

BOSNA I HERCEGOVINA
Ministarstvo civilnih poslova

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
Министарство цивилних послова

**POBOLJŠANJE KVALITETA I
RELEVANTNOSTI STRUČNOG
OBRAZOVANJA I OBUKE
U BOSNI I HERCEGOVINI**
- NA OSNOVU ZAKLJUČAKA IZ RIGE -
2021.–2030.

Izradu dokumenta podržao

Agencija za obrazovanje
i internacionalizaciju

POBOLJŠANJE KVALITETA I
RELEVANTNOSTI STRUČNOG
OBRAZOVANJA I OBUKE
U BOSNI I HERCEGOVINI
- NA OSNOVU ZAKLJUČAKA IZ RIGE -
2021.–2030.

Agencija za obrazovanje i internacionalizaciju

Izradu dokumenta podržao KulturKontakt Austria/OeAD GmbH

Dokument "Poboljšanje kvaliteta i relevantnosti stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini - na osnovu Zaključaka iz Rige (2021. - 2030.)" izradila je radna grupa uz podršku regionalnih i internacionalnih eksperata iz Evropske trening fondacije (ETF). KulturKontakt Austria/OeAD GmbH pružio je stručnu, tehničku i finansijsku podršku procesu razvoja ovog dokumenta. Ministarstvo civilnih poslova BiH izražava zahvalnost KulturKontakt Austria/OeAD GmbH na pruženoj podršci.

SADRŽAJ

Uvod	8
1. Cilj 1.....	12
Učenje temeljeno na radu, u svim oblicima	
2. Cilj 2.....	19
Dalji razvoj osiguranja kvaliteta u skladu sa Evropskim okvirom za osiguranje kvaliteta u stručnom obrazovanju i obuci (EQAVET)	
3. Cilj 3.....	26
Povećanje dostupnosti stručnog obrazovanja i obuke i kvalifikacija za sve	
4. Cilj 4.....	30
Ključne kompetencije u inicijalnom i kontinuiranom stručnom obrazovanju i obuci	
5. Cilj 5.....	37
Profesionalni razvoj nastavnika, trenera i mentora u stručnom obrazovanju i obuci	
6. Izvori.....	45
7. Aneks.....	47

Stručno obrazovanje i obuka su u procesu stalnog unapređivanja i razvoja od usvajanja Kopenhaške deklaracije (2002.), Bruges kominiea 2010., dokumenta Promišljanje o obrazovanju: ulaganje u vještine za bolje društveno-ekonomske rezultate (2012.) te Zaključaka iz Rige (2015.). Zaključci iz Rige također imaju značajnu ulogu u definisanju pristupa i strateškog razmišljanja o budućnosti srednjeg stručnog obrazovanja i obuke i nakon 2020. godine.

Svijet se nalazi u četvrtoj industrijskoj revoluciji gdje je potrebno inspirisati ljude da stvaraju, inoviraju i stalno unapređuju svoje vještine za nove tehnologije. U današnjem "pametnom svijetu" rada, stručno obrazovanje i obuka postaju "pametan izbor".

U sklopu Kopenhaškog procesa, ministri odgovorni za razvoj stručnog obrazovanja i obuke zemalja članica EU, zemalja kandidatkinja za članstvo u EU, država Evropskog ekonomskog prostora (EEA), Evropska komisija i evropski socijalni partneri, sastali su se u Rigi 2015. godine i utvrdili pet srednjoročnih ciljeva koji čine temelj plana za modernizaciju stručnog obrazovanja i obuke za period do 2020.

Zaključci iz Rige¹ iz 2015. godine naglašavaju ulogu stručnog obrazovanja i obuke u kontekstu pametnog rasta i radnih mjesta u okviru strateškog okvira za evropsku saradnju u obrazovanju i obuci (ET2020).

Potreba za utvrđivanjem prioriteta u Zaključcima iz Rige leži u činjenici da se Evropa i dalje suočava sa ekonomskim i socijalnim izazovima, sa relativno visokim nivoom nezaposlenosti mladih u mnogim državama članicama EU, sa nedostatkom osnovnih vještina kod četvrtine odrasle radne snage, te sa potrebom za unapređivanje vještina radne snage zbog promjena u potražnji na tržištu rada i novih tehnologija.

Stručno obrazovanje i obuka prepoznato je kao važan činilac u sklopu sveukupne strategije rasta ekonomije i otvaranja novih radnih mjesta. Doprinos stručnog obrazovanja i obuke je osobito prepoznat u kontekstu borbe protiv nezaposlenosti mladih, boljeg usklađivanja obrazovanja i obuke i potreba tržišta rada kao i olakšavanja prelaska mladih na tržište rada.

¹Deklaracija ministara EU i država kandidata nadležnih za stručno obrazovanje i obuku o srednjoročnim ciljevima obrazovanja i obuke u EU za razdoblje 2015. – 2020. godina, Riga, Latvija, 2015. godine, www.izm.gov.lv/images/RigaConclusions_2015.pdf.

ZAKLJUČCI IZ RIGE

5 CILJEVA ZA POBOLJŠANJE STRUČNOG OBRAZOVANJA I OBUKE

1

Promovisati učenje temeljeno na radu/učenje uz rad u svim njegovim oblicima², sa posebnim naglaskom na praksu (naukovanje/šegrtovanje), uključivanje socijalnih partnera, firmi, komora i pružalaca stručnog obrazovanja i obuke, kao i podsticanjem inovacija i preduzetništva.

2

Dalje razviti mehanizme osiguranja kvaliteta u stručnom obrazovanju i obuci u skladu sa preporukom EQAVETA i, kao dio sistema osiguranja kvaliteta, uspostaviti kontinuirane informacije i povratne informacije u sistemima inicijalnog stručnog obrazovanja (I-VETA) i kontinuiranog stručnog obrazovanja (C-VETA) na temelju ishoda učenja.

3

Povećati dostupnost stručnog obrazovanja i obuke i kvalifikacija za sve putem fleksibilnijih i propusnih sistema, nudeći efikasne i integrisane usluge usmjeravanja i stavljajući na raspolaganje vrednovanje neformalnog i informalnog učenja.

4

Pružiti dodatni podsticaj razvoju ključnih kompetencija u programima stručnog obrazovanja i obuke i ponuditi efikasnije mogućnosti za sticanje ili razvijanje tih vještina kroz inicijalno ili kontinuirano stručno obrazovanje.

5

Uvesti sistematične pristupe i mogućnosti za inicijalno i kontinuirano stručno usavršavanje nastavnika, trenera i mentora kako u školi, tako i u okruženju na radnom mjestu.

U Zaključcima iz Rige prepoznata je i uloga transferzalnih oblasti (partnerstvo, efikasno finansiranje i promocija izvrsnosti i inovacija u stručnom obrazovanju i obuci, konzistentna upotreba pristupa temeljenog na ishodima učenja i zajednički razvijenih alata i principa) u unapređenju kvaliteta stručnog obrazovanja i obuke.

Ulaganjem u stručno obrazovanje i obuku na svim nivoima vlasti u BiH razvijat će se visokokvalitetno i dostupno inicijalno obrazovanje koje polaznici, njihovi roditelji i cjelokupno društvo prepoznaju kao privlačno. Stručno obrazovanje i obuka treba da osigura prepoznatljive i kvalitetne kvalifikacije, sticanje ključnih i specifičnih stručnih kompetencija prepoznatih na tržištu rada koje vode napretku i ekonomskom rastu.

Vodeći se ovim ciljem, **Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine** je u saradnji sa **KulturKontaktom Austrija/OeAD GmbH** pokrenulo aktivnosti na izradi dokumenta „Poboljšanje kvaliteta i relevantnosti stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini na osnovu Zaključaka iz Rige - 2021. - 2030.“.

Jedan od ciljeva ovog dokumenta je sačiniti plan prioriteta i aktivnosti temeljenih na zaključcima iz Rige u BiH za konkurentno i privlačno stručno obrazovanje i obuku u periodu 2021. - 2030. U sklopu izrade dokumenta organizovani su okrugli stolovi o temama: „Proširenje obima i kvaliteta učenja temeljenog na radu“, „Osiguranje kvaliteta u stručnom obrazovanju“, „Inicijalni i kontinuirani profesionalni razvoj

nastavnika i mentora stručnih škola i na radnom mjestu“ i „Ključne kompetencije u inicijalnom i kontinuiranom stručnom obrazovanju i obuci“.

Podaci o okruglim stolovima, zajedno sa listom učesnika i eksperata, dati su u Aneksu. Preporuke sa okruglih stolova, analiza propisa i strateških dokumenata iz oblasti obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini, istraživanja u prethodnom periodu kao i pregled stanja u ovoj oblasti, osnov su za pripremu dokumenta „Poboljšanje kvaliteta i relevantnosti stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini - na osnovu Zaključaka iz Rige - 2021. - 2030.“

Za svaki od ciljeva Riga zaključka prikazan je pregled stanja i izazovi te prioriteta i odgovarajuće aktivnosti za nadležne obrazovne vlasti i odgovarajuće partnere u BiH. Cilj razvijanja prioriteta je da do 2030. godine nadležne obrazovne vlasti u BiH postignu punu realizaciju zaključaka iz Rige, što će doprinijeti integraciji stručnog obrazovanja i obuke u Evropski prostor stručnog obrazovanja i obuke i ubrzati evropski put BiH.

Budući da su prioriteta razvijeni na temelju zaključaka iz Rige i diskusija svih sudionika na okruglim stolovima, u ovom dokumentu su za svaki od ciljeva izdvojeni kratkoročni (2021. - 2023.), srednjoročni (2024. - 2026.) i dugoročni prioriteta (2026. - 2030.), aktivnosti i odgovorne institucije. Nakon svakog od ova tri perioda nadležne obrazovne vlasti bi trebale izvršiti evaluaciju realizacije prioriteta i djelovanja.

²Prema Cedefop-u, učenje temeljeno na radu odnosi se na znanje i vještine koje se stiču na radnom mjestu ili u ustanovi za stručno obrazovanje. Postoje tri vrste učenja temeljenog na radu: 1) naizmjenične sheme praktičnog obrazovanja koje se obično nazivaju „dualnim sistemom“ 2) učenje temeljeno na radu koje se sprovodi u stručnoj školi, ali uključuje periode osposobljavanja kroz rad u preduzećima i 3) učenje temeljeno na radu koje je integrisano u školski program, korištenjem laboratorija, radionica, kuhinja, restorana, preduzeća za vježbu, simulacije ili pravih stručnih projektnih zadataka (2 i 3 su „školski oblik“ praktičnog obrazovanja).

CILJ 1 UČENJE TEMELJENO NA RADU, U SVIM OBLICIMA

1.1. Stanje i izazovi u oblasti praktične nastave i učenja uz rad

Odredbama Okvirnog zakona o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini³ propisano je da stručno obrazovanje i obuka, pored ostalog, treba da budu usklađeni sa potrebama, zahtjevima i kretanjima na tržištu rada i da uslove za praksu u školi ili izvan škole treba definisati svaka od nadležnih obrazovnih vlasti. Ovim zakonom propisano je da se nastavnim planom i programom, kojeg donosi nadležni ministar, posebno utvrđuju trajanje i osnovni oblici izvođenja NPP-a, godišnji i sedmični broj sati praktične nastave/obuke.

Praktična nastava u stručnom obrazovanju i obuci, odnosno učenje temeljeno na radu, u Bosni i Hercegovini realizuje se kroz: a) naizmjenično učenje u školi i poslovnom subjektu⁴; b) u školskim radionicama, laboratorijama i sl. i c) kroz ferijalnu praksu⁵.

a) Praktična nastava, organizovana tako da učenici tokom školske godine jedan do tri dana sedmično provode na učenju uz rad u poslovnom subjektu je najzastupljeniji oblik realizacije praktične nastave u stručnom obrazovanju i obuci u Republici Srpskoj, u kantonima/županijama u Federaciji BiH i Brčko distriktu BiH. Škole i poslovni subjekti svoja prava i obaveze uređuju odgovarajućim dokumentom (ugovorom). Ovaj oblik učenja temeljenog na radu, gdje se teorijski dio nastave realizuje u školi, a praktična nastava u cjelini ili njen dio u poslovnom subjektu, predstavlja školski oblik realizacije praktične nastave jer je škola zadužena za nastavu u cjelini, uključujući i praćenje postignuća učenika na praktičnoj nastavi iako se ona realizuje kod poslodavca. Poslovni subjekt ustupa svoj prostor i opremu za realizaciju praktične nastave, podršku učeniku pružaju zaposleni/mentori u poslovnim subjektima.

b) U nekim stručnim školama u Bosni i Hercegovini za određene programe praktična nastava se realizuje u laboratorijama, školskim radionicama, kuhinjama, preduzećima za vježbu i slično. U objektima škole učenici razvijaju praktične vještine u situacijama učenja koje odgovaraju stvarnom životu, osposobljavajući se na taj način za rad u realnom radnom okruženju.

c) Ferijalna praksa je oblik učenja temeljenog na radu za vrijeme koje učenici provode određeno vrijeme u poslovnom subjektu (najčešće 10 do 15 dana), uglavnom u toku ljetnog raspusta. Zastupljenost ferijalne prakse kao oblika učenja uz rad je različita u školama u Bosni i Hercegovini, od potpunog odsustva ovog oblika učenja do djelimične zastupljenosti u nekim kantonima/županijama. Negdje je taj oblik prakse obavezan, a negdje postoji samo kao dobrovoljni izbor učenika i roditelja.

Učenje temeljeno na radu, koje odgovara naizmjeničnim šemama učenja u školi i u preduzeću, u kojem poslovni subjekt preuzima obavezu praktične obuke učenika i provjeru postignuća učenika, koje se najčešće zove "dualno obrazovanje", zastupljeno je samo na pilot osnovi u malom broju škola u Republici Srpskoj i pojedinim kantonima/županijama u Federaciji BiH.

Imajući u vidu značaj učenja temeljenog na radu i učenja u radnom okruženju za razvoj vještina i kompetencija kod učenika kao i činjenicu da je za učenje temeljeno na radu potrebna uključenost, saradnja i podjela odgovornosti poslovnih subjekata, njihovih udruženja, privrednih komora i obrazovnih ustanova, treba stvarati uslove za realizaciju različitih oblika učenja temeljenog na radu: naizmjenične šeme praktičnog obrazovanja u školi i poslovnim

³ Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, Službeni glasnik BiH 63/08.

⁴ U dokumentu se koristi izraz „poslovni subjekt” koji podrazumijeva kompanije (mala i srednja preduzeća), obrte, te javne kompanije i ustanove

⁵ Priručnik za implementaciju različitih oblika učenja utemeljenog na radu, Projekat PrilikaPlus, Švajcarska agencija za razvoj i saradnju SDC, a u saradnji KulturKontaktAustria, 2017.

subjektima; školski oblik učenja temeljenog na radu, rad u preduzećima za vježbu, radionicama kao i ferijalnu praksu.

Važeći propisi o stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini omogućavaju praktičnu obuku i učenje uz rad na radnom mjestu, u poslovnim subjektima. Nadležne obrazovne vlasti nose odgovornost za organizaciju, realizaciju, monitoring i evaluacije. Međutim, važeći propisi, prema mišljenju poslodavaca, ne daju dovoljno prostora za njihovo sudjelovanje u izradi programa i nema dovoljno fleksibilnosti u organizaciji učenja temeljenog na radu. Obim prakse nije dovoljan, a programi treba da budu fleksibilniji i u funkciji potreba tržišta rada.

1.2. Oblasti djelovanja (prioritetne oblasti)

1.2.1. Učenje temeljeno na radu promovirati i učiniti privlačnim za poslovne subjekte i učenike

Jedan od najvećih izazova za tržište rada je osigurati potrebne vještine, odnosno da ono što učenici uče u školi zadovolji potrebe radnog mjesta. Način prevazilaženja tog izazova je i korištenje radnog mjesta kao pravog okruženja za učenje. Učenje temeljeno na radu (Work Based Learning, WBL) je prepoznato kao pristup koji obezbjeđuje relevantnu radnu snagu i osigurava visoku prelaznu stopu iz obrazovanja na tržište rada. To je strukturiran način da se poveća nivo znanja, vještina i kompetencija postojećih i budućih zaposlenih koji su potrebni poslovnim subjektima i koji će doprinijeti produktivnosti, održivosti i dugoročnom rastu ekonomije.

Učenje temeljeno na radu je moguće ostvariti samo u bliskoj saradnji škola i poslovnih subjekata i njihovih udruženja. Dobar partnerski odnos škole sa poslovnim subjektima i njihovim udruženjima je od suštinskog značaja za kvalitet učenja temeljenog na radu, bez obzira na njegov oblik.

Praktična nastava i obuka na radnom mjestu pomaže učeniku da razvija vještine za poslove u okviru određenog zanimanja uz podršku mentora i drugih zaposlenih kod poslodavca. Učenik stiče pouzdanost i rutinu u izvršavanju radnih zadataka i poslova u profesiji za koju se

obrazuje, u skladu sa utvrđenim standardima kvaliteta, razvija praktične vještine i ključne kompetencije (npr. timski rad, inovativnost), što povećava mogućnost njegovog zaposlenja nakon završetka obrazovanja kod poslodavca ili na drugom mjestu gdje je realizovao praktičnu nastavu. Također, učenik se sreće sa najnovijim tehnologijama koje preduzeća posjeduju i na taj način razvija i specifične stručne kompetencije. U toku praktičnog obrazovanja i obuke učenik razvija i preduzetničku kompetenciju i transferne životne vještine koje mu omogućavaju brže uključivanje u posao i lakše zapošljavanje.

Način organizacije i obim učenja uz rad potrebno je prilagoditi kontekstima koji odgovaraju konkretnim poslovnim subjektima ali i učenicima, te pri tome osigurati kvalitet obuke.

Učenje u realnom radnom okruženju olakšava inkluziju – učenici s posebnim potrebama mogu da nađu svoje mjesto za učenje u poslovnom subjektu koje odgovara njihovim mogućnostima uz odgovarajuću saradnju i podršku škole i poslovnog subjekta.

U identifikovanju potreba tržišta rada i poslovnih subjekata treba da su uključene i lokalne zajednice. Lokalne zajednice mogu, znajući mogućnosti i izazove u obezbjeđenju kvalifikovane radne snage, da pruže podršku i poslovnim subjektima i obrazovnim ustanovama u realizaciji odgovarajućih dogovorenih politika koje će omogućiti brži odgovor sektora obrazovanja na potrebe privrede.

1.2.2. Uključenost socijalnih partnera u stručno obrazovanje i obuku u kreiranje politika u stručnom obrazovanju

Za poslodavce (javni i privatni sektor i njihova udruženja) je značajno stvoriti institucionalni uticaj na proces planiranja i upravljanja inicijalnim stručnim obrazovanjem i obukom. Aktivno učešće poslovnih subjekata i njihovih udruženja/komora u kreiranju politika i prioriteta u stručnom obrazovanju i obuci omogućit će da, pored ostalog, poslodavci razumiju oblike učenja temeljenog na radu i druge oblike saradnje između škola i preduzeća. U skladu sa uspostavljenim oblikom saradnje između sektora obrazovanja i poslovnih subjekata i njihovih udruženja, odnosno sektorskih organizacija, potrebno je u propisima jasno definisati uloge i odgovornosti svih partnera. Za ovaj vid saradnje potrebno je poslovnim subjektima pružiti strukturiranu

podršku u izgradnji kapaciteta.

U izradi nastavnog plana i programa u dijelu praktične nastave potrebno je osigurati da sadržaj, trajanje i očekivani ishodi učenja u školi i poslovnom subjektu predstavljaju koherentnu cjelinu koja omogućava i njihovu realizaciju.

1.2.3. Preduslovi i podrška implementaciji učenja temeljenog na radu

Iako različiti oblici učenja temeljenog na radu, koji su u prethodnom dijelu poglavlja opisani, imaju različite preduslove i različite uloge/obaveze/prava za škole i poslovne subjekte⁶, za obezbjeđenje strukturiranog, stalnog, transparentnog i efikasnog dijaloga između partnera iz sektora obrazovanja i obuke i sektora rada i zapošljavanja u koordinaciji i donošenju odluka, vezanih za učenje temeljeno na radu, veoma je značajno i postojanje savjetodavnih vijeća. Formiranje tripartitnih savjetodavnih vijeća propisano je Okvirnim zakonom o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BiH.

Tripartitna savjetodavna vijeća mogu donosiocima odluka predložiti modalitete za uključivanje partnera u ovaj oblik učenja. Vijeća mogu pomoći, pored ostalog, u definisanju profila i standarda zanimanja i određivanju obima i načina realizacije praktične nastave i obuke, monitoringa i evaluacije njenog sprovođenja, u utvrđivanju kriterija za izbor poslovnih subjekata kod kojih se realizuje učenje uz rad (licenciranja poslovnih subjekata), što je posebno značajno kod dualnog oblika obrazovanja.

Osnovni princip za kvalitet praktične nastave i obuke učenika u poslovnom subjektu je obezbijediti da boravak učenika u njima bude relevantan, kako bi učenik stekao znanja i vještine, potrebne za njegovo buduće zanimanje, u skladu sa utvrđenim standardima. Da bi se to ostvarilo, potrebno je obezbijediti mjere podrške mentoru učenika u poslovnom subjektu prije, za vrijeme i nakon praktične obuke učenika. Mjere podrške uključuju pomoć u savladavanju

sadržaja programa praktične nastave i obuke te administrativnu i pedagošku podršku škole.

Prije početka praktične obuke učenika potrebno je utvrditi mogućnosti poslovnog subjekta za organizovanje praktične obuke i izabrati odgovarajući oblik realizacije učenja temeljenog na radu, imajući u vidu sadržaj programa praktične nastave, u skladu sa unaprijed utvrđenim kriterijima koja definiše nadležna obrazovna vlast. Postupak utvrđivanja uslova u poslovnom subjektu za praktičnu nastavu treba da provode škola i udruženje/komore zajedno, ili tripartitna savjetodavna vijeća, naročito kada je u pitanju dualni oblik ili realizacija elemenata dualnog obrazovanja. Kriterije i postupke za utvrđivanje uslova treba definisati unaprijed, u saradnji svih zainteresovanih strana, uključujući i nadležnu obrazovnu vlast. Učenik, odnosno njegov roditelj i poslovni subjekt treba da budu upoznati sa svim aspektima učenja uz rad i sa svojim pravima i obavezama.

U procesu izbora poslovnog subjekta potrebno je utvrditi njihovu opremljenost za realizaciju svih programa praktične nastave. Ukoliko nije moguće neke dijelove praktične nastave realizovati u jednom poslovnom subjektu, važno je osigurati taj dio u drugom poslovnom subjektu ili školi.

U okviru realizacije dualnog oblika ili realizacije određenih elemenata dualnog oblika srednjeg stručnog obrazovanja, praktičnu nastavu i obuku u poslovnom subjektu treba da realizuje kvalifikovani mentor. Uslove koji su potrebni za mentora odredit će nadležna obrazovna vlast svojim pravilnicima o realizaciji praktične nastave. Međutim, temeljni uslovi za mentora (prije svega u dualnom obliku, jer mentor obučava učenika i provjerava njegova postignuća) treba da budu: najmanje kvalifikacija nivoa kao učenik kojeg obrazuje, odgovarajući profil i radno iskustvo u struci (najmanje 3 ili 5 godina). Mentoru je neophodno obezbijediti dodatnu pedagoško-didaktičku obuku za rad sa učenicima, u skladu sa programom obuke akreditiranim od nadležnog tijela ili službe.

Kada se stvore uslovi za realizaciju praktične nastave i obuke koja

⁶ Pregled preduslova, obaveza, prava i uloga za škole i poslovne subjekte u okviru tri glavna oblika učenja temeljenog na radu koji se implementiraju u Bosni i Hercegovini je sadržan u Priručniku za implementaciju različitih oblika učenja temeljenog na radu. Za detalje vidi: Priručnik za implementaciju različitih oblika učenja temeljenog na radu, Projekat Prilika Plus, Švajcarska agencija za razvoj i saradnju SDC, a u saradnji KulturKontakt Austria, 2017.

odgovara dualnom obliku/realizaciji određenih elemenata dualnog oblika, udruženje/privredna komora Federacije BiH, Republike Srpske i Brčko distrikta BiH treba da vode registar svih poslovnih subjekata kod kojih se realizuje učenje uz rad. I u slučaju realizacije naizmjeničnog učenja u školi i poslovnom subjektu i dualnog oblika realizacije praktične nastave i obuke, škola vodi registar poslovnih subjekata kod kojih učenici realizuju praktičnu nastavu i obuku za sve nastavne planove i programe i razrede kako je to definisano ugovorom.

Prije početka obuke kod poslovnog subjekta potrebno je da učenici budu osigurani, te je u vezi s tim potrebno definisati ko je u obavezi pružanja osiguranja učenicima. Također, prije početka obuke kod poslovnog subjekta, učenici treba da budu osposobljeni za poštivanje propisa o zaštiti na radu i da budu upoznati sa zdravstvenim i sigurnosnim propisima vezanim za mlade.

U okviru realizacije praktične nastave i obuke, odnosno učenja uz rad, koja odgovara dualnom obliku/realizaciji određenih elemenata dualnog oblika stručnog obrazovanja i obuke, mentor učenika u poslovnom subjektu treba da dobije administrativnu, pedagošku i stručnu podršku škole od nastavnika praktične nastave i/ili koordinatora praktične nastave. Naime, mentorima je neophodna kontinuirana saradnja sa nastavnicima i/ili koordinatorima praktične nastave, kao i obuka za provođenje odgovarajućeg programa predmeta/modula praktične nastave, odnosno očekivanih ishoda učenja, kao i odgovarajući obrasci za planiranje praktične obuke, praćenje prisutnosti učenika, praćenje postignuća učenika i dr.

Koordinator praktične nastave i/ili nastavnik praktične nastave treba da mentoru pruži pomoć u izradi plana realizacije praktične nastave za određeni razred u skladu sa sadržajem programa predmeta/modula praktične nastave.

Nakon praktične obuke učenika kod poslodavca potrebno je organizovati vjerodostojno utvrđivanje rezultata učenja uz rad i dostizanja planiranih ishoda učenja svakog učenika. Mentori, koordinatori praktične nastave i/ili nastavnici praktične nastave treba da su obučeni za vrednovanje postignuća učenika, monitoring i evaluaciju učenja uz rad i upravljanje procesom osiguranja kvaliteta. Određeni principi ocjenjivanja koji se primjenjuju na učenje u

učionici treba da se primjenjuju i u učenju temeljenom na radu. Ono što se procjenjuje u smislu ishoda učenja, kao i kriteriji ocjenjivanja i uslovi u kojima se realizuje provjera, treba da budu što bliži stvarnom radnom procesu. Ukoliko su u vrednovanje postignuća učenika uključene eksterne komisije ili ispitni odbori, potrebno je definisati kvalifikacije i profesionalno iskustvo članova tih komisija ili odbora koji vrednuju rezultate učenja temeljenog na radu.

1.2.4. Troškovi i koristi učenja uz rad

Najčešći vid podjele troškova praktične nastave učenika u preduzeću je da nadležne vlasti organizuju i finansiraju obrazovanje i obuku u školama, dok poslovni subjekti preuzimaju finansiranje, odgovornost za nadzor i obuku dok su učenici na radnom mjestu, prvenstveno onog oblika praktične nastave kojeg nazivamo dualnim, gdje učenici ostvaruju i pravo na novčanu naknadu. Uključivanje poslovnih subjekata iz privatnog i javnog sektora u podjelu troškova znači podjelu odgovornosti svih partnera za stvaranje kvalifikovane radne snage koja je osnov za ekonomski napredak.

Moguće su i drugačije šeme finansiranja praktične nastave učenika kod poslodavca, naprimjer, formiranje fondova od dijela doprinosa koja inače izdvajaju poslovni subjekti čak i kada nemaju polaznike na praksi. Finansijski resursi bi se koristili za strukturnu podršku za one poslovne subjekte koji provode učenje temeljeno na radu, obuke za mentore, osiguranje učenika i drugo.

Modalitete finansiranja učenja uz rad treba da definišu zajednički poslodavci i njihova udruženja i obrazovne vlasti u čemu značajnu ulogu mogu imati tripartitna savjetodavna vijeća.

1.3. Prioriteti i aktivnosti (2021.-2030.)

Cilj 1 Riga zaključaka

Prioritet	Aktivnosti	Odgovorne institucije	Indikatori	Period
Promocija učenja temeljenog na radu (učiniti ga privlačnim za đake, poslovne subjekte, poslodavce i socijalne partnere)	Jačati saradnju srednjih stručnih škola sa poslovnim subjektima	nadležne obrazovne vlasti; preduzetništva; privredne komore; udruženja poslodavaca i obrtničke komore	Učenje temeljeno na radu se provodi u svim oblicima	2021.-u procesu
	Jačati ulogu lokalne zajednice kroz savjetodavna vijeća u školama	škole; poslovni subjekti; lokalne zajednice	Uzajamne posjete predstavnika lokalne zajednice i škola se realizuju	2021.-u procesu
	Promovisati zanimanja koja su potrebna na tržištu rada sa naglaskom na naukovanje	nadležne obrazovne vlasti; ministarstva; preduzetništva privrede; privredne komore; udruženja poslodavaca; obrtničke komore; poslovni subjekti	Broj učenika na praksi u poslovnim subjektima u okviru dualnog oblika/realizacije određenih elemenata dualnog oblika srednjeg stručnog obrazovanja	2021.-u procesu
	Povećati fleksibilnost oblika učenja temeljenog na radu za efikasniji odgovor na potrebe đaka i poslovnih subjekata	nadležne obrazovne vlasti; obrazovne institucije; poslovni subjekti; privredne i obrtničke komore; udruženja poslodavaca	Broj upisanih učenika u srednjem stručnom obrazovanju	2021.-u procesu
Uloga socijalnih partnera u kreiranju politika stručnog obrazovanja i obuke	Povećati uticaj na proces planiranja i upravljanja u inicijalnom stručnom obrazovanju i obuci kroz tripartitna savjetodavna vijeća	nadležne obrazovne vlasti; poslovni subjekti; privredne komore; udruženja poslodavaca; obrtničke komore; tripartitna savjetodavna vijeća	Uspostavljen institucionalni okvir učešća poslovnih subjekata i/ili njihovih predstavnika u planiranju i upravljanju	2021.-u procesu
	Realizovati ugovore sa definisanim pravima i obavezama svih učesnika u procesu shodno relevantnim pravilnicima nadležnih obrazovnih vlasti	nadležne obrazovne vlasti; poslovni subjekti	Definisane uloge i odgovornosti svih učesnika u procesu praktične obuke u poslovnim subjektima i školi	2021.-u procesu
	Socijalne partnere uključiti u modernizaciju nastavnih planova i programa	nadležne obrazovne vlasti; socijalni partneri	Modernizovani nastavni planovi i programi i shodno potrebama tržišta rada	2021.-u procesu
	Osigurati mjere zaštite na radu za sve učenike na praktičnoj nastavi u poslovnim subjektima	nadležne obrazovne vlasti; poslovni subjekti	Osigurane mjere zaštite na radu	2021.-u procesu
	Osigurati certificiranje poslovnih subjekata u saradnji sa poslodavcima	nadležna ministarstva; privredne komore; udruženja poslodavaca; obrtničke komore; obrazovne institucije	Certificiranje poslovnih subjekata se izvodi u saradnji sa poslodavcima	2025.-2030.

Prioritet	Aktivnosti	Odgovorne institucije	Indikatori	Period
Razvoj kvalitetne praktične nastave	Definisanje kriterija za izbor poslovnih subjekata prema obliku učenja temeljenog na radu i profilu zanimanja	obrazovne institucije; privredne i obrtničke komore	Kriteriji za izbor poslovnih subjekata prema obliku učenja temeljenog na radu i profilu zanimanja definisani	2021.-u procesu
	Odabrati preduzeća koja će pružiti odgovarajuću praksu za određeni profil zanimanja	obrazovne institucije; poslovni subjekti; privredne i obrtničke komore	Odabrani privredni subjekti odgovaraju u potpunosti profilu zanimanja	2021.-u procesu
	Organizovati obuku mentora za izvođenje praktične nastave za sve poslovne subjekte koji pružaju praktičnu obuku u okviru dualnog oblika /realizaciji određenih elemenata dualnog oblika srednjeg stručnog obrazovanja i obuke	prosvjetno-pedagoški zavodi/ Zavod za školstvo (PPZ/ZZŠ); poslovni subjekti; privredne komore; nadležne obrazovne vlasti	Obuka mentora se sprovodi	2021.-u procesu
	Organizovati obuku koordinatora i/ili nastavnika praktične nastave i mentora u poslovnim subjektima o primjeni mehanizama osiguranja kvaliteta	PPZ/ZZŠ	Obuka mentora o primjeni mehanizama osiguranja kvaliteta se sprovodi	2021.-2025.
	Osigurati obuku za nastavnike praktične nastave i mentore u području vrednovanja učeničkih postignuća (ishodi učenja)	PPZ/ZZŠ	Obuke za vrednovanje učeničkih postignuća se provode	2021.-2025.
	Učenje temeljeno na radu provoditi u skladu sa Evropskim referentnim okvirom za osiguranje kvaliteta stručnog obrazovanja i obuke	nadležne obrazovne vlasti; PPZ/ZZŠ	Evropski referentni okvir za osiguranje stručnog obrazovanja i obuke se provodi u praktičnoj nastavi	2025.-2030.
Održivi mehanizmi finansiranja učenja temeljenog na radu	Osigurati stalno finansiranje za izvođenje praktične nastave u poslovnim subjektima	nadležne obrazovne vlasti; poslovni subjekti	Osigurano finansiranje za učenike u poslovnim subjektima	2021.-2030.
	Definisati način finansiranja učenika odgovarajućim propisima	nadležna ministarstva; poslovni subjekti	Ugovori sadrže finansijsku podršku za učenike	2021.-2030.

CILJ 2

DALJI RAZVOJ OSIGURANJA KVALITETA U SKLADU SA EVROPSKIM OKVIROM ZA OSIGURANJE KVALITETA U STRUČNOM OBRAZOVANJU I OBUCI (EQAVET)

2.1. Stanje i izazovi u oblasti osiguranja kvaliteta u BiH

Uspostavljanje koherentnog sistema osiguranja kvaliteta stručnog obrazovanja i obuke u skladu sa preporukama EQAVETA ključno je za relevantnost i pouzdanost stručnog obrazovanja i obuke za tržište rada i pojedinca, razvoj vještina i kompetencija koje će omogućiti zapošljavanje i cjeloživotno učenje.

U Programu ekonomskih reformi za 2018. - 2020. godinu⁷ u oblasti Obrazovanje i vještine navedeno je da je "osnovna politika da BiH radi na daljnjem poboljšanju kvaliteta svih vrsta i nivoa obrazovanja". Okvirnim zakonom o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini propisano je da se u srednjem obrazovanju i obuci osiguranjem kvaliteta bave nadležne obrazovne vlasti, pedagoški zavodi i obrazovne ustanove. Nastavni plan i program za srednje stručno obrazovanje i obuku donosi nadležni ministar obrazovanja.

Nadležne obrazovne vlasti u Bosni i Hercegovini, uz podršku EU projekta "Razvoj kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje", su započele provođenje procesa osiguranja kvaliteta u skladu sa Evropskim okvirom za osiguranje kvaliteta u stručnom obrazovanju i obuci (EQAVET). U okviru istog projekta urađen je i "Priručnik za osiguranje kvaliteta u stručnom obrazovanju i obuci"⁸. Priručnik sadrži dijelove: Standardi osiguranja kvaliteta stručnog obrazovanja i obuke; Priručnik za sprovođenje samoevaluacije ustanova; Priručnik za sprovođenje eksterne evaluacije ustanova; Priručnik za sprovođenje evaluacije na nivou sistema; Standardi obuke za eksterne evaluatore i Smjernice za evropski sistem kreditnih bodova u stručnom obrazovanju i obuci-ECVET. Također je Akcionim planom za razvoj i provođenje kvalifikacijskog okvira u BiH za period 2014. - 2020. godine definisano i osiguranje kvaliteta: "Osiguranje

kvaliteta predstavlja sistem i procedure koje se primjenjuju u cilju očuvanja dogovorenih standarda proizvoda i usluga, uključujući i njihovo kontinuirano poboljšanje".

2.2. Oblasti djelovanja (prioritetne oblasti)

O kvalitetu stručnog obrazovanja i obuke se može govoriti na dva nivoa: nivou funkcionisanja sistema i nivou funkcionisanja obrazovnih ustanova (škola), odnosno organizatora stručnog obrazovanja i obuke⁹. Kada se govori o kvalitetu funkcionisanja sistema, razmatraju se različite dimenzije kvaliteta obrazovanja i obuke koje odražavaju stratešku viziju stručnog obrazovanja i obuke koji pokazuju efektivnost, efikasnost sistema i usmjerenost na kvantitativno mjerljive ishode obrazovnog rada i efekte na tržištu rada. Kada se posmatra kvalitet funkcionisanja ustanove, posmatraju se aspekti kvaliteta u pogledu osiguranja kvaliteta odgovarajućeg za ustanovu, provođenje procesa internog utvrđivanja kvaliteta nastave i dostizanja ishoda, zapošljivosti učenika nakon završetka škole i dr. Ova dva nivoa kvaliteta obrazovanja su međusobno povezana, komplementarna budući da se pokazatelji kvaliteta obrazovanja najjasnije vide na nivou postignuća učenika i rezultat su obrazovnog rada.

Kada se govori o sveobuhvatnom sistemskom okviru, osiguranje kvaliteta treba imati u vidu osnovne činioce koji direktno utiču na kvalitet obrazovanja na ulasku u sistem obrazovanja, u toku procesa obrazovanja i na završetku obrazovanja, odnosno vrednovanja rezultata.

2.2.1. Ulazne informacije-Osiguranje kvaliteta na početku obrazovnog procesa

Sve ustanove/škole koje obrazuju mlade i odrasle, koje izdaju javne obrazovne isprave, treba da budu akreditovane u skladu sa jasno definisanim kriterijima u pogledu materijalno-tehničkih, kadrovskih

i drugih uslova. Potrebno je osigurati procedure za akreditaciju ustanova/škola, budući da ovi elementi nisu dio prakse. Uslovi za osnivanje javnih i privatnih škola treba da budu isti kako bi se polaznicima osiguralo kvalitetno obrazovanje bez obzira na tip ustanove. Akreditacija ustanova je garancija kvaliteta obrazovnog procesa.

Neophodna je sistemaska eksterna evaluacija rada akreditovanih ustanova stručnog obrazovanja i obuke upotrebom odgovarajućih indikatora kroz rad stručnih tijela koja provode eksternu evaluaciju tijela koja provode eksternu evaluaciju su također podložna reviziji koju obavljaju nadležne obrazovne vlasti prema definisanim procedurama.

Nastavni planovi i programi koji se realizuju u akreditovanim ustanovama treba da budu usaglašeni sa potrebama tržišta rada, pripremljeni u skladu sa odgovarajućim standardima zanimanja i temeljeni na ishodima učenja i ključnim kompetencijama. Evaluacija nastavnih planova i programa potrebna je kako bi se utvrdilo da njihov sadržaj i koncept omogućavaju ostvarivanje postavljenih ciljeva i ishoda učenja, a u skladu sa rezultatima evaluacije bi se planirala njihova revizija.

Standardi zanimanja na osnovu kojih se pripremaju standardi kvalifikacija sa ishodima učenja i nastavni planovi i programi treba da se razvijaju i uz učešće i saradnju relevantnih partnera (predstavnik poslodavaca, komora, sektorskih organizacija, sektora obrazovanja i drugih). Za uključivanje partnera u razvoj standarda zanimanja i reviziju postojećih ili razvoj novih kvalifikacija potrebno je stvoriti sistemsku pretpostavku koje bi jasno definisale uloge i odgovornosti pojedinih partnera. Na taj način proces utvrđivanja potreba za kvalifikacijama i vještinama i predviđanje potreba za obukom i razvoj kvalifikacija postaje transparentan, kvalifikacije relevantne, obrazovni sistem efikasniji u odgovoru na potrebe tržišta rada. Formiranje stalnih ili ad hoc sektorskih vijeća (odbora, komisija) na partnerskoj osnovi od obrazovnih vlasti u saradnji sa udruženjima/ komorama je praksa koja se pokazala uspješnom u različitim zemljama. Uključivanje tripartitnih savjetodavnih vijeća u utvrđivanje potreba za kvalifikacijama može dati dodatnu vrijednost procesu razvoja kvalifikacija u obimu koji omogućavaju propisi.

Nastavu treba da realizuju nastavnici odgovarajućeg profila i nivoa obrazovanja, u skladu sa nastavnim programom. Nastavnicima mora biti dostupno stalno stručno usavršavanje.

2.2.2. Osiguranje kvaliteta u procesu obrazovanja i obuke

Temelj efikasnog upravljanja kvalitetom u obrazovanju općenito, pa tako i u stručnom obrazovanju i obuci, čini tzv. PDCA metodologija, koja je također poznata kao Demingov krug. Ova metodologija s ciljem upravljanja i kontinuiranog poboljšanja kvaliteta u obrazovanju se primjenjuje na sve procese i oslanja se na četiri koraka/pravila:

- 1. Planiraj (PLAN):** Identifikovanje i definisanje ciljeva i procesa potrebnih za postizanje željenog rezultata;
- 2. Uradi (DO):** Provođenje plana, realizovanje procesa i aktivnosti;
- 3. Provjeri (CHECK):** Analiza rezultata prikupljenih i izmjerenih pod korakom "uradi" i usporedba sa očekivanim rezultatima koji su postavljeni u koraku "planiraj". Za naredni korak "djeluj" potrebno je analizirati postojeće razlike između njih;
- 4. Djeluj (ACT):** Definisanje korektivnih mjera za prevazilaženje razlika između stvarnog i planiranog rezultata i analiza uzroka razlika sa ciljem uspostavljanja efikasne i kontinuirane realizacije procesa u sistemu upravljanja kvalitetom.

Također, u kontekstu procesa osiguranja kvaliteta i u stručnom obrazovanju i obuci iznimno važnu ulogu imaju instrumenti samoevaluacija i eksterna evaluacija, te adekvatna analiza njihovih rezultata. Naime, samo adekvatnom analizom i uz korištenje dobijenih rezultata svih nivoa nadležnih vlasti, ali prije svega od samih škola, može se postići poboljšanje kvaliteta. Da bi se utvrdio kvalitet obrazovnog rada u ustanovi, potrebno je sagledati uslove u kojima ustanova radi, procese koji se u njoj odvijaju i rezultate, odnosno ishode koje ustanova ostvaruje. Prethodno navedeno je i osnov za definisanje ključnih oblasti kvaliteta i standarda kvaliteta. Standardi kvaliteta sa definisanim indikatorima i deskriptorima su također osnov za internu evaluaciju (samoevaluaciju) i eksternu evaluaciju rada ustanove. Internu evaluaciju realizuju zaposleni u ustanovi prema standardima i utvrđenim indikatorima u cilju

⁷ Program ekonomskih reformi za 2018.-2020. godinu (ERP BiH 2018-2020), <http://www.dep.gov.ba/nastlovna/?id=1881>

⁸ IPA program Evropske Unije za Bosnu i Hercegovinu: Razvoj kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje, EuropeAid/134310/DH (Priručnik za osiguranje kvaliteta u stručnom obrazovanju i obuci)

⁹ Ibid

osiguranja kvaliteta. Istraživanja su pokazala da se najbolji rezultati u unapređenju kvaliteta rada ustanove i procesa nastave postižu kombinovanjem eksterne i interne evaluacije, što je i praksa u zemljama Evropske unije. Takav pristup proizilazi i iz EQAVET okvira. Priručnik za osiguranje kvaliteta u stručnom obrazovanju i obuci u BiH¹⁰ sadrži sedam standarda kvaliteta koje su dogovorile nadležne obrazovne vlasti i drugi partneri koji su radili na njegovom razvoju. Standardi kvaliteta su: Upravljanje i rukovođenje ustanovom; Učenje i podučavanje; Učenička postignuća; Podrška učenicima; Organizacija i sadržaj nastavnih planova i programa; Ljudski i fizički resursi; Sistemi i procesi osiguranja kvaliteta. Za svaki standard razvijeni su indikatori praćeni prikupljanjem dokaza za njihovo postizanje. Fokus standarda je na osiguranju kvaliteta vezanog za učenje i poučavanje u stručnom obrazovanju i obuci, uključujući okruženje za učenje i relevantne veze sa tržištem rada. Standardi za interno osiguranje kvaliteta podrazumijevaju strateško planiranje i izradu razvojnih planova škole za period od 3-5 godina.

Priručnik za osiguranje kvaliteta u stručnom obrazovanju i obuci u BiH¹¹ predstavlja dobru osnovu za osiguranje kvaliteta stručnog obrazovanja i obuke i vodič za sve nadležne obrazovne i druge vlasti koji će temeljne principe ugraditi u pravilnike koji, između ostalog, definišu i osiguranje kvaliteta, što će omogućiti realizaciju procesa interne i eksterne evaluacije, u skladu sa preporukama iz EQAVET.

Eksternu evaluaciju organizuju i sprovode pedagoški zavodi, odnosno ministarstva ukoliko zavodi ne postoje. Ona treba da se sprovodi najmanje jednom u četiri godine, u skladu sa godišnjim planom evaluacije. Po potrebi, u zavisnosti od ocjena ili na obrazloženi prijedlog zainteresovane strane, eksterna evaluacija se može realizovati i češće. Eksternu evaluaciju mogu obavljati samo evaluatori koji, pored propisanih uslova za nastavnika, imaju završen poseban program obuke za eksterne evaluatore.

U postupku eksterne evaluacije za analizu rezultata ustanove, evaluatori uzimaju na uvid podatke i izvještaje iz baza podataka postignuća učenika po klasifikacionim periodima i na eksternoj

provjeri znanja; brojnog stanja učenika, odnosno učenika sa posebnim potrebama i nastavnika odnosno stručnih saradnika; napuštanje procesa obrazovanja i drugih podataka značajnih za određenu ustanovu. Također, za eksternu analizu bitne su informacije dobijene iz školskog razvojnog plana (s posebnim osvrtom na aspekt razvoja kvaliteta), te rezultati samoevaluacije.

Ustanove treba da jačaju kapacitete za sprovođenje interne evaluacije, te kapacitete za razvoj kvaliteta unutar škole. Formiranje školskih timova za kvalitet je prvi korak u tom procesu.

Aktivnosti koje doprinose daljem razvoju osiguranja kvaliteta su:

► **Osigurati podsticajno okruženje za nastavu i učenje.** Potrebno je da nastavnici budu osposobljeni za primjenu različitih metoda nastave. Učenje temeljeno na radu, u svim oblicima, treba da je u fokusu pri planiranju realizacije nastave. Pristupi učenju treba da budu različiti (da povezuju praksu i teoriju, da uključuju ključne kompetencije, da podstiču samostalnost i kreativnost učenika, vršnjačko učenje, da promoviraju učenje uz rad u svim oblicima). Odgovarajuća infrastruktura u školi koja prati nove tehnološke zahtjeve, savremeni nastavni materijali, ICT u nastavi i dostupni otvoreni digitalni obrazovni resursi su faktori koji utiču na unapređenje okruženja za nastavu i učenje.

► **Omogućiti postizanje ishoda učenja svim učenicima,** uključujući učenike koji su u riziku od napuštanja obrazovanja i učenike sa posebnim potrebama. Posebno je važno pratiti redovno pohađanje nastave kako bi se spriječilo napuštanje obrazovanja i osipanje učenika. Da bi ustanova zadovoljila širok spektar obrazovnih i drugih potreba učenika, potrebna joj je podrška, kako sa nivoa obrazovnih vlasti, tako i okruženja u kome se ustanova nalazi, lokalne zajednice i partnera u njoj. Efikasna partnerstva i saradnja na nivou sistema i lokalne zajednice su ključne za ostvarivanje kvaliteta rada ustanove. Partneri iz lokalne zajednice su druge obrazovne ustanove, fakulteti, poslovni subjekti, udruženja nastavnika, omladinske i druge organizacije.

► Kako bi se osiguralo dostizanje postavljenih ishoda učenja, potrebno je u kontinuitetu **pratiti napredovanje učenika** u znanjima, vještinama, stavovima i kompetencijama i identifikovati činioce koji utiču na nedovoljan nivo postignuća učenika. Objektivna procjena rada nastavnika, bazirana na dokazima, kontinuirano samovrednovanje i saradnja sa drugima, uz eksternu evaluaciju, daje nastavniku jasnu sliku o onom što stvarno jeste i šta treba da unaprijedi u svom radu.

2.2.3. Informacije o rezultatima obrazovanja – Osiguranje kvaliteta na završetku obrazovanja

Ustanove posjeduju značajan obim kvantitativnih podataka. Pored podataka o postignućima učenika, ustanove posjeduju i podatke o socioekonomskom položaju učenika, izostajanju učenika sa nastave, odgojnim mjerama, uspjehu u prethodnom obrazovanju, što će omogućiti ustanovama/osoblju da prepoznaju izazove i mjere intervencije ukoliko je potrebno. Smanjenju osipanja učenika i skrivenom osipanju (tamo gdje učenik ima veliki broj izostanaka) treba posvetiti posebnu pažnju.

Ustanova treba da kontinuirano prikuplja, prati i analizira podatke o postignućima učenika po predmetima, odjeljenjima i razredima tokom nastavne godine (klasifikacioni periodi, polugodište, kraj nastavne odnosno školske godine) kao i eksterne provjere znanja, analizira ih i planira i provodi mjere s ciljem boljih postignuća učenika. Pored ostalih mjera, ustanova daje podršku učeniku kroz organizaciju dopunske i dodatne nastave za učenike koji ostvaruju nedovoljan napredak u nastavi kao i za one koji postižu izuzetne rezultate.

Rezultate sa ispita na završetku obrazovanja ustanova analizira i uspoređuje sa onim tokom školovanja. Ukoliko je moguće, u provjeru postignuća učenika neophodno je uključiti predstavnike poslovnih subjekata, prije svega u provjeru praktičnih vještina učenika.

Potrebno je definisati mehanizme radi sakupljanja i analize informacija i podataka o tranziciji i zapošljavanju učenika koji završe stručno obrazovanje. Ove informacije treba kombinovati sa informacijama o uspjehu učenika i koristiti ih za koncipiranje obrazovne ponude i utvrđivanje prioriteta u razvoju kvalifikacija, za reviziju standarda i sadržaja i obima programa, za jačanje službi karijernog

vođenja i savjetovanja, potreba za obukom nastavnika i dr.

Ključna uloga stručnog obrazovanja i obuke je da omogući učenicima dostizanje znanja, vještina i kompetencija, potrebnih pojedincima, ekonomiji i društvu u cjelini. Da bi se to ostvarilo, oni koji kreiraju obrazovne politike treba da ciljeve temelje na indikatorima na osnovu kojih će se izgraditi operativan, funkcionalan sistem upravljanja podacima i informacijama. Indikatori omogućavaju mjerenje rezultata stručnog obrazovanja i obuke u odnosu na postavljene ciljeve. Podaci i informacije treba da su tačni, ažurirani, njihova analiza treba da bude osnov za postavljanje novih ciljeva i za poboljšanje (efikasnosti i efektivnosti) stručnog obrazovanja i obuke. Osiguranje kvaliteta podrazumijeva verifikaciju pouzdanosti sakupljenih podataka i informacija.

¹⁰ Ibid
¹¹ Ibid

2.3. Prioriteti i aktivnosti (2021.-2030.)

Cilj 2 Riga zaključaka

Prioritet	Aktivnosti	Odgovorne institucije	Indikatori	Period	
Institucionalno osiguranje kvaliteta	Sprovoditi akreditaciju svih ustanova (škola) koje pružaju usluge obrazovanja u području stručnog obrazovanja i obuke	nadležne obrazovne vlasti	Sve ustanove koje pružaju usluge stručnog obrazovanja i akreditovane obuke	2025. – 2030.	
	Razvijati efikasne sisteme razvoja kvaliteta zajedničkim mjerilima kvaliteta, deskriptorima i indikatorima	nadležne obrazovne vlasti	Sistem osiguranja kvaliteta uspostavljen u skladu sa EQAVETOM	2025. – 2030.	
	Jačanje kapaciteta za efikasno osiguranje kvaliteta u školama – na nivou škole i nadležnih vlasti	nadležne obrazovne vlasti; obrazovne institucije	Kapacitet obrazovnih ustanova i nadležnih obrazovnih vlasti ojačan	2021. – 2030.	
	Provoditi eksternu evaluaciju kvaliteta rada ustanove	nadležne obrazovne vlasti; pedagoški zavodi	Eksterna evaluacija kvaliteta rada se provodi	2025. – 2030.	
	Definisati pravilnicima provođenje eksterne evaluacije	nadležne obrazovne vlasti	Pravilnici izrađeni	2025. – 2030.	
	Izraditi strateške planove obrazovne ustanove (škole) za period 3-5 godina i godišnje planove za razvoj kvaliteta	obrazovne institucije	Strateški planovi ustanova razvijeni	2021. – 2023.	
Osiguranje kvaliteta u procesu obrazovanja	Provoditi internu evaluaciju ustanove prema utvrđenim standardima i odgovarajućim indikatorima	obrazovne institucije	Interna evaluacija se sprovodi prema sistemu osiguranja kvaliteta	2021. – 2023.	
	Formirati školske timove za kvalitet i procese	obrazovne institucije	Uspostavljeni školski timovi za kvalitet	2021. – 2023.	
	Utvrđiti procedure za razvoj standarda zanimanja i standarda kvalifikacija	PPZ; nadležne obrazovne vlasti	Utvrđene procedure	2021. – 2023.	
	Razvijati standarde zanimanja u saradnji sa predstavnicima poslodavaca, komora, sektorskih vijeća i obrazovanja	PPZ; nadležne obrazovne vlasti; poslodavci	Uspostavljena saradnja sa partnerima za razvoj standarda zanimanja i kvalifikacija	kontinuirano	
	Razvijati NPP u skladu sa standardima zanimanja i standardima kvalifikacija temeljenim na ishodima učenja i ključnim kompetencijama	PPZ; nadležne obrazovne vlasti; poslodavci	NPP razvijeni u skladu sa standardima zanimanja i kvalifikacija na temelju ishoda učenja i ključnih kompetencija	kontinuirano	

Prioritet	Aktivnosti	Odgovorne institucije	Indikatori	Period
Osiguranje kvaliteta u procesu obrazovanja	Pratiti rad ustanova koje realizuju NPP kroz proces eksterne evaluacije	nadležne obrazovne vlasti	Provedene eksterne evaluacije	2025.–2030.
	Organizovati obuku za eksterne evaluatore	nadležne obrazovne vlasti; PPZ	Provedene obuke	2021.–2030.
	Organizovati redovno stručno usavršavanje za nastavnike, menadžment ustanove i mentore u preduzeću	nadležne obrazovne vlasti; PPZ	Provedeno usavršavanje svih sudionika u procesu stručnog obrazovanja	Kontinuirano
	Omogućiti postizanje ishoda učenja	nadležne obrazovne vlasti	Učenici pokazuju bolje rezultate	Kontinuirano
	Pratiti pohađanje nastave	nadležne obrazovne vlasti; obrazovne institucije	Smanjen broj napuštanja i osipanja učenika	Kontinuirano
	Pratiti napredovanje učenika u znanjima, vještinama i kompetencijama	nadležne obrazovne vlasti; obrazovne institucije	Znanje, vještine i kompetencije su unaprijeđene	Kontinuirano
Vrednovanje na kraju obrazovanja	Analizirati rezultate ispita na završetku obrazovanja	obrazovne institucije; PPZ; nadležne obrazovne vlasti	Analiza rezultata se koristi za unapređenje rada	Kontinuirano
	Uspostaviti mjere intervencije ukoliko je potrebno (dopunska nastava, odgojne mjere i slično)	obrazovne institucije; PPZ	Uspostavljene mjere intervencije	Kontinuirano
	Uključiti predstavnike poslovnih subjekata u provjeru postignuća učenika	obrazovne institucije; PPZ; poslovni subjekti	Predstavnici poslovnih subjekata učestvuju u provjeri postignuća učenika	2025.–2030.
	Uspostaviti povjerenstva za provjeru postignuća učenika	obrazovne institucije; PPZ; poslovni subjekti	Povjerenstva za provjeru postignuća uspostavljena	2025.–2030.
	Definisati uslove za povjerenstva za provjeru postignuća	obrazovne institucije; PPZ; poslovni subjekti	Uslovi definisani za povjerenstva za provjeru postignuća učenika	2025.–2030.
	Definisati mehanizme za sakupljanje podataka o tranziciji i zapošljavanju učenika koji završe obrazovanje	nadležne obrazovne vlasti u saradnji sa relevantnim institucijama	Podaci o tranziciji i zapošljavanju se sakupljaju	2029.–2030.
	Analizirati podatke o tranziciji i zapošljavanju	nadležne obrazovne vlasti u saradnji sa relevantnim institucijama	Analize se koriste za prilagođenost programa shodno potrebama tržišta rada	2029.–2030.

CILJ 3 POVEĆANJE DOSTUPNOSTI STRUČNOG OBRAZOVANJA I OBUKE I KVALIFIKACIJA ZA SVE

3.1. Stanje i izazovi u oblasti povećanja dostupnosti stručnog obrazovanja i obuke i kvalifikacija za sve

Reforma nastavnih planova i programa za stručno obrazovanje i obuku u Bosni i Hercegovini se provodi od 1998. godine uz podršku projekata od kojih je većinu finansirala Evropska unija. Programi su sve više modularni, uvode se ishodi učenja. U dokumentu Popis i analiza postojećih stručnih kvalifikacija u Bosni i Hercegovini¹² navedeno je: „Ukupno 1.155 strukovnih kvalifikacija, od kojih se 836 formalno, stiče u srednjim stručnim školama, dok se 310 stiče kroz programe cjeloživotnog učenja. Strukovne kvalifikacije na nivoima 3 i 4 su klasificirane u 13 porodica zanimanja¹³. 42,9% prikupljenih kvalifikacija na nivoima 3 i 4 su temeljene na ishodima učenja. Ishodi učenja su obavezan element i zahtjev za svaku od kvalifikacija kako bi ona mogla biti uvrštena u kvalifikacijski okvir. Ishodi učenja u nastavnim planovima i programima za 419 pomenutih kvalifikacija postoje samo na nivou modula, ali ne i kao izlazni profil cijele kvalifikacije”¹⁴.

Značajan iskorak u reformi stručnog obrazovanja i obuke i obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini učinjen je 2011. godine kada je Vijeće ministara Bosne i Hercegovine donijelo Odluku o usvajanju Osnova kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini¹⁵. Osnovama kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini se stvara preduslov za izradu Kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini, koji treba da poveže prethodne, sadašnje i buduće rezultate učenja, da ih postavi u međusobne odnose unutar Bosne i Hercegovine, ali i Evropskog kvalifikacijskog okvira i evropskog obrazovnog prostora¹⁶. Usvojen je i Akcioni plan za izradu i provođenje kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini za period 2014. – 2020.¹⁷

3.2. Oblasti djelovanja (prioritetne oblasti)

Kako bi se izgradio fleksibilan sistem stručnog obrazovanja i obuke, usklađen sa potrebama tržišta rada i pojedinca baziran na ishodima učenja, potrebno je unaprijediti mehanizme za istraživanje potreba tržišta rada. U istraživanju potreba tržišta rada mogu se koristiti metode kao što su strukturirani intervjui, upitnici, fokus grupe i drugo, kao i analize i preporuke tripartitnih savjetodavnih vijeća i podaci o demografskim trendovima, nezaposlenosti, uključujući i informacije o zapošljavanju onih koji su završili programe stručnog obrazovanja. Za istraživanje i predviđanje potreba tržišta rada mogu se koristiti analize o trendovima i predviđanju potreba tržišta rada koje pripremaju relevantne međunarodne organizacije i tijela (Međunarodna organizacija rada, Evropska komisija, CEDEFOP, ETF i drugi).

Rezultati istraživanja su osnov za reviziju postojećih i pripremu novih kvalifikacija različitih nivoa i tipova kako bi obrazovna ponuda zadovoljila zahtjeve tržišta rada i različitih ciljnih grupa. Ove postupke sprovode nadležne obrazovne vlasti u saradnji sa udruženjima poslodavaca, komorama, sektorskim udruženjima, službama za zapošljavanje, agencijama za obrazovanje i drugim zainteresovanim partnerima. Procedure i smjernice date su u dokumentu Priručnik za unapređenje kvalifikacija u stručnom obrazovanju i obuci¹⁸. Potrebno je organizovati obuku članova radnih grupa koji učestvuju u pripremi standarda zanimanja, standarda kvalifikacija i nastavnih planova i programa.

U pripremi nastavnih planova i programa stručnog obrazovanja treba imati u vidu da ih treba pripremati tako da učenicima sa posebnim potrebama bude omogućeno postupno sticanje kvalifikacije, i po potrebi, prilagoditi ih individualnim potrebama učenika, u skladu sa unaprijed definisanim procedurama.

Potrebno je sprovesti informativne i promotivne kampanje kako bi

¹² Popis i analiza postojećih stručnih kvalifikacija u Bosni i Hercegovini (BiH), ETF, 2017.

¹³ Ibid: Klasifikacija porodica zanimanja se odnosi na klasifikaciju kvalifikacija na 13 kvalifikacijskih oblasti. Dokument uključuje ukupno 100 stručnih kvalifikacija na nivoima 3 i 4, razvijene 2004. godine i nije ažuriran.

¹⁴ Ibid

¹⁵ Odluka o usvajanju osnova kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini, "Službeni glasnik BiH", br. 31/11 i 39/12.

¹⁶ Ibid

¹⁷ Akcioni plan za izradu i provođenje kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini za period 2014. – 2020., „Službeni glasnik BiH”, broj 28/15.

¹⁸ IPA program Evropske Unije za Bosnu i Hercegovinu: Razvoj kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje, EuropeAid/134310/DH, Priručnik za unapređenje kvalifikacija u stručnom obrazovanju i obuci

svi zainteresovani imali priliku da se upoznaju sa mogućnostima koje nudi obrazovni sistem: o obrazovnoj ponudi, uslovima za sticanje kvalifikacija, programima koji su podrška ličnom razvoju pojedinca i cjeloživotnom učenju, o ustanovama koje realizuju nastavne planove i programe stručnog obrazovanja, programe obuke neformalnog učenja, mogućnostima zapošljavanja nakon završetka pojedinih programa i drugom. Također je potrebno jačati usluge efikasnog karijernog vođenja i savjetovanja sa posebnim naglaskom na prelaz između osnovnog obrazovanja i stručnog obrazovanja i obuke, te stručnog obrazovanja i obuke i tržišta rada.

Ishodi učenja i njihovo grupisanje u jedinice ishoda učenja i kvalifikacije omogućavaju postupnost u sticanju kvalifikacija kao i priznavanje neformalnog obrazovanja, informalnog i samousmjerenog učenja. Za proces priznavanja prethodnog učenja, nezavisno od konteksta sticanja, neophodno je definisati nadležnosti partnera u tom procesu, postupke priznavanja, uslove za ispitivača, uslove za ustanovu koja sprovodi proces priznavanja. Dokument (ispitni katalog) na osnovu kojeg se vrši provjera, u kome se definišu ishodi učenja za određenu kvalifikaciju ili njen dio i kriteriji provjere, treba da je odobren od nadležne obrazovne vlasti.

Svi koji žele da vrednuju svoja informalno stečena znanja ne moraju pohađati program obuke za odrasle.

Ukoliko im je potrebna obuka, mogu pohađati program koji je također urađen na osnovu standarda zanimanja i kvalifikacije. Trajanje programa obuke treba da se prilagodi prethodnom iskustvu polaznika, što se utvrđuje na početku realizacije programa, a ukoliko su u postupku priznavanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja uvaženi principi osiguranja kvaliteta, isprava koju je pojedinac stekao treba se uvažiti u nastavku obrazovanja i sticanju potpune kvalifikacije.

3.3. Prioriteti i aktivnosti (2021. – 2030.)

Cilj 3 Riga zaključaka

Prioritet	Aktivnosti	Odgovorne institucije	Indikatori	Period
Dostupnost stručnog obrazovanja	Redovno analizirati potrebe tržišta rada	privredne komore, unije (udruženja) poslodavaca; ministarstva rada; službe za zapošljavanje	Analize o potrebama dostupne	Kontinuirano
	Organizovati kampanje za učenike, roditelje i druge ciljne grupe o primjeni novih tehnologija, digitalizacije, ključnih kompetencija u stručnom obrazovanju	obrazovne institucije; PPZ; nadležne obrazovne vlasti; lokalne zajednice	Kampanje organizovane	Kontinuirano
	Osigurati usluge karijernog vođenja i savjetovanja u osnovnim i srednjim školama	obrazovne institucije; službe za zapošljavanje; PPZ	Karijerno savjetovanje se provodi	2025.– 2030.
Kvalifikacije za sve	Vršiti reviziju postojećih kvalifikacija i razvijati nove kvalifikacije prema Evropskom kvalifikacijskom okviru	nadležne obrazovne vlasti u saradnji sa socijalnim partnerima	Broj novih kvalifikacija usklađenih sa potrebama tržišta rada	2030.
	Osigurati ravnotežu između vještina potrebnih za određeni posao i ključnih kompetencija	PPZ; obrazovne institucije	Osigurane relevantne kvalifikacije	Kontinuirano
	Razvijati modularne i fleksibilne NPP	obrazovne institucije; PPZ; nadležne obrazovne vlasti; socijalni partneri	Razvijeni modularni i fleksibilni NPP	Kontinuirano
	Prilagoditi NPP za učenike sa poteškoćama u razvoju	obrazovne institucije; PPZ; nadležne obrazovne vlasti; socijalni partneri	Prilagođeni NPP za učenike sa poteškoćama u razvoju	Kontinuirano
	Provoditi postupke priznavanja neformalnog obrazovanja, informalnog i samousmjerenog učenja	nadležne obrazovne vlasti	Provode se postupci priznavanja neformalnog obrazovanja i informalnog i samousmjerenog učenja	2030.
	Definisati nadležnosti u postupku priznavanja za ispitivače i ustanove	nadležne obrazovne vlasti	Definisane nadležnosti u postupku priznavanja	2030.

CILJ 4 KLJUČNE KOMPETENCIJE U INICIJALNOM I KONTINUIRANOM STRUČNOM OBRAZOVANJU I OBUCI

4.1. Stanje i izazovi u oblasti ključnih kompetencija u stručnom obrazovanju i obuci

Ključne kompetencije su postale dio EU okvira obrazovnih politika 2006. godine donošenjem Evropskog referentnog okvira ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje, kojeg su u formi Preporuke usvojili Parlament EU i Vijeće EU. EU referentni okvir je identifikovao osam ključnih kompetencija¹⁹, koje su kombinacija znanja, vještina i stavova, neophodnih za obrazovanje svih pojedinaca u cilju profesionalnog i ličnog razvoja, aktivnog učešća u ekonomiji i društvu, socijalne inkluzije, zapošljivosti i zapošljavanja. Nakon evaluacije dvanaestogodišnjeg provođenja politika ključnih kompetencija u evropskom obrazovnom prostoru, EU je 2018. godine donijela Revidirani okvir ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje²⁰.

Osam ključnih kompetencija, identifikovanih Evropskim referentnim okvirom su:

1. komunikacija na maternjem jeziku (2006.) - kompetencija pismenosti (2018.);
2. komunikacija na stranom jeziku (2006.) - kompetencija višejezičnosti (2018.);
3. matematička pismenost i osnovne kompetencije iz nauke i tehnologije (2006.) - matematička kompetencija i kompetencija u prirodnim naukama, tehnologiji i inženjerstvu – STEM (2018.);
4. digitalna kompetencija;
5. učenje kako se uči (2006.) - lična i socijalna kompetencija i kompetencija učenja kako učiti (2018.);
6. socijalna i građanska kompetencija;
7. preduzetništvo i smisao za inicijativu (2006.) - preduzetnička

kompetencija (2018.);
8. kulturno izražavanje (2006.) - kompetencija kulturne svijesti i izražavanja (2018.).

Ključne kompetencije i osnovne vještine potrebne su za uključivo obrazovanje i cjeloživotno učenje, za lično ispunjenje i razvoj, zapošljivost, socijalnu uključenost i aktivno građanstvo.

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH (u daljem tekstu APOS0) je u saradnji sa nadležnim obrazovnim vlastima definisala 10 ključnih kompetencija i životnih vještina u skladu sa EU referentnim okvirom ključnih kompetencija (dodate su još dvije u odnosu na EU okvir: tjelesno-zdravstvena i kreativno-produktivna kompetencija).

Bosna i Hercegovina je ostvarila značajan napredak u integraciji ključnih kompetencija, osobito preduzetničke i građanske ključne kompetencije, međutim postoje potrebe za daljnjim ubrzanjem i unapređenjem koje zahtijeva brzi tehnološki razvoj i razvoj društva u cjelini. Značaj ključnih kompetencija prepoznat je i u Programu ekonomskih reformi²¹, u kome je navedeno da je u daljnjem poboljšanju kvaliteta svih vrsta i nivoa obrazovanja „važan element daljnja izgradnja i provođenje kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje, što podrazumijeva kvalifikacije bazirane na ishodima učenja i ključnim kompetencijama koje su relevantne na tržištu rada. S tim u vezi, jedan od prioriteta je razvijanje i uključivanje ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje na svim nivoima obrazovanja sa fokusom na preduzetničku i digitalnu kompetenciju”. Osnov za unapređenje ključnih kompetencija u stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini postoji. U Okvirnom zakonu o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini²², u članu 3. navedeno je, pored ostalog, podsticanje cjeloživotnog učenja. Usvojene su Osnove kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini i Akcioni plan

¹⁹ Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning (2006/962/EC)

²⁰ COM(2018)24 EUe – Recommendation Key Competences for Lifelong Learning, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN).

²¹ Program ekonomskih reformi za 2018.-2020. godinu (ERP BiH 2018-2020), <http://www.dep.gov.ba/naslovna/?id=1881>

²² Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, Službeni glasnik BiH, 63/08

za izradu i provođenje kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini za period 2014. - 2020. Također, APOSO je u saradnji sa nadležnim obrazovnim vlastima uradila dokument „Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje definisano na ishodima učenja“²³. Usvojena su zajednička jezgra za osnovno i srednje obrazovanje u Bosni i Hercegovini, temeljena na ishodima učenja. U nastavnim planovima i programima, u okviru modula, navedeni su rezultati učenja. Radne grupe koje je formiralo Odjeljenje za stručno obrazovanje i obuku APOSO, u saradnji sa nadležnim obrazovnim vlastima i pedagoškim zavodima, razvijaju nove standarde zanimanja i kvalifikacija.

4.2. Oblasti djelovanja (prioritetne oblasti)

Radi pravilnog razumijevanja ključnih kompetencija, u skladu sa Preporukama o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje²⁴, važno je imati u vidu sljedeće:

- ▶ Sve ključne kompetencije se smatraju jednako važnim, svaka od njih doprinosi uspješnom životu u društvu i kretanju na tržištu rada.
- ▶ Ključne kompetencije se mogu primjenjivati u različitim kontekstima i u različitim kombinacijama.
- ▶ Ključne kompetencije se preklapaju i prepliću; aspekti ključni za jedno područje ojačavaju kompetenciju u drugom području.
- ▶ Vještine, kao što su kritičko razmišljanje, rješavanje problema, timski rad, komunikacijske i pregovaračke vještine, analitičke vještine, kreativnost i međukulturne vještine dio su ključnih kompetencija.

Dio podrške stručnom obrazovanju i obuci je razvijanje i sticanje ključnih kompetencija kod učenika koje se može realizovati u vidu: prepoznavanja uloge i značaja ključnih kompetencija u propisima i strateškim dokumentima; promocije značaja i razvoja ključnih kompetencija u stručnom obrazovanju i obuci; prepoznavanja ključnih

kompetencija u standardima kvalifikacija; integrisanja ključnih kompetencija u nastavne programe, planiranja i realizacije nastave; podrške nastavnicima i vrednovanja i evaluacija ključnih kompetencija.

4.2.1. Prepoznavanje uloge i značaja ključnih kompetencija u propisima i strateškim dokumentima

Potrebno je uvrstiti ključne kompetencije u relevantne zakonske i podzakonske akte kao i obrazovne strategije na svim relevantnim nivoima na kojim se ti dokumenti donose, što će ubrzati integraciju ključnih kompetencija u obrazovni proces u ustanovama.

4.2.2. Promocija uloge i značaja ključnih kompetencija u stručnom obrazovanju i obuci

Aktivnosti promocije i značaja ključnih kompetencija za učenika treba da budu podržane od obrazovnih vlasti, planirane i realizovane na nivou ustanova. Promocija se može sprovesti kroz različite oblike aktivnosti: takmičenje učenika, saradnja sa poslodavcima, stručna podrška nastavnicima, izbor i promocija nastavnika čiji učenici postižu značajne rezultate, razmjena pozitivnih iskustava i praksi nastavnika i ustanova, on-lajn (on-line) platforme za razmjenu pozitivnih praksi, različiti sajmovi, razmjene i mobilnost učenika, obilježavanje Evropskog dana preduzetništva, Evropske nedjelje vještina i drugo.

4.2.3. Ključne kompetencije u standardima kvalifikacija i integrisanje ključnih kompetencija u nove nastavne programe, u planiranje rada nastavnika i realizaciju nastave

Jedna ili više ključnih kompetencija mogu biti integralni dio programa predmeta, modula. Suština je da učenik svaku od njih dostiže kroz nastavni plan i program kao cjelinu. Opise ključnih kompetencija treba u programima predmeta ili modula povezati sa

ishodima učenja, kontekstualizovati, uzimajući u obzir specifičan sadržaj poslova određene profesije, date u standardima zanimanja i kvalifikacija. Fleksibilnost programa treba da omogući uvažavanje promjena u okruženju i tehnoloških zahtjeva radi povezivanja sa onim što se uči.

Nastavnici pri planiranju nastave i izboru metoda rada planiraju i kako pomoći učenicima da razviju ključne kompetencije. Planiranje nastave treba da je usmjereno na proces, na aktivnosti učenika, u skladu sa njegovim razvojnim potencijalima. Učenik ima centralnu ulogu, te kroz aktivnosti koje realizuje i zadatke koje rješava, stiče trajna i primjenjiva znanja, razvija vještine i kompetencije. Nastavnik treba da planira višesmjernu komunikaciju /nastavnik-učenik, učenik-nastavnik, učenik-učenik].

Nastavnike treba pripremiti na nove uloge imajući u vidu potrebu inovativnog pristupa u procesu nastave, bazirane na kompetencijama, od kojih je digitalna kompetencija u vremenu sve veće digitalizacije nastave najdominantnija. U realizaciji nastave, pristup temeljen na kompetencijama naglašava procese: razumijevanje i povezivanja sadržaja, konstruisanje sistema teorijskih znanja, njihovu upotrebu kroz razvijanje vještina i formiranje stavova. Pristup nastavi i učenju treba biti interdisciplinarnan, uz povezivanje i korelaciju različitih predmeta i oblasti.

Podrška razvoju kompetencija su: promocija saradničkog učenja i podsticanje učenika na aktivno učešće u izgradnji sistema znanja, na samostalnost, otvorenost prema novom, te radoznalost i kritičko mišljenje.

Nastavni planovi i programi, koji nisu temeljeni na ishodima učenja i ne sadrže eksplicitno naznačene ključne kompetencije, zahtijevaju osposobljavanje nastavnika da razumiju i uvedu koncept ključnih kompetencija, da ih prepoznaju u programima predmeta ili modula i da primijene metode i oblike rada koji će pomoći učenicima da ih steknu u toku obrazovanja.

Učenje koje se odvija u različitim okruženjima, uključujući radno okruženje, uz učešće u istraživanjima i eksperimentima, projektima, uz upotrebu digitalnih tehnologija, podstiče razvoj kompetencija kod

učenika. Partnerstvo sa preduzećima i primjeri dobre prakse su neophodni za razvoj preduzetničke kompetencije uz koju se razvija kreativnost, inicijativnost, timski rad i drugo. Vannastavne aktivnosti, uključujući one iz oblasti sporta, kulture i umjetnosti, pozitivno utiču na jačanje socijalne uključenosti i aktivnog učešća učenika u građanskom i društvenom životu.

Poseban značaj za razvoj ključnih i stručnih kompetencija ima učenje temeljeno na radu. Kada učenici praktično obrazovanje realizuju kod poslodavca, u realnom radnom okruženju, oni se osposobljavaju za samostalan rad u profesiji za koju se obrazuju. Pored toga, kroz praktično obrazovanje učenici ne razvijaju samo manuelne ili praktične vještine već stiču sposobnost timskog rada, snalaženja u novim i nepoznatim situacijama, inicijativnost, sposobnost rješavanja problema. U toku praktičnog obrazovanja učenici stiču i preduzetničku kompetenciju i transferzalne vještine koje im omogućavaju brže uključivanje u posao i lakšu zapošljivost.

Ključne kompetencije treba integrisati i u programe obrazovanja odraslih. Saradnja između ustanova na svim nivoima obrazovanja, uključujući i organizatore obrazovanja odraslih, omogućit će cjelovit pristup obrazovanju i stvoriti dobru osnovu za cjeloživotno učenje pojedinca.

4.2.4. Podrška nastavnicima

Potrebno je uvesti izučavanje ključnih kompetencija u programe inicijalnog obrazovanja nastavnika na visokoškolskim ustanovama.

Odgovarajuće inicijalno obrazovanje i stručno usavršavanje nastavnika je ključno za sticanje i napredak učenika u sticanju ključnih kompetencija. Neophodno je da nastavnici razumiju, prihvate i budu u stanju primijeniti koncept integracije ključnih kompetencija, da ključne kompetencije ne doživljavaju kao nešto odvojeno (pitanje posebnog predmeta), te ih stoga ne uključuju na zadovoljavajući način u svoj rad i ne vrednuju.

Zbog prethodno navedenog, potrebno je pripremiti program/e obuke i priručnike za postojeće nastavnike sa primjerima kako u nastavu mogu integrisati ključne kompetencije. Poznavanje i realizacija

²³ Službeni glasnik BiH, 87/15

²⁴ COM[2018]24 EUe – Recommendation Key Competences for Lifelong Learning, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\[01\]&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604[01]&from=EN).

koncepta ključnih kompetencija utiče na primjenu različitih pristupa učenju i integraciji ključnih kompetencija u realizaciji nastavnog plana i programa.

Neophodna podrška nastavnicima u realizaciji inovativnih pristupa u nastavi i učenju su odgovarajuća materijalno-tehnička opremljenost škola, dostupnost udžbenika i drugih materijala nastavnicima te osposobljenost za primjenu digitalnih tehnologija i upravljanja informacijama.

Nakon pripreme programa obuke, potrebno je uraditi plan obuke nastavnika, obučiti trenere, obezbijediti resurse i realizovati obuke nastavnika, uključujući i mentore kod poslodavca.

Podršku nastavnicima pružit će savjetnici pedagoških zavoda, iskusni predavači sa nastavničkih fakulteta, kao i uprava škole. Također, uzajamno, saradničko učenje, razmjena nastavnika između različitih ustanova, učešće u istraživanjima, umrežavanje nastavnika, primjeri dobrih praksi unapređuju kompetencije i autonomiju nastavnika u planiranju nastave kroz koju će učenici steći ključne kompetencije.

4.2.5. Vrednovanje ključnih kompetencija

Nivo dostizanja ključnih kompetencija je u slučaju nekih moguće mjeriti, uzimajući u obzir njihovu specifičnost, te način sticanja (kroz sve predmete, module, projektnim pristupom, kroz vannastavne aktivnosti, kroz iskustva učenja uz rad i drugo). Revidirani Evropski referentni okvir iz 2018. godine podstiče njihovo „dopunjavanje odgovarajućim alatima za dijagnostičku formativnu i sumativnu procjenu i vrednovanje na odgovarajućim nivoima“.

Osnovni koraci u vrednovanju kompetencija su: analiza kako bi se utvrdilo koje su ključne kompetencije obuhvaćene nacionalnim testovima i drugim oblicima sumativnog vrednovanja; analiza i preporuke kako uključiti ključne kompetencije u detaljnije ishode učenja koji se mogu tačnije i smislenije vrednovati; analiza i preporuke kako se proširenjem obima vrednovanja može utvrditi nivo razvoja više kompetencija; analiza i preporuke kako se načini vrednovanja mogu implementirati i šta je potrebno za podršku implementaciji.

U vrednovanju ključnih kompetencija mogu se koristiti standardizovani testovi u kojima se pitanja ili teme odnose na aspekte ključnih kompetencija, povezani sa predmetima ili modulima, standardizovani testovi sa osvrtom na socio-emocionalne i građanske kompetencije, E-vrednovanje i drugi.

Vrednovanje nivoa dostizanja ključnih kompetencija kod učenika zahtijeva odgovarajuće kompetencije nastavnika.

4.3. Prioriteti i aktivnosti (2021. – 2030.)

Cilj 4 Riga zaključaka

Prioritet	Aktivnosti	Odgovorne institucije	Indikatori	Period
Promocija uloge i značaja ključnih kompetencija u stručnom obrazovanju	Uvrstiti ključne kompetencije u odgovarajuće zakonske i/ili podzakonske akte nadležnih obrazovnih vlasti	nadležne obrazovne vlasti	Prepoznata uloga ključnih kompetencija u zakonskim i podzakonskim aktima	2023. – 2027.
	Organizovati razmjenu praksi kroz on-lajn platforme za nastavnike	nadležne obrazovne vlasti u saradnji sa obrazovnim institucijama	On-lajn platforme u funkciji	Kontinuirano
	Organizovati takmičenja za učenike i nastavnike	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; obrazovne institucije	Sajmovi, takmičenja se održavaju redovno	Kontinuirano
	Sudjelovati u EU programima za razmjenu učenika u oblasti određenih kompetencija	obrazovne institucije; nadležna ministarstva	Učenici i nastavnici sudjeluju u EU programima razmjene	Kontinuirano
Ključne kompetencije uključene u standarde zanimanja, kvalifikacija i NPP-a kod planiranja i realizacije nastave	Osigurati da jedna ili više ključnih kompetencija postanu dio modula ili programa	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; obrazovne institucije	Ključne kompetencije su uključene	Kontinuirano
	Povezati opise ključnih kompetencija u programima i modulima sa ishodima učenja	nadležne obrazovne vlasti; PPZ	Ključne kompetencije su povezane sa ishodima učenja	Kontinuirano
	Organizovati obuke za nastavnike o razumijevanju i uključivanju ključnih kompetencija u programe i module	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; obrazovne institucije	Organizovane obuke/broj obuka	Kontinuirano
	Pripremiti priručnike za nastavnike	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; obrazovne institucije	Priručnici izrađeni	2030.
	Unaprijediti proces nastave novim tehnološkim dostignućima/digitalizacijom	nadležne obrazovne vlasti; PPZ, obrazovne institucije	Oprema je dostupna školama	Kontinuirano
	Uvrstiti ključne kompetencije u programe obrazovanja odraslih	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; relevantne ustanove za obrazovanje odraslih	Ključne kompetencije uključene u programe odraslih	Kontinuirano
	Uvrstiti izučavanje ključnih kompetencija u studijske programe inicijalnog obrazovanja nastavnika	visokoškolske ustanove, uz saglasnost nadležnih ministarstava	Ključne kompetencije su dio studijskih programa inicijalnog obrazovanja nastavnika	Kontinuirano

Prioritet	Aktivnosti	Odgovorne institucije	Indikatori	Period
Vrednovanje ključnih kompetencija	Uvrstiti mjerenje nivoa dostizanja ključnih kompetencija u sumativnoj i formativnoj procjeni	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; obrazovne institucije	U procjeni znanja se vrednuju ključne kompetencije	2025. – 2030.
	Uvrstiti standardizovane testove za vrednovanje koji se odnose na aspekte ključnih kompetencija	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; obrazovne institucije	Standardizovani testovi za vrednovanje se koriste	2025. –2030.
	Organizovati obuke za nastavnike za vrednovanje ključnih kompetencija	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; visokoškolske ustanove	Obuke organizovane	2023. –2030.

CILJ 5
 PROFESIONALNI
 RAZVOJ
 NASTAVNIKA,
 TRENERA I
 MENTORA U
 STRUČNOM
 OBRAZOVANJU
 I OBUKI

5.1. Inicijalno obrazovanje nastavnika

5.1.1. Stanje i izazovi u oblasti inicijalnog obrazovanja nastavnika

Inicijalno obrazovanje nastavnika se obavlja na osam javnih i više privatnih visokoškolskih ustanova u Bosni i Hercegovini. Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju²⁵ utvrđeni su organizacija, odgovornost nadležnih vlasti, uspostavljanje tijela za provođenje zakona i međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine i način osiguravanja kvaliteta u oblasti visokog obrazovanja. Kvalifikacije nastavnika, odnosno odgovarajući profil i stručna sprema potrebna za rad u srednjim školama, definisani su zakonima o srednjem obrazovanju i odgovarajućim pravilnicima na nivou kantona u Federaciji BiH, entiteta Republika Srpska i Brčko distrikta BiH.

U proteklom periodu u okviru Tempus i Erasmus projekata visokoškolske ustanove mijenjale su kurikulume studijskih programa, međutim, još uvijek su programi inicijalnog obrazovanja nastavnika usmjereni na akademska znanja iz predmetnih područja²⁶.

Poboljšanje inicijalnog obrazovanja i stručnog usavršavanja nastavnika identifikovani su kao strateški ciljevi u strateškim dokumentima u oblasti visokog obrazovanja. Urađen je Okvir za visokoškolske kvalifikacije u Bosni i Hercegovini²⁷ čiji je glavni cilj bio podrška unapređenju kvaliteta i priznavanja kvalifikacija i promocija reformskih procesa u visokom obrazovanju, odnosno primjeni Bolonjskog procesa u Bosni i Hercegovini.

5.1.2. Oblasti djelovanja (prioritetne oblasti)

Potrebno je nastaviti sa modernizacijom studijskih programa za obrazovanje nastavnika, temeljenim na ishodima učenja i ključnim

kompetencijama, koji treba da budu strukturirani tako da omogućavaju pravovremeno prilagođavanje potrebama obrazovnog sistema, sa posebnim naglaskom na didaktičko-metodičku osposobljenost, razvoj digitalnih vještina i korištenje ICT-a u nastavi, kao i poznavanje stranih jezika kako bi svršeni studenti koji započinju radni angažman u školi bili, ako ne potpuno, onda što bolje pripremljeni za rad sa učenicima u realnim radnim uslovima.

Sastavni dio studijskih programa za obrazovanje nastavnika treba da budu predmeti ili moduli, odnosno pristupi koji će omogućiti sticanje znanja, vezanih za primjenu inkluzivne prakse, kako bi budući nastavnici stekli vještine za rad sa učenicima koji imaju tjelesne, mentalne ili senzorne smetnje i na taj način kreirali inkluzivnu okolinu za učenje.

Potrebno je osnažiti partnerstvo između visokoškolskih ustanova koje realizuju inicijalno obrazovanje nastavnika, škola, pedagoških zavoda i agencija kako bi se, na osnovu rezultata istraživanja kvaliteta i obrazovanja i rada nastavnika, donosile i provodile odgovarajuće politike u oblasti planiranja, realizacije i evaluacije obrazovanja nastavnika, realizacija kvalitetnog pripravničkog staža, i praćenja nastavne prakse, a škole postale mjesta za praktični rad studenata, budućih nastavnika.

5.2. Kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika

5.2.1. Stanje i izazovi u kontinuiranom profesionalnom razvoju nastavnika

Stručno usavršavanje nastavnika stručnih škola u Bosni i Hercegovini je uređeno zakonima kojima se reguliše srednje i stručno obrazovanje i obuka i nizom podzakonskih akata. Prema ovim zakonima, nastavnici imaju pravo i obavezu da se stručno usavršavaju. Zakoni uglavnom

definišu opći okvir vezan za procedure odlučivanja, ulogu nadležnih obrazovnih vlasti, visokoškolskih ustanova, pedagoških zavoda i škola u izradi obaveznih programa stručnog usavršavanja, vrednovanju rada nastavnika i napredovanju u karijeri. Procedure i realizacija stručnog usavršavanja nastavnika su regulisane podzakonskim aktima nadležnih obrazovnih vlasti, kao i odgovornosti nastavnika te način vrednovanja njihovog rada. Evidenciju o stručnom usavršavanju nastavnika vode škole, a u skoro svim postojećim pravilnicima je predviđen i određeni broj bodova koji se dodjeljuje za stručno usavršavanje kod ocjenjivanja nastavnika. Podzakonski akti se značajno razlikuju po nazivu, strukturi i sadržaju. Obaveze nastavnika u oblasti kontinuiranog stručnog usavršavanja su u pojedinim slučajevima ugrađene u pravilnike o ocjenjivanju rada nastavnika i sticanju višeg zvanja. Pravilnicima nisu jasno precizirane obaveze nastavnika u pogledu broja sati obavezne obuke u određenom vremenskom periodu, niti postoji diversifikacija u pogledu broja bodova koje određene obuke nose kada je riječ o napredovanju nastavnika. Nosioci stručnog usavršavanja su, u gotovo svim pravilnicima, visokoškolske ustanove i pedagoški zavodi²⁸.

Potrebno je osigurati procedure za akreditaciju programa obuke usavršavanja nastavnika, te izradu kataloga stručnog usavršavanja budući da ovi elementi još uvijek nisu u potpunosti dio prakse. Međutim, postojanje pozitivnih primjera i praksi na nivou Bosne i Hercegovine i činjenica da je stručno usavršavanje nastavnika uređeno podzakonskim aktima, otvara prostor za unapređenje procedura kroz njihovu izmjenu i dopunu. Urađeni standardi zanimanja za nastavnike osnovnih i srednjih škola²⁹, u čijoj pripremi su učestvovali predstavnici resornih ministarstava, pedagoških zavoda, visokoškolskih ustanova i nastavnika iz svih kantona Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko distrikta, predstavlja dobar osnov za dalji razvoj nastavničke profesije.

5.2.2. Uvođenje u profesiju nastavnika nakon završetka inicijalnog obrazovanja

Oblasti djelovanja

Pripravnički staž u Bosni i Hercegovini je obavezan i obuhvata sve nastavnike koji nisu položili stručni ispit. Praksa u različitim područjima Bosne i Hercegovine se razlikuje u pogledu trajanja pripravničkog staža, statusa pripravnika i njegovih obaveza tokom navedenog perioda. Pripravnici sa diplomom nenastavničkog fakulteta za vrijeme pripravništva moraju položiti ispite iz pedagoške grupe predmeta. Pripravnici se primaju u stalni ili radni odnos na određeno vrijeme, i to na temelju niza zakonskih i podzakonskih akata³⁰.

Potrebno je razmotriti mogućnost usaglašavanja trajanja pripravničkog staža za nastavnika - početnika u entitetu Republika Srpska, kantonima u Federaciji BiH i Brčko distriktu BiH, kao i zadatke i obaveze nastavnika-pripravnika po pitanju učešća u nastavi i u drugim aktivnostima koje daju mogućnost sticanja odgovarajućeg profesionalnog iskustva. Također, potrebno je razmotriti mogućnost ujednačavanja sticanja profesionalnog iskustva volontera i pripravnika koji imaju regulisan status. Urađeni standardi zanimanja za nastavnike su osnov za usaglašavanje trajanja i zahtjevnosti pripravničkog staža i polaganja stručnog ispita i definisanje indikatora za ocjenu stečenih kompetencija kandidata.

Pripravnik treba da dobije sistemsku podršku koja treba da se realizuje kroz proces mentorstva. Nastavnik-mentor treba da posjeduje odgovarajuće vještine i znanja kako bi na pravi način uveo nastavnika-početnika u posao i pripremio ga za rad u učionici. Za nastavnike-mentore je potrebno organizovati kontinuirane obuke, u

²⁵ Okvirni zakon o visokom obrazovanju u BiH („Službeni glasnik BiH”, broj 59/07 i 59/09)

²⁶ Nacrt izvještaja o stanju u oblasti inicijalnog obrazovanja i stručnog usavršavanja nastavnika sa preporukama za unapređenje, Bosna i Hercegovina, Projekat IPA „Razvoj kvalifikacijskog okvira za opšte/opće obrazovanje”

²⁷ http://hea.gov.ba/Dokumenti/bolonja_bih/?id=441, Projekat EU „Jačanje visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini”

²⁸ Izvještaj o stanju u oblasti inicijalnog obrazovanja i stručnog usavršavanja nastavnika sa preporukama za unapređenje, Bosna i Hercegovina, Projekat IPA „Razvoj kvalifikacijskog okvira za opšte/opće obrazovanje”

²⁹ Standardi zanimanja za nastavnike (osnovnih i srednjih škola, Projekat Razvoj kvalifikacijskog okvira za opšte /opće obrazovanje, Komponenta 3: Obrazovanje i profesionalni razvoj nastavnika, projekat realizivan uz podršku sredstava EU,

³⁰ Nacrti izvještaja o stanju u oblasti inicijalnog obrazovanja i stručnog usavršavanja nastavnika sa preporukama za unapređenje, Bosna i Hercegovina, Projekat IPA „Razvoj kvalifikacijskog okvira za opšte/opće obrazovanje”

skladu sa utvrđenim programom i pripremiti odgovarajući priručnik. Ulogu mentora je potrebno na odgovarajući način vrednovati, omogućiti napredovanje, finansijsku podršku i regulisati relevantnim propisima.

Nastavnik-pripravnik treba da u toku pripravničkog staža vodi svoj portfolio koji će njemu samom pomoći da prati svoj napredak u odnosu na utvrđene zadatke i obaveze, ali i omogućiti objektivnu procjenu kvaliteta rada pripravnika u toku samog njegovog staža.

5.2.3. Programi obuke nastavnika

Programe stručnog usavršavanja donose pedagoški zavodi, odnosno ministarstva, i/ili same škole u sklopu godišnjeg programa rada. Pravilnici i drugi relevantni podzakonski akti propisuju modele i oblike stručnog usavršavanja, koji su svrstani u dvije kategorije: individualne i grupne (kolektivne) oblike. Samo u jednom kantonu se pominju drugi organizacijski modeli (model zasnovan na školi, centri za obuku, partnerstva i dr.), podjela po načinu realizacije (seminari, kursevi, radionice, simpoziji...) i stepenu obaveznosti (obavezne, izborne i slobodne)³¹.

Za uspostavljanje efikasnog, kontinuiranog sistema profesionalnog razvoja nastavnika neophodno je da postoje akreditovani programi obuke nastavnika u kojima su definisani modeli obuke, dužina trajanja programa obuke, korištene metode i dr., tako da i u tom pogledu dokument Smjernice za izradu standarda za akreditaciju programa za kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika u stručnim školama³² može biti dobar temelj. Kontinuirano stručno usavršavanje nastavnika dio je strategije cjeloživotnog učenja nastavnika.

Oblasti djelovanja (prioritetne oblasti)

Uloga pedagoških zavoda značajna je u promociji profesionalnog razvoja nastavnika kao osnove za poboljšanje postignuća učenika, u osiguranju kvaliteta realizacije obuke i razmjeni primjera dobre prakse u Bosni i Hercegovini. Pedagoški zavodi treba da promovišu i snažnije osvijetle promijenjenu ulogu nastavnika u školi i afirmišu fokus na učenje, na autonomije škole i nastavnika.

U profesionalnom razvoju nastavnika značajno je osigurati mogućnost da nastavnici biraju programe obuke, što predstavlja polaznu tačku za kvalitet samog usavršavanja.

Provođenje istraživanja, praćenje primjene naučenog u nastavničkoj praksi i istraživanje efekata obuke nastavnika kroz praćenje postignuća učenika treba da budu osnov za koncipiranje ponude programa stručnog usavršavanja nastavnika i pripremu kataloga stručnog usavršavanja nastavnika.

Akreditovani programi treba da budu dio kataloga stručnog usavršavanja nastavnika i dostupni on-lajn.

Utvrđeni uslovi i standardi za akreditaciju organizatora (ponuđača) usluga obuke nastavnika su neophodni.

Za voditelje seminara i obuka treba birati kolege-nastavnike-praktičare koji mogu ukazati na rješenja problema i odgovoriti na praktična pitanja. Metode učenja na seminarima/obukama treba da osiguraju aktivno učešće nastavnika, naglasak treba biti na primjeni teorije u praksi, kritičko razmišljanje u rješavanju praktičnih problema kroz saradnju, diskusiju i inovativne pristupe i rješenja. Nastavnicima u stručnom obrazovanju treba ponuditi više mogućnosti stručnog usavršavanja, uključujući on-lajn platforme, mentorstvo, vebinare, časopise i literaturu o profesionalnom razvoju, izradu plana i portfolia svog profesionalnog razvoja, učešće i vođenje razvojnih projekata, kao i nove pristupe u savremenoj nastavi. Škole treba da

postanu mjesta učenja i poučavanja. Uloga pedagoških zavoda je podsticanje profesionalnog razvoja nastavnika u saradnji sa visokoškolskim ustanovama i drugim stručnim školama.

Pravilnicima je potrebno definisati standarde i procedure za praćenje, bodovanje i evaluiranje kvaliteta programa stručnog usavršavanja nastavnika i njihovih efekata u praksi.

Obezbjedivanje systemske finansijske podrške kontinuiranom profesionalnom razvoju nastavnika je neophodno. U budžetima nadležnih organa, institucija i ustanova treba planirati sredstva za kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika na osnovu utvrđenih potreba za obukama.

5.2.4. Praćenje nastavnika i napredovanje nastavnika u viša zvanja

Praćenje kvaliteta rada nastavnika u Bosni i Hercegovini vrše direktori škola i savjetnici pedagoških zavoda. Praćenjem savjetnici mogu utvrditi određene trendove vezane za potrebe nastavnika za daljim stručnim usavršavanjem ili stanje u praksi kako bi se preduzele određene mjere na sistemskom nivou.

Oblasti djelovanja (prioritetne oblasti)

U pravilnicima i drugim podzakonskim aktima radi praćenja, ocjenjivanja i napredovanja nastavnika potrebno je definisati kriterije za ocjenjivanje i utvrditi mjerljive indikatore uspješnosti za svaki od elemenata za praćenje i ocjenjivanje. Dogovoreni standard zanimanja za nastavnika stvara uslove za definisanje transparenatnog okvira za praćenje ili vrednovanje rada nastavnika.

U školama je potrebno raditi na razvoju mehanizama internog utvrđivanja kvaliteta i osposobiti za vršenje samoprocjene, odnosno samovrednovanja svog rada, baziranog na indikatorima kvalitetne nastavne prakse.

Jedan od najvažnijih elemenata u profesionalnom razvoju nastavnika jeste praćenje i podrška nastavnika u primjeni naučenog nakon završenog programa usavršavanja. U tom kontekstu, škole i njihove

uprave treba da preuzmu dio odgovornosti za uvođenje promjene u praksu, jer podrška u uvođenju novina podstaci će i motivisati nastavnika da unapređuje svoju nastavnu praksu.

Priprema programa obuke za direktore škola i stvaranje praktičnih mogućnosti njihovog profesionalnog razvoja potrebni su da bi oni na odgovarajući način odgovorili zadacima pedagoškog rukovodioca koji je odgovoran za kvalitet nastave i učenja u školi, i koji, pored ostalog, podržava profesionalni razvoj nastavnika.

5.2.5. Licenciranje nastavnika

Licenciranje nastavnika je značajan element profesionalnog razvoja nastavnika i promjene nastavne prakse. U toku eventualnog postupka licenciranja nastavnika potrebno je napraviti ravnotežu između uslova za licenciranje (sakupljanje bodova) i motivisanja nastavnika za mijenjanje nastavne prakse te lični profesionalni razvoj. Praćenje kvaliteta rada nastavnika, praćenja i evaluacije rezultata rada nastavnika nakon završenih programa osposobljavanja i efekata obuke u nastavnoj praksi uz praćenje i evaluaciju rada, treba da budu jedan od uslova za dobijanje, odnosno obnavljanje licence. Prije pokretanja procesa licenciranja i obnavljanja licence nastavnika neophodno je osigurati dugoročne systemske i održive mehanizme finansiranja.

5.2.6. Obuka nastavnika kod poslovnog subjekta

Sastavni dio profesionalnog razvoja nastavnika i njegovog napredovanja treba da je i obuka nastavnika stručnih škola u preduzeću, odnosno kod privrednog subjekta. Obuka nastavnika u realnom radnom okruženju predstavlja mogućnost unapređenja profesionalnih kompetencija i kvaliteta rada.

Obuka nastavnika u poslovnim subjektima treba da bude akreditovana od nadležnog organa (škole, ministarstva) i uvažena u profesionalnom napredovanju nastavnika.

Za efikasan sistem obuke u poslovnom subjektu važna je i neophodna dobra koordinacija rada svih partnera (škole, poslovnog subjekta, nastavnika). Uloge i odgovornosti nastavnika i poslovnog

³¹ Ibid
³² Smjernice za izradu standarda za akreditaciju programa izobrazbe nastavnika u srednjem strukovnom obrazovanju, Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje uz podršku ETF, 2017.

subjekta moraju se jasno definisati tako da obuka može ponuditi odgovarajući obim praktičnog iskustva i mogućnosti učenja nastavnima.

5.3. Obuka mentora u poslovnim subjektima

Uloga mentora u poslovnim subjektima je većinom definisana u postojećim propisima. Imajući u vidu neophodnost i značaj realizacije praktične nastave i obuke učenika u realnom radnom okruženju i učenja uz rad, obrazovanju mentora koji su zaduženi za praktičnu obuku učenika u preduzeću treba posvetiti posebnu pažnju.

Potrebno je bliže definisati ulazne uslove za mentora u poslovnom subjektu. Mentoru treba omogućiti stručnu podršku. Programi obuke za mentore treba da budu akreditovani ili odobreni od nadležne institucije. Mentor treba da posjeduje određeni vid licence za rad sa učenicima, poznaje zakonodavni okvir realizacije praktične nastave i obuke, mogućnosti da planiraju realizaciju obuke, te prate i vrednuju postignuća učenika.

Za obuku mentora treba obezbijediti odgovarajuća finansijska sredstva. Potrebno je podstaći poslovne subjekte i njihova udruženja da podrže obuku mentora i valorizuju njihov dodatni rad na obrazovanju učenika.

5.4. Prioriteti i aktivnosti (2021. – 2030.) Cilj 5 Riga zaključaka

Prioritet	Aktivnosti	Odgovorne institucije	Indikatori	Period
Inicijalno obrazovanje nastavnika	Razvijati studijske programe temeljene na ishodima učenja i ključnim kompetencijama	visokoškolske ustanove	Izrađeni novi programi sa ishodima učenja i ključnim kompetencijama	Kontinuirano
	Uvrstiti u studijske programe nove metodičko-didaktičke pristupe, digitalne vještine, IKT i strane jezike	visokoškolske ustanove	Uvršteni novi metodičko - didaktički pristupi, digitalne i IKT vještine i strani jezici u studijske programe	Kontinuirano
	Izraditi module unutar studijskih programa za primjenu inkluzivne prakse	visokoškolske ustanove	Izrađeni moduli za primjenu u inkluzivnim praksama	Kontinuirano
	Povećati istraživanja u oblasti nastavničke prakse	visokoškolske ustanove; PPZ; obrazovne institucije	Istraživanja se provode	Kontinuirano
Kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika i mentora	Izvršiti analizu potreba i osigurati finansiranje obuke	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; obrazovne institucije	Analize se provode i osigurana sredstva za obuke	Kontinuirano
	Definisati procedure za akreditaciju programa usavršavanja nastavnika	nadležne obrazovne vlasti; PPZ	Programi obuke akreditovani	2025. – 2028.
	Izraditi i redovno ažurirati kataloge stručnog obrazovanja nastavnika	nadležne obrazovne vlasti; PPZ	Izrađeni kataozi stručnog usavršavanja	2025. – 2028.
	Definisati oblasti obavezne obuke nastavnika	nadležne obrazovne vlasti; PPZ	Programi obavezne obuke urađeni	Kontinuirano
	Odrediti broj obaveznih sati i broj bodova koje nose određene obuke	nadležne obrazovne vlasti; PPZ	Sve obuke nose određene sate i bodove	Kontinuirano
	Pratiti profesionalni razvoj nastavnika	nadležne obrazovne vlasti; PPZ	Evaluacija rada nastavnika se provodi	Kontinuirano
	Definisati procedure i kriterije za licenciranje nastavnika	nadležne obrazovne vlasti; PPZ	Licenciranje uspostavljeno	2030.
	Osigurati finansijska sredstva i ljudske resurse za provođenje licenciranja nastavnika	nadležne obrazovne vlasti; nadležne vlade	Osigurana sredstva za postupak licenciranja	2030.
Provoditi obuke nastavnika u poslovnim subjektima	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; komore; obrazovne institucije; poslovni subjekti	Obuke se provode	Kontinuirano	

Prioritet	Aktivnosti	Odgovorne institucije	Indikatori	Period
Kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika i mentora	Provoditi obuke mentora učenika	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; privredne komore; obrazovne institucije; poslovni subjekti	Obuke mentora se provode	Kontinuirano
	Organizovati obuke za predavače u procesu profesionalnog usavršavanja nastavnika i mentora u poslovnim subjektima	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; privredne komore; obrazovne institucije; poslovni subjekti	Obuke za predavače organizovane	Kontinuirano
	Akreditovati programe za nastavnike u poslovnim subjektima	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; poslovni subjekti	Svi programi akreditovani	2025. – 2030.
Uvođenje nastavnika u profesiju nakon završenog inicijalnog obrazovanja	Definisati indikatore za ocjenu stečenih kompetencija nastavnika-pripravnika na temelju standarda zanimanja	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; visokoškolske ustanove	Definisani indikatori na temelju standarda zanimanja za nastavnike	2023. – 2025.
	Definisati kriterije za nastavnika-mentora	nadležne obrazovne vlasti; PPZ	Kriteriji definisani u pravilnicima	Kontinuirano
	Osigurati sistem praćenja rada nastavnika- pripravnika	nadležne obrazovne vlasti; PPZ	Sistem praćenja rada pripravnika uspostavljen	kontinuirano
	Osigurati obuku nastavnika-mentora na visokoškolskim ustanovama ili sa iskusnim predavačima	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; visokoškolske ustanove	Obuka se provodi	Kontinuirano
	Osigurati nastavniku-pripravniku obuku u poslovnim subjektima	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; poslovni subjekti; nadležna ministarstva	Obuke se provode	Kontinuirano

6

IZVORI

- ▶ Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, "Službeni glasnik BiH", 18/03
- ▶ Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini, Službeni glasnik BiH", broj 63/08.
- ▶ Odluka o usvajanju osnova kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini, "Službeni glasnik BiH", br. 31/11 i 39/12. <http://sllist.ba/glasnik/2011/broj031.pdf>
- ▶ Popis i analiza postojećih strukovnih kvalifikacija u Bosni i Hercegovini (BiH), ETF, 2017.
- ▶ Akcioni plan za izradu i provođenje kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini za period 2014. – 2020, „Službeni glasnik BiH“, broj 28/15.
- ▶ IPA program Evropske Unije za Bosnu i Hercegovinu "Razvoj kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje" - Priručnik za unapređenje kvalifikacija u stručnom obrazovanju i obuci
- ▶ Baza podataka o planovima i programima, www.vetis.vetbih.org
- ▶ Modularni nastavni planovi i programi u srednjem stručnom obrazovanju u Bosni i Hercegovini u periodu 2010.-2016. godine, Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, 2017.
- ▶ Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning (2006/962/EC)
- ▶ COM (2018) 24 EUe – Recommendation Key Competences for Lifelong Learning, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN).
- ▶ Deklaracija ministara EU i država kandidata nadležnih za stručno obrazovanje i obuku o srednjoročnim ciljevima obrazovanja i obuke u EU za razdoblje 2015. – 2020. godina, Riga, Latvija, 2015, https://www.izm.gov.lv/images/RigaConclusions_2015.pdf
- ▶ Europe Aid/123679/C/SER/baEU VET-3, Smjernice za razvijanje VET modularnih nastavnih planova i programa u BiH, 2009.
- ▶ Evropski referentni okvir za osiguranje kvaliteta stručnog obrazovanja i obuke (EQAVET)
- ▶ <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:155:0001:0010:EN:PDF>
- ▶ Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa definirane na ishodima učenja, <https://aposo.gov.ba/hr/publikacije/zajednicka-jezgra-npp/>;
- ▶ Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementiranja, 2008.-2015, Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, 2008.
- ▶ Izvještaj o stanju u oblasti inicijalnog obrazovanja i stručnog usavršavanja nastavnika sa preporukama za unapređenje, Bosna i Hercegovina,

- Projekat IPA „Razvoj kvalifikacijskog okvira za opšte/opće obrazovanje“
- ▶ Inicijalno obrazovanje predmetnih nastavnika u BiH, Centar za politike i upravljanje jul 2015, <http://www.cpu.org.ba/media/30657/Inicijalne-kompetencije-nastavnika.pdf>
 - ▶ Standard zanimanja za nastavnika osnovne i srednje škole; Projekat IPA Razvoj kvalifikacijskog okvira za opšte /opće obrazovanje, Komponenta 3: Obrazovanje i profesionalni razvoj nastavnika
 - ▶ Smjernice za izradu standarda za akreditaciju programa izobrazbe nastavnika u srednjem strukovnom obrazovanju, Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje uz podršku ETF, 2017.
 - ▶ Nacrt izvještaja o kontinuiranom profesionalnom razvoju nastavnika (Draft report on continuing professional development) -CPD, in Bosnia and Hercegovina, ETF, 2017.

7

ANEKS Članovi radne grupe za izradu dokumenta

Jahorina, 18.-19.12.2017. god. (prema abecednom redoslijedu)

Puhalić Aleksandra - Republički pedagoški zavod Republike Srpske
Bandelj Elido - KKA ekspert
Bašić Slavoljub - Odjel za obrazovanje Vlade Brčko distrikta
Dedić Zlatan - Udruga poslodavaca Federacije BiH
Dražić Jovanka - JU Poljoprivredno-prehrambena škola Prijedor
Duilović Daria - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Ibrišimović Zlatko - Pedagoški zavod TK
Krešić Boris - Zavod za školstvo HNK
Kuprešanin Slavica - Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
Leko Mladen - Srednja mješovita škola Grude
Malešević Dane - Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
Marković Ljubinka - Udruga poslodavaca Brčko distrikta
Mott Monika - KulturKontakt Austria
Pašić Emir - Privredna/Gospodarska komora FBiH
Puratić Vesna - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Saračević Muharem - Mješovita srednja škola Tešanj
Schmid Kurt - IBW Austria
Vinka Mihić - Područna privredna komora Republike Srpske – Istočno Sarajevo

Sarajevo, 19.-20.04.2018. god. (prema abecednom redoslijedu)

Krešić Boris - Zavod za školstvo HNK
Bandelj Elido - KKA ekspert
Bašić Slavoljub - Odjel za obrazovanje Vlade Brčko distrikta
Dedić Zlatan - Udruga poslodavaca Federacije BiH
Drakovac Emira - Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport BPD kantona
Dražić Jovanka - JU Poljoprivredno-prehrambena škola Prijedor
Duilović Daria - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Kuprešanin Slavica - Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
Leko Mladen - Srednja mješovita škola Grude
Marković Ljubinka - Udruga poslodavaca Brčko distrikta
Mikulić Mario - Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa Zapadnohercegovačke županije
Morris Ian - KKA ekspert

Mott Monika - KulturKontakt Austria
Mounir Baati - ETF ekspert
Pašić Emir - Privredna komora Federacije Bosne i Hercegovine
Pezo Edina - Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke
Puratić Vesna - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Radović Nataša - Područna privredna komora Republike Srpske – Istočno Sarajevo
Saračević Muharem - Mješovita srednja škola Tešanj
Sarajlić Dušan - Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje – VET
Sirbubalo Lejla - KulturKontakt Austria
Slinić Nusreta - Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo

Trebinje, 29.-30.11.2018. god. (prema abecednom redoslijedu)

Ačić Saša - Unija udruženja poslodavaca Republike Srpske
Bogićević Zora - KKA ekspertica
Bošković Ljiljana - Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje
Bošnjak Viktorija - Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa Zapadnohercegovačke županije
Duilović Daria - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Hadžagić Esma - KKA ekspertica
Ibrišimović Zlatko - Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona
Krešić Boris - Zavod za školstvo Mostar
Leko Mladen - Srednja mješovita škola Grude
Pašić Emir - Privredna komora Federacije Bosne i Hercegovine
Pezo Edina - Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke
Puratić Vesna - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Saračević Muharem - Mješovita srednja škola Tešanj
Sarajlić Dušan - Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje
Savić Veselin - Područna privredna komora Republike Srpske – Trebinje
Sirbubalo Lejla - KulturKontakt Austria
Slinić Nusreta - Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo
Škrivan Vasiljko - Republički pedagoški zavod Republike Srpske
Vasić Mira - Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske

Mostar, 23.-24.05.2019. god. (prema abecednom redoslijedu)

Bašić Slavoljub - Odjel za obrazovanje Vlade Brčko distrikta
Bogićević Zora - KKA ekspertica
Bošković Ljiljana - Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje
Buha Senka - Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
Ćurković Boris - KKA ekspert
Damjanović Predrag - Republički pedagoški zavod Republike Srpske
Dedić Zlatan - Udruga poslodavaca Federacije BiH
Dražić Jovanka - JU Poljoprivredno-prehrambena škola Prijedor
Duilović Daria - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Džaferović Aida - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Ibrahimagić Asim - Agencija za rad i zapošljavanje BiH
Ibrišimović Zlatko - Pedagoški Zavod Tuzlanskog kantona
Leko Mladen - Srednja mješovita škola Grude
Marković Ljubinka - Unija poslodavaca Brčko distrikta
Mihajlović Bijelić Aleksandra - Privredna komora Republike Srpske
Mikulić Mario - Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa Zapadnohercegovačke županije
Njuhović Azemina - Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo
Pezo Edina - Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke
Piegazki David - Privredna komora Republike Srpske
Saračević Muharem - Mješovita srednja škola Tešanj
Sirbubalo Lejla - KulturKontakt Austria (KKA)
Spasojević Boris - Ugostiteljsko-trgovinsko-turistička škola Banja Luka

Trebinje, 24.-25.10. 2019. god. (prema abecednom redoslijedu)

Bašić Slavoljub - Odjel za obrazovanje Vlade Brčko distrikta
Čibo Almina - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Duhović Amir - Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog kantona
Duilović Daria - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Garača Zorica - Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
Ibrišimović Zlatko - Pedagoški Zavod Tuzlanskog kantona
Krešić Boris - Zavod za školstvo Mostar
Marković Ljubinka - Unija poslodavaca Brčko distrikta
Mičić Nemanja - Agencija za rad i zapošljavanje BiH

Mihajlović-Bijelić Aleksandra - Privredna komora Republike Srpske
Mladen Leko - Srednja mješovita škola Grude
Mott Monika - KulturKontakt Austria (KKA)
Pezo Edina - Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke
Sirbubalo Lejla - KulturKontakt Austria (KKA)
Vasić Mira - Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske
Zora Bogičević - KKA ekspertica

Trebinje, 27.-28.02.2020. god. (prema abecednom redoslijedu)

Bašić Slavoljub - Odjel za obrazovanje Vlade Brčko distrikta
Bogdanović Zoran - Pedagoški Zavod Republike Srpske
Bošković Ljiljana - Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje
Duhović Amir - Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport
 Bosansko-podrinjskog kantona
Duilović Daria - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Džaferović Aida - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Galijašević Bernadeta - Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport
 ZDK
Gološ Enisa - Pedagoški Zavod HNK
Husić Ahmed - Pedagoški Zavod HNK
Ibrišimović Zlatko - Pedagoški Zavod Tuzlanskog kantona
Kopić Adel - Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade KS
Krešić Boris - Zavod za školstvo Mostar
Leko Mladen - Srednja mješovita škola Grude
Marković Ljubinka - Unija poslodavaca Brčko distrikta
Mičić Nemanja - Agencija za rad i zapošljavanje BiH
Mikulić Mario - Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa
 Zapadnohercegovačke županije
Pezo Edina - Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke
Puratić Vesna - OeAD GmbH ekspertica
Sirbubalo Lejla - OeAD GmbH
Zorica Garača - Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
Zvezdana Jelić - Agencija za rad i zapošljavanje BiH

POBOLJŠANJE KVALITETA I
RELEVANTNOSTI STRUČNOG
OBRAZOVANJA I OBUKE
U BOSNI I HERCEGOVINI
- NA OSNOVU ZAKLJUČAKA IZ RIGE -
2021.–2030.

Austrijska agencija za obrazovanje i
internacionalizaciju

Izradu dokumenta podržao KulturKontakt Austria/OeAD GmbH

Dokument “Poboljšanje kvaliteta i relevantnosti stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini - na osnovu Zaključaka iz Rige (2021. – 2030.)” izradila je radna grupa uz podršku regionalnih i internacionalnih eksperata i eksperata iz Evropske trening fondacije (ETF). KulturKontakt Austria/OeAD GmbH pružio je stručnu, tehničku i finansijsku podršku procesu razvoja ovog dokumenta. Ministarstvo civilnih poslova BiH izražava zahvalnost KulturKontakt Austria/OeAD GmbH na pruženoj podršci.

SADRŽAJ

Uvod	8
1. Cilj 1.....	12
Učenje temeljeno na radu, u svim oblicima	
2. Cilj 2.....	19
Dalji razvoj osiguranja kvaliteta u skladu sa Evropskim okvirom za osiguranje kvaliteta u stručnom obrazovanju i obuci (EQAVET)	
3. Cilj 3.....	26
Povećanje dostupnosti stručnog obrazovanja i obuke i kvalifikacija za sve	
4. Cilj 4.....	30
Ključne kompetencije u inicijalnom i kontinuiranom stručnom obrazovanju i obuci	
5. Cilj 5.....	37
Profesionalni razvoj nastavnika, trenera i mentora u stručnom obrazovanju i obuci	
6. Izvori	45
7. Aneks	47

1

2

3

4

Stručno obrazovanje i obuka su u procesu stalnog unapređivanja i razvoja od usvajanja Kopenhaške deklaracije (2002.), Bruges kominikea 2010., dokumenta Promišljanje o obrazovanju: ulaganje u vještine za bolje društveno-ekonomske rezultate (2012.) te Zaključaka iz Rige (2015.). Zaključci iz Rige također imaju značajnu ulogu u definisanju pristupa i strateškog razmišljanja o budućnosti srednjeg stručnog obrazovanja i obuke i nakon 2020. godine.

Svijet se nalazi u četvrtoj industrijskoj revoluciji gdje je potrebno inspirisati ljude da stvaraju, inoviraju i stalno unapređuju svoje vještine za nove tehnologije. U današnjem “pametnom svijetu” rada, stručno obrazovanje i obuka postaju “pametna izbor”.

U sklopu Kopenhaškog procesa, ministri odgovorni za razvoj stručnog obrazovanja i obuke zemalja članica EU, zemalja kandidatkinja za članstvo u EU, država Evropskog ekonomskog prostora (EEA), Evropska komisija i evropski socijalni partneri, sastali su se u Rigi 2015. godine i utvrdili pet srednjoročnih ciljeva koji čine temelj plana za modernizaciju stručnog obrazovanja i obuke za period do 2020.

Zaključci iz Rige¹ iz 2015. godine naglašavaju ulogu stručnog obrazovanja i obuke u kontekstu pametnog rasta i radnih mjesta u okviru strateškog okvira za evropsku saradnju u obrazovanju i obuci (ET2020).

Potreba za utvrđivanjem prioriteta u Zaključcima iz Rige leži u činjenici da se Evropa i dalje suočava sa ekonomskim i socijalnim izazovima, sa relativno visokim nivoom nezaposlenosti mladih u mnogim državama članicama EU, sa nedostatkom osnovnih vještina kod četvrtine odrasle radne snage, te sa potrebom za unapređivanje vještina radne snage zbog promjena u potražnji na tržištu rada i novih tehnologija.

Stručno obrazovanje i obuka prepoznato je kao važan činilac u sklopu sveukupne strategije rasta ekonomije i otvaranja novih radnih mjesta. Doprinos stručnog obrazovanja i obuke je osobito prepoznat u kontekstu borbe protiv nezaposlenosti mladih, boljeg usklađivanja obrazovanja i obuke i potreba tržišta rada kao i olakšavanja prelaska mladih na tržište rada.

¹Deklaracija ministara EU i država kandidata nadležnih za stručno obrazovanje i obuku o srednjoročnim ciljevima obrazovanja i obuke u EU za razdoblje 2015. – 2020. godina, Riga, Latvija, 2015. godine, www.izm.gov.lv/images/RigaConclusions_2015.pdf.

ZAKLJUČCI IZ RIGE

5 CILJEVA ZA POBOLJŠANJE STRUČNOG OBRAZOVANJA I OBUKE

1

Promovisati učenje temeljeno na radu/učenje uz rad u svim njegovim oblicima², sa posebnim naglaskom na praksu (naukovanje/šegrtovanje), uključivanje socijalnih partnera, firmi, komora i pružalaca stručnog obrazovanja i obuke, kao i podsticanjem inovacija i preduzetništva.

2

Dalje razviti mehanizme osiguranja kvaliteta u stručnom obrazovanju i obuci u skladu sa preporukom EQAVETA i, kao dio sistema osiguranja kvaliteta, uspostaviti kontinuirane informacije i povratne informacije u sistemima inicijalnog stručnog obrazovanja (I-VETA) i kontinuiranog stručnog obrazovanja (C-VETA) na temelju ishoda učenja.

3

Povećati dostupnost stručnog obrazovanja i obuke i kvalifikacija za sve putem fleksibilnijih i propusnih sistema, nudeći efikasne i integrisane usluge usmjeravanja i stavljajući na raspolaganje vrednovanje neformalnog i informalnog učenja.

4

Pružiti dodatni podsticaj razvoju ključnih kompetencija u programima stručnog obrazovanja i obuke i ponuditi efikasnije mogućnosti za sticanje ili razvijanje tih vještina kroz inicijalno ili kontinuirano stručno obrazovanje.

5

Uvesti sistematične pristupe i mogućnosti za inicijalno i kontinuirano stručno usavršavanje nastavnika, trenera i mentora kako u školi, tako i u okruženju na radnom mjestu.

²Prema Cedefop-u, učenje temeljeno na radu odnosi se na znanje i vještine koje se stiču na radnom mjestu ili u ustanovi za stručno obrazovanje. Postoje tri vrste učenja temeljenog na radu: 1) naizmjenične sheme praktičnog obrazovanja koje se obično nazivaju „dualnim sistemom“ 2) učenje temeljeno na radu koje se sprovodi u stručnoj školi, ali uključuje periode osposobljavanja kroz rad u preduzećima i 3) učenje temeljeno na radu koje je integrisano u školski program, korištenjem laboratorija, radionica, kuhinja, restorana, preduzeća za vježbu, simulacije ili pravih stručnih projektnih zadataka [2 i 3 su "školski oblik" praktičnog obrazovanja].

U Zaključcima iz Rige prepoznata je i uloga transferzalnih oblasti (partnerstvo, efikasno finansiranje i promocija izvrsnosti i inovacija u stručnom obrazovanju i obuci, konzistentna upotreba pristupa temeljenog na ishodima učenja i zajednički razvijenih alata i principa) u unapređenju kvaliteta stručnog obrazovanja i obuke.

Ulaganjem u stručno obrazovanje i obuku na svim nivoima vlasti u BiH razvijat će se visokokvalitetno i dostupno inicijalno obrazovanje koje polaznici, njihovi roditelji i cjelokupno društvo prepoznaju kao privlačno. Stručno obrazovanje i obuka treba da osigura prepoznatljive i kvalitetne kvalifikacije, sticanje ključnih i specifičnih stručnih kompetencija prepoznatih na tržištu rada koje vode napretku i ekonomskom rastu.

Vodeći se ovim ciljem, **Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine** je u saradnji sa **KulturKontaktom Austrija/OeAD GmbH** pokrenulo aktivnosti na izradi dokumenta „Poboljšanje kvaliteta i relevantnosti stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini na osnovu Zaključaka iz Rige - 2021. - 2030.“.

Jedan od ciljeva ovog dokumenta je sačiniti plan prioriteta i aktivnosti temeljenih na zaključcima iz Rige u BiH za konkurentno i privlačno stručno obrazovanje i obuku u periodu 2021. - 2030. U sklopu izrade dokumenta organizovani su okrugli stolovi o temama: „Proširenje obima i kvaliteta učenja temeljenog na radu“, „Osiguranje kvaliteta u stručnom obrazovanju“, „Inicijalni i kontinuirani profesionalni razvoj

nastavnika i mentora stručnih škola i na radnom mjestu“ i „Ključne kompetencije u inicijalnom i kontinuiranom stručnom obrazovanju i obuci“.

Podaci o okruglim stolovima, zajedno sa listom učesnika i eksperata, dati su u Aneksu. Preporuke sa okruglih stolova, analiza propisa i strateških dokumenata iz oblasti obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini, istraživanja u prethodnom periodu kao i pregled stanja u ovoj oblasti, osnov su za pripremu dokumenta “Poboljšanje kvaliteta i relevantnosti stručnog obrazovanja i obuke u Bosni i Hercegovini - na osnovu Zaključaka iz Rige – 2021. –2030.”

Za svaki od ciljeva Riga zaključka prikazan je pregled stanja i izazovi te prioriteta i odgovarajuće aktivnosti za nadležne obrazovne vlasti i odgovarajuće partnere u BiH. Cilj razvijanja prioriteta je da do 2030. godine nadležne obrazovne vlasti u BiH postignu punu realizaciju zaključaka iz Rige, što će doprinijeti integraciji stručnog obrazovanja i obuke u Evropski prostor stručnog obrazovanja i obuke i ubrzati evropski put BiH.

Budući da su prioriteta razvijeni na temelju zaključaka iz Rige i diskusija svih sudionika na okruglim stolovima, u ovom dokumentu su za svaki od ciljeva izdvojeni kratkoročni (2021. - 2023.), srednjoročni (2024. - 2026.) i dugoročni prioriteta (2026. – 2030.), aktivnosti i odgovorne institucije. Nakon svakog od ova tri perioda nadležne obrazovne vlasti bi trebale izvršiti evaluaciju realizacije prioriteta i djelovanja.

CILJ 1
UČENJE TEMELJENO
NA RADU, U SVIM
OBLICIMA

1.1. Stanje i izazovi u oblasti praktične nastave i učenja uz rad

Odredbama Okvirnog zakona o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini³ propisano je da stručno obrazovanje i obuka, pored ostalog, treba da budu usklađeni sa potrebama, zahtjevima i kretanjima na tržištu rada i da uslove za praksu u školi ili izvan škole treba definisati svaka od nadležnih obrazovnih vlasti. Ovim zakonom propisano je da se nastavnim planom i programom, kojeg donosi nadležni ministar, posebno utvrđuju trajanje i osnovni oblici izvođenja NPP-a, godišnji i sedmični broj sati praktične nastave/obuke.

Praktična nastava u stručnom obrazovanju i obuci, odnosno učenje temeljeno na radu, u Bosni i Hercegovini realizuje se kroz: a) naizmjenično učenje u školi i poslovnom subjektu⁴; b) u školskim radionicama, laboratorijama i sl. i c) kroz ferijalnu praksu⁵.

a) Praktična nastava, organizovana tako da učenici tokom školske godine jedan do tri dana sedmično provode na učenju uz rad u poslovnom subjektu je najzastupljeniji oblik realizacije praktične nastave u stručnom obrazovanju i obuci u Republici Srpskoj, u kantonima/županijama u Federaciji BiH i Brčko distriktu BiH. Škole i poslovni subjekti svoja prava i obaveze uređuju odgovarajućim dokumentom (ugovorom). Ovaj oblik učenja temeljenog na radu, gdje se teorijski dio nastave realizuje u školi, a praktična nastava u cjelini ili njen dio u poslovnom subjektu, predstavlja školski oblik realizacije praktične nastave jer je škola zadužena za nastavu u cjelini, uključujući i praćenje postignuća učenika na praktičnoj nastavi iako se ona realizuje kod poslodavca. Poslovni subjekt ustupa svoj prostor i opremu za realizaciju praktične nastave, podršku učeniku pružaju zaposleni/mentori u poslovnim subjektima.

b) U nekim stručnim školama u Bosni i Hercegovini za određene programe praktična nastava se realizuje u laboratorijama, školskim radionicama, kuhinjama, preduzećima za vježbu i slično. U objektima škole učenici razvijaju praktične vještine u situacijama učenja koje odgovaraju stvarnom životu, osposobljavajući se na taj način za rad u realnom radnom okruženju.

c) Ferijalna praksa je oblik učenja temeljenog na radu za vrijeme koje učenici provode određeno vrijeme u poslovnom subjektu (najčešće 10 do 15 dana), uglavnom u toku ljetnog raspusta. Zastupljenost ferijalne prakse kao oblika učenja uz rad je različita u školama u Bosni i Hercegovini, od potpunog odsustva ovog oblika učenja do djelimične zastupljenosti u nekim kantonima/županijama. Negdje je taj oblik prakse obavezan, a negdje postoji samo kao dobrovoljni izbor učenika i roditelja.

Učenje temeljeno na radu, koje odgovara naizmjeničnim šemama učenja u školi i u preduzeću, u kojem poslovni subjekt preuzima obavezu praktične obuke učenika i provjeru postignuća učenika, koje se najčešće zove "dualno obrazovanje", zastupljeno je samo na pilot osnovi u malom broju škola u Republici Srpskoj i pojedinim kantonima/županijama u Federaciji BiH.

Imajući u vidu značaj učenja temeljenog na radu i učenja u radnom okruženju za razvoj vještina i kompetencija kod učenika kao i činjenicu da je za učenje temeljeno na radu potrebna uključenost, saradnja i podjela odgovornosti poslovnih subjekata, njihovih udruženja, privrednih komora i obrazovnih ustanova, treba stvarati uslove za realizaciju različitih oblika učenja temeljenog na radu: naizmjenične šeme praktičnog obrazovanja u školi i poslovnim

³ Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, Službeni glasnik BiH 63/08.

⁴ U dokumentu se koristi izraz „poslovni subjekt” koji podrazumijeva kompanije (mala i srednja preduzeća), obrte, te javne kompanije i ustanove

⁵ Priručnik za implementaciju različitih oblika učenja utemeljenog na radu, Projekat PrilikaPlus, Švajcarska agencija za razvoj i saradnju SDC, a u saradnji KulturKontaktAustria, 2017.

subjektima; školski oblik učenja temeljenog na radu, rad u preduzećima za vježbu, radionicama kao i ferijalnu praksu.

Važeći propisi o stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini omogućavaju praktičnu obuku i učenje uz rad na radnom mjestu, u poslovnim subjektima. Nadležne obrazovne vlasti nose odgovornost za organizaciju, realizaciju, monitoring i evaluacije. Međutim, važeći propisi, prema mišljenju poslodavaca, ne daju dovoljno prostora za njihovo sudjelovanje u izradi programa i nema dovoljno fleksibilnosti u organizaciji učenja temeljenog na radu. Obim prakse nije dovoljan, a programi treba da budu fleksibilniji i u funkciji potreba tržišta rada.

1.2. Oblasti djelovanja (prioritetne oblasti)

1.2.1. Učenje temeljeno na radu promovirati i učiniti privlačnim za poslovne subjekte i učenike

Jedan od najvećih izazova za tržište rada je osigurati potrebne vještine, odnosno da ono što učenici uče u školi zadovolji potrebe radnog mjesta. Način prevazilaženja tog izazova je i korištenje radnog mjesta kao pravog okruženja za učenje. Učenje temeljeno na radu (Work Based Learning, WBL) je prepoznato kao pristup koji obezbjeđuje relevantnu radnu snagu i osigurava visoku prelaznu stopu iz obrazovanja na tržište rada. To je strukturiran način da se poveća nivo znanja, vještina i kompetencija postojećih i budućih zaposlenih koji su potrebni poslovnim subjektima i koji će doprinijeti produktivnosti, održivosti i dugoročnom rastu ekonomije.

Učenje temeljeno na radu je moguće ostvariti samo u bliskoj saradnji škola i poslovnih subjekata i njihovih udruženja. Dobar partnerski odnos škole sa poslovnim subjektima i njihovim udruženjima je od suštinskog značaja za kvalitet učenja temeljenog na radu, bez obzira na njegov oblik.

Praktična nastava i obuka na radnom mjestu pomaže učeniku da razvija vještine za poslove u okviru određenog zanimanja uz podršku mentora i drugih zaposlenih kod poslodavca. Učenik stiče pouzdanost i rutinu u izvršavanju radnih zadataka i poslova u profesiji za koju se

obrazuje, u skladu sa utvrđenim standardima kvaliteta, razvija praktične vještine i ključne kompetencije (npr. timski rad, inovativnost), što povećava mogućnost njegovog zaposlenja nakon završetka obrazovanja kod poslodavca ili na drugom mjestu gdje je realizovao praktičnu nastavu. Također, učenik se sreće sa najnovijim tehnologijama koje preduzeća posjeduju i na taj način razvija i specifične stručne kompetencije. U toku praktičnog obrazovanja i obuke učenik razvija i preduzetničku kompetenciju i transferzalne životne vještine koje mu omogućavaju brže uključivanje u posao i lakše zapošljavanje.

Način organizacije i obim učenja uz rad potrebno je prilagoditi kontekstima koji odgovaraju konkretnim poslovnim subjektima ali i učenicima, te pri tome osigurati kvalitet obuke.

Učenje u realnom radnom okruženju olakšava inkluziju – učenici s posebnim potrebama mogu da nađu svoje mjesto za učenje u poslovnom subjektu koje odgovara njihovim mogućnostima uz odgovarajuću saradnju i podršku škole i poslovnog subjekta.

U identifikovanju potreba tržišta rada i poslovnih subjekata treba da su uključene i lokalne zajednice. Lokalne zajednice mogu, znajući mogućnosti i izazove u obezbjeđenju kvalifikovane radne snage, da pruže podršku i poslovnim subjektima i obrazovnim ustanovama u realizaciji odgovarajućih dogovorenih politika koje će omogućiti brži odgovor sektora obrazovanja na potrebe privrede.

1.2.2. Uključenost socijalnih partnera u stručno obrazovanje i obuku u kreiranje politika u stručnom obrazovanju

Za poslodavce (javni i privatni sektor i njihova udruženja) je značajno stvoriti institucionalni uticaj na proces planiranja i upravljanja inicijalnim stručnim obrazovanjem i obukom. Aktivno učešće poslovnih subjekata i njihovih udruženja/komora u kreiranju politika i prioriteta u stručnom obrazovanju i obuci omogućit će da, pored ostalog, poslodavci razumiju oblike učenja temeljenog na radu i druge oblike saradnje između škola i preduzeća. U skladu sa uspostavljenim oblikom saradnje između sektora obrazovanja i poslovnih subjekata i njihovih udruženja, odnosno sektorskih organizacija, potrebno je u propisima jasno definisati uloge i odgovornosti svih partnera. Za ovaj vid saradnje potrebno je poslovnim subjektima pružiti strukturiranu

podršku u izgradnji kapaciteta.

U izradi nastavnog plana i programa u dijelu praktične nastave potrebno je osigurati da sadržaj, trajanje i očekivani ishodi učenja u školi i poslovnom subjektu predstavljaju koherentnu cjelinu koja omogućava i njihovu realizaciju.

1.2.3. Preduslovi i podrška implementaciji učenja temeljenog na radu

Iako različiti oblici učenja temeljenog na radu, koji su u prethodnom dijelu poglavlja opisani, imaju različite preduslove i različite uloge/obaveze/prava za škole i poslovne subjekte⁶, za obezbjeđenje strukturiranog, stalnog, transparentnog i efikasnog dijaloga između partnera iz sektora obrazovanja i obuke i sektora rada i zapošljavanja u koordinaciji i donošenju odluka, vezanih za učenje temeljeno na radu, veoma je značajno i postojanje savjetodavnih vijeća. Formiranje tripartitnih savjetodavnih vijeća propisano je Okvirnim zakonom o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BiH.

Tripartitna savjetodavna vijeća mogu donosiocima odluka predložiti modalitete za uključivanje partnera u ovaj oblik učenja. Vijeća mogu pomoći, pored ostalog, u definisanju profila i standarda zanimanja i određivanju obima i načina realizacije praktične nastave i obuke, monitoringa i evaluacije njenog sprovođenja, u utvrđivanju kriterija za izbor poslovnih subjekata kod kojih se realizuje učenje uz rad (licenciranja poslovnih subjekata), što je posebno značajno kod dualnog oblika obrazovanja.

Osnovni princip za kvalitet praktične nastave i obuke učenika u poslovnom subjektu je obezbijediti da boravak učenika u njima bude relevantan, kako bi učenik stekao znanja i vještine, potrebne za njegovo buduće zanimanje, u skladu sa utvrđenim standardima. Da bi se to ostvarilo, potrebno je obezbijediti mjere podrške mentoru učenika u poslovnom subjektu prije, za vrijeme i nakon praktične obuke učenika. Mjere podrške uključuju pomoć u savladavanju

sadržaja programa praktične nastave i obuke te administrativnu i pedagošku podršku škole.

Prije početka praktične obuke učenika potrebno je utvrditi mogućnosti poslovnog subjekta za organizovanje praktične obuke i izabrati odgovarajući oblik realizacije učenja temeljenog na radu, imajući u vidu sadržaj programa praktične nastave, u skladu sa unaprijed utvrđenim kriterijima koja definiše nadležna obrazovna vlast. Postupak utvrđivanja uslova u poslovnom subjektu za praktičnu nastavu treba da provode škola i udruženje/komore zajedno, ili tripartitna savjetodavna vijeća, naročito kada je u pitanju dualni oblik ili realizacija elemenata dualnog obrazovanja. Kriterije i postupke za utvrđivanje uslova treba definisati unaprijed, u saradnji svih zainteresovanih strana, uključujući i nadležnu obrazovnu vlast. Učenik, odnosno njegov roditelj i poslovni subjekt treba da budu upoznati sa svim aspektima učenja uz rad i sa svojim pravima i obavezama.

U procesu izbora poslovnog subjekta potrebno je utvrditi njihovu opremljenost za realizaciju svih programa praktične nastave. Ukoliko nije moguće neke dijelove praktične nastave realizovati u jednom poslovnom subjektu, važno je osigurati taj dio u drugom poslovnom subjektu ili školi.

U okviru realizacije dualnog oblika ili realizacije određenih elemenata dualnog oblika srednjeg stručnog obrazovanja, praktičnu nastavu i obuku u poslovnom subjektu treba da realizuje kvalifikovani mentor. Uslove koji su potrebni za mentora odredit će nadležna obrazovna vlast svojim pravilnicima o realizaciji praktične nastave. Međutim, temeljni uslovi za mentora (prije svega u dualnom obliku, jer mentor obučava učenika i provjerava njegova postignuća) treba da budu: najmanje kvalifikacija nivoa kao učenik kojeg obrazuje, odgovarajući profil i radno iskustvo u struci (najmanje 3 ili 5 godina). Mentor je neophodno obezbijediti dodatnu pedagoško-didaktičku obuku za rad sa učenicima, u skladu sa programom obuke akreditiranim od nadležnog tijela ili službe.

Kada se stvore uslovi za realizaciju praktične nastave i obuke koja

⁶ Pregled preduslova, obaveza, prava i uloga za škole i poslovne subjekte u okviru tri glavna oblika učenja temeljenog na radu koji se implementiraju u Bosni i Hercegovini je sadržan u Priručniku za implementaciju različitih oblika učenja temeljenog na radu. Za detalje vidi: Priručnik za implementaciju različitih oblika učenja temeljenog na radu, Projekat Prilika Plus, Švajcarska agencija za razvoj i saradnju SDC, a u saradnji KulturKontakt Austria, 2017.

odgovara dualnom obliku/realizaciji određenih elemenata dualnog oblika, udruženje/privredna komora Federacije BiH, Republike Srpske i Brčko distrikta BiH treba da vode registar svih poslovnih subjekata kod kojih se realizuje učenje uz rad. I u slučaju realizacije naizmjeničnog učenja u školi i poslovnom subjektu i dualnog oblika realizacije praktične nastave i obuke, škola vodi registar poslovnih subjekata kod kojih učenici realizuju praktičnu nastavu i obuku za sve nastavne planove i programe i razrede kako je to definisano ugovorom.

Prije početka obuke kod poslovnog subjekta potrebno je da učenici budu osigurani, te je u vezi s tim potrebno definisati ko je u obavezi pružanja osiguranja učenicima. Također, prije početka obuke kod poslovnog subjekta, učenici treba da budu osposobljeni za poštivanje propisa o zaštiti na radu i da budu upoznati sa zdravstvenim i sigurnosnim propisima vezanim za mlade.

U okviru realizacije praktične nastave i obuke, odnosno učenja uz rad, koja odgovara dualnom obliku/realizaciji određenih elemenata dualnog oblika stručnog obrazovanja i obuke, mentor učenika u poslovnom subjektu treba da dobije administrativnu, pedagošku i stručnu podršku škole od nastavnika praktične nastave i/ili koordinatora praktične nastave. Naime, mentorima je neophodna kontinuirana saradnja sa nastavnicima i/ili koordinatorima praktične nastave, kao i obuka za provođenje odgovarajućeg programa predmeta/modula praktične nastave, odnosno očekivanih ishoda učenja, kao i odgovarajući obrasci za planiranje praktične obuke, praćenje prisutnosti učenika, praćenje postignuća učenika i dr.

Koordinator praktične nastave i/ili nastavnik praktične nastave treba da mentoru pruži pomoć u izradi plana realizacije praktične nastave za određeni razred u skladu sa sadržajem programa predmeta/modula praktične nastave.

Nakon praktične obuke učenika kod poslodavca potrebno je organizovati vjerodostojno utvrđivanje rezultata učenja uz rad i dostizanja planiranih ishoda učenja svakog učenika. Mentori, koordinatori praktične nastave i/ili nastavnici praktične nastave treba da su obučeni za vrednovanje postignuća učenika, monitoring i evaluaciju učenja uz rad i upravljanje procesom osiguranja kvaliteta. Određeni principi ocjenjivanja koji se primjenjuju na učenje u

učionici treba da se primjenjuju i u učenju temeljenom na radu. Ono što se procjenjuje u smislu ishoda učenja, kao i kriteriji ocjenjivanja i uslovi u kojima se realizuje provjera, treba da budu što bliži stvarnom radnom procesu. Ukoliko su u vrednovanje postignuća učenika uključene eksterne komisije ili ispitni odbori, potrebno je definisati kvalifikacije i profesionalno iskustvo članova tih komisija ili odbora koji vrednuju rezultate učenja temeljenog na radu.

1.2.4. Troškovi i koristi učenja uz rad

Najčešći vid podjele troškova praktične nastave učenika u preduzeću je da nadležne vlasti organizuju i finansiraju obrazovanje i obuku u školama, dok poslovni subjekti preuzimaju finansiranje, odgovornost za nadzor i obuku dok su učenici na radnom mjestu, prvenstveno onog oblika praktične nastave kojeg nazivamo dualnim, gdje učenici ostvaruju i pravo na novčanu naknadu. Uključivanje poslovnih subjekata iz privatnog i javnog sektora u podjelu troškova znači podjelu odgovornosti svih partnera za stvaranje kvalifikovane radne snage koja je osnov za ekonomski napredak.

Moguće su i drugačije šeme finansiranja praktične nastave učenika kod poslodavca, naprimjer, formiranje fondova od dijela doprinosa koja inače izdvajaju poslovni subjekti čak i kada nemaju polaznike na praksi. Finansijski resursi bi se koristili za strukturnu podršku za one poslovne subjekte koji provode učenje temeljeno na radu, obuke za mentore, osiguranje učenika i drugo.

Modalitete finansiranja učenja uz rad treba da definišu zajednički poslodavci i njihova udruženja i obrazovne vlasti u čemu značajnu ulogu mogu imati tripartitna savjetodavna vijeća.

1.3. Prioriteti i aktivnosti (2021.-2030.)

Cilj 1 Riga zaključaka

Prioritet	Aktivnosti	Odgovorne institucije	Indikatori	Period
Promocija učenja temeljenog na radu (učiniti ga privlačnim za đake, poslovne subjekte, poslodavce i socijalne partnere)	Jačati saradnju srednjih stručnih škola sa poslovnim subjektima	nadležne obrazovne vlasti; preduzetništva; privredne komore; udruženja poslodavaca i obrtničke komore	Učenje temeljeno na radu se provodi u svim oblicima	2021.-u procesu
	Jačati ulogu lokalne zajednice kroz savjetodavna vijeća u školama	škole; poslovni subjekti; lokalne zajednice	Uzajamne posjete predstavnika lokalne zajednice i škola se realizuju	2021.-u procesu
	Promovisati zanimanja koja su potrebna na tržištu rada sa naglaskom na naukovanje	nadležne obrazovne vlasti; ministarstva; preduzetništva privrede; privredne komore; udruženja poslodavaca; obrtničke komore; poslovni subjekti	Broj učenika na praksi u poslovnim subjektima u okviru dualnog oblika/realizacije određenih elemenata dualnog oblika srednjeg stručnog obrazovanja	2021.-u procesu
	Povećati fleksibilnost oblika učenja temeljenog na radu za efikasniji odgovor na potrebe đaka i poslovnih subjekata	nadležne obrazovne vlasti; obrazovne institucije; poslovni subjekti; privredne i obrtničke komore; udruženja poslodavaca	Broj upisanih učenika u srednjem stručnom obrazovanju	2021.-u procesu
Uloga socijalnih partnera u kreiranju politika stručnog obrazovanja i obuke	Povećati uticaj na proces planiranja i upravljanja u inicijalnom stručnom obrazovanju i obuci kroz tripartitna savjetodavna vijeća	nadležne obrazovne vlasti; poslovni subjekti; privredne komore; udruženja poslodavaca; obrtničke komore; tripartitna savjetodavna vijeća	Uspostavljen institucionalni okvir učešća poslovnih subjekata i/ili njihovih predstavnika u planiranju i upravljanju	2021.-u procesu
	Realizovati ugovore sa definisanim pravima i obavezama svih učesnika u procesu shodno relevantnim pravilnicima nadležnih obrazovnih vlasti	nadležne obrazovne vlasti; poslovni subjekti	Definisane uloge i odgovornosti svih učesnika u procesu praktične obuke u poslovnim subjektima i školi	2021.-u procesu
	Socijalne partnere uključiti u modernizaciju nastavnih planova i programa	nadležne obrazovne vlasti; socijalni partneri	Modernizovani nastavni planovi i programi i shodno potrebama tržišta rada	2021.-u procesu
	Osigurati mjere zaštite na radu za sve učenike na praktičnoj nastavi u poslovnim subjektima	nadležne obrazovne vlasti; poslovni subjekti	Osigurane mjere zaštite na radu	2021.-u procesu
	Osigurati certificiranje poslovnih subjekata u saradnji sa poslodavcima	nadležna ministarstva; privredne komore; udruženja poslodavaca; obrtničke komore; obrazovne institucije	Certificiranje poslovnih subjekata se izvodi u saradnji sa poslodavcima	2025.-2030.

Prioritet	Aktivnosti	Odgovorne institucije	Indikatori	Period
Razvoj kvalitetne praktične nastave	Definisanje kriterija za izbor poslovnih subjekata prema obliku učenja temeljenog na radu i profilu zanimanja	obrazovne institucije; privredne i obrtničke komore	Kriteriji za izbor poslovnih subjekata prema obliku učenja temeljenog na radu i profilu zanimanja definisani	2021.-u procesu
	Odabrati preduzeća koja će pružiti odgovarajuću praksu za određeni profil zanimanja	obrazovne institucije; poslovni subjekti; privredne i obrtničke komore	Odabrani privredni subjekti odgovaraju u potpunosti profilu zanimanja	2021.-u procesu
	Organizovati obuku mentora za izvođenje praktične nastave za sve poslovne subjekte koji pružaju praktičnu obuku u okviru dualnog oblika /realizaciji određenih elemenata dualnog oblika srednjeg stručnog obrazovanja i obuke	prosvjetno-pedagoški zavodi/ Zavod za školstvo (PPZ/ZZŠ); poslovni subjekti; privredne komore; nadležne obrazovne vlasti	Obuka mentora se sprovodi	2021.-u procesu
	Organizovati obuku koordinatora i/ili nastavnika praktične nastave i mentora u poslovnim subjektima o primjeni mehanizama osiguranja kvaliteta	PPZ/ZZŠ	Obuka mentora o primjeni mehanizama osiguranja kvaliteta se sprovodi	2021.-2025.
	Osigurati obuku za nastavnike praktične nastave i mentore u području vrednovanja učeničkih postignuća (ishodi učenja)	PPZ/ZZŠ	Obuke za vrednovanje učeničkih postignuća se provode	2021.-2025.
	Učenje temeljeno na radu provoditi u skladu sa Evropskim referentnim okvirom za osiguranje kvaliteta stručnog obrazovanja i obuke	nadležne obrazovne vlasti; PPZ/ZZŠ	Evropski referentni okvir za osiguranje stručnog obrazovanja i obuke se provodi u praktičnoj nastavi	2025.-2030.
	Održivi mehanizmi finansiranja učenja temeljenog na radu	Osigurati stalno finansiranje za izvođenje praktične nastave u poslovnim subjektima	nadležne obrazovne vlasti; poslovni subjekti	Osigurano finansiranje za učenike u poslovnim subjektima
Definisati način finansiranja učenika odgovarajućim propisima		nadležna ministarstva; poslovni subjekti	Ugovori sadrže finansijsku podršku za učenike	2021.-2030.

CILJ 2

DALJI RAZVOJ
OSIGURANJA
KVALITETA U SKLADU
SA EVROPSKIM OKVIROM
ZA OSIGURANJE
KVALITETA U STRUČNOM
OBRAZOVANJU I OBUČI
(EQAVET)

2.1. Stanje i izazovi u oblasti osiguranja kvaliteta u BiH

Uspostavljanje koherentnog sistema osiguranja kvaliteta stručnog obrazovanja i obuke u skladu sa preporukama EQAVETA ključno je za relevantnost i pouzdanost stručnog obrazovanja i obuke za tržište rada i pojedinca, razvoj vještina i kompetencija koje će omogućiti zapošljavanje i cjeloživotno učenje.

U Programu ekonomskih reformi za 2018. - 2020. godinu⁷ u oblasti Obrazovanje i vještine navedeno je da je "osnovna politika da BiH radi na daljnjem poboljšanju kvaliteta svih vrsta i nivoa obrazovanja". Okvirnim zakonom o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini propisano je da se u srednjem obrazovanju i obuci osiguranjem kvaliteta bave nadležne obrazovne vlasti, pedagoški zavodi i obrazovne ustanove. Nastavni plan i program za srednje stručno obrazovanje i obuku donosi nadležni ministar obrazovanja.

Nadležne obrazovne vlasti u Bosni i Hercegovini, uz podršku EU projekta "Razvoj kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje", su započele provođenje procesa osiguranja kvaliteta u skladu sa Evropskim okvirom za osiguranje kvaliteta u stručnom obrazovanju i obuci (EQAVET). U okviru istog projekta urađen je i "Priručnik za osiguranje kvaliteta u stručnom obrazovanju i obuci"⁸. Priručnik sadrži dijelove: Standardi osiguranja kvaliteta stručnog obrazovanja i obuke; Priručnik za sprovođenje samoevaluacije ustanova; Priručnik za sprovođenje eksterne evaluacije ustanova; Priručnik za sprovođenje evaluacije na nivou sistema; Standardi obuke za eksterne evaluatore i Smjernice za evropski sistem kreditnih bodova u stručnom obrazovanju i obuci-ECVET. Također je Akcionim planom za razvoj i provođenje kvalifikacijskog okvira u BiH za period 2014. - 2020. godine definisano i osiguranje kvaliteta: "Osiguranje

kvaliteta predstavlja sistem i procedure koje se primjenjuju u cilju očuvanja dogovorenih standarda proizvoda i usluga, uključujući i njihovo kontinuirano poboljšanje".

2.2. Oblasti djelovanja (prioritetne oblasti)

O kvalitetu stručnog obrazovanja i obuke se može govoriti na dva nivoa: nivou funkcionisanja sistema i nivou funkcionisanja obrazovnih ustanova (škola), odnosno organizatora stručnog obrazovanja i obuke⁹. Kada se govori o kvalitetu funkcionisanja sistema, razmatraju se različite dimenzije kvaliteta obrazovanja i obuke koje odražavaju stratešku viziju stručnog obrazovanja i obuke koji pokazuju efektivnost, efikasnost sistema i usmjerenost na kvantitativno mjerljive ishode obrazovnog rada i efekte na tržištu rada. Kada se posmatra kvalitet funkcionisanja ustanove, posmatraju se aspekti kvaliteta u pogledu osiguranja kvaliteta odgovarajućeg za ustanovu, provođenje procesa internog utvrđivanja kvaliteta nastave i dostizanja ishoda, zapošljivosti učenika nakon završetka škole i dr. Ova dva nivoa kvaliteta obrazovanja su međusobno povezana, komplementarna budući da se pokazatelji kvaliteta obrazovanja najjasnije vide na nivou postignuća učenika i rezultat su obrazovnog rada.

Kada se govori o sveobuhvatnom sistemskom okviru, osiguranje kvaliteta treba imati u vidu osnovne činioce koji direktno utiču na kvalitet obrazovanja na ulasku u sistem obrazovanja, u toku procesa obrazovanja i na završetku obrazovanja, odnosno vrednovanja rezultata.

2.2.1. Ulazne informacije-Osiguranje kvaliteta na početku obrazovnog procesa

Sve ustanove/škole koje obrazuju mlade i odrasle, koje izdaju javne obrazovne isprave, treba da budu akreditovane u skladu sa jasno definisanim kriterijima u pogledu materijalno-tehničkih, kadrovskih

⁷ Program ekonomskih reformi za 2018.-2020. godinu [ERP BiH 2018-2020], <http://www.dep.gov.ba/naslovna/?id=1881>

⁸ IPA program Evropske Unije za Bosnu i Hercegovinu: Razvoj kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje, EuropeAid/134310/DH (Priručnik za osiguranje kvaliteta u stručnom obrazovanju i obuci)

⁹ Ibid

i drugih uslova. Potrebno je osigurati procedure za akreditaciju ustanova/škola, budući da ovi elementi nisu dio prakse. Uslovi za osnivanje javnih i privatnih škola treba da budu isti kako bi se polaznicima osiguralo kvalitetno obrazovanje bez obzira na tip ustanove. Akreditacija ustanova je garancija kvaliteta obrazovnog procesa.

Neophodna je sistemska eksterna evaluacija rada akreditovanih ustanova stručnog obrazovanja i obuke upotrebom odgovarajućih indikatora kroz rad stručnih tijela koja provode eksternu evaluaciju tijela koja provode eksternu evaluaciju su također podložna reviziji koju obavljaju nadležne obrazovne vlasti prema definisanim procedurama.

Nastavni planovi i programi koji se realizuju u akreditovanim ustanovama treba da budu usaglašeni sa potrebama tržišta rada, pripremljeni u skladu sa odgovarajućim standardima zanimanja i temeljeni na ishodima učenja i ključnim kompetencijama. Evaluacija nastavnih planova i programa potrebna je kako bi se utvrdilo da njihov sadržaj i koncept omogućavaju ostvarivanje postavljenih ciljeva i ishoda učenja, a u skladu sa rezultatima evaluacije bi se planirala njihova revizija.

Standardi zanimanja na osnovu kojih se pripremaju standardi kvalifikacija sa ishodima učenja i nastavni planovi i programi treba da se razvijaju i uz učešće i saradnju relevantnih partnera (predstavnik poslodavaca, komora, sektorskih organizacija, sektora obrazovanja i drugih). Za uključivanje partnera u razvoj standarda zanimanja i reviziju postojećih ili razvoj novih kvalifikacija potrebno je stvoriti sistemske pretpostavke koje bi jasno definisale uloge i odgovornosti pojedinih partnera. Na taj način proces utvrđivanja potreba za kvalifikacijama i vještinama i predviđanje potreba za obukom i razvoj kvalifikacija postaje transparentan, kvalifikacije relevantne, obrazovni sistem efikasniji u odgovoru na potrebe tržišta rada. Formiranje stalnih ili ad hoc sektorskih vijeća (odbora, komisija) na partnerskoj osnovi od obrazovnih vlasti u saradnji sa udruženjima/ komorama je praksa koja se pokazala uspješnom u različitim zemljama. Uključivanje tripartitnih savjetodavnih vijeća u utvrđivanje potreba za kvalifikacijama može dati dodatnu vrijednost procesu razvoja kvalifikacija u obimu koji omogućavaju propisi.

Nastavu treba da realizuju nastavnici odgovarajućeg profila i nivoa obrazovanja, u skladu sa nastavnim programom. Nastavnicima mora biti dostupno stalno stručno usavršavanje.

2.2.2. Osiguranje kvaliteta u procesu obrazovanja i obuke

Temelj efikasnog upravljanja kvalitetom u obrazovanju općenito, pa tako i u stručnom obrazovanju i obuci, čini tzv. PDCA metodologija, koja je takođe poznata kao Demingov krug. Ova metodologija s ciljem upravljanja i kontinuiranog poboljšanja kvaliteta u obrazovanju se primjenjuje na sve procese i oslanja se na četiri koraka/pravila:

1. **Planiraj (PLAN):** Identifikovanje i definisanje ciljeva i procesa potrebnih za postizanje željenog rezultata;
2. **Uradi (DO):** Provođenje plana, realizovanje procesa i aktivnosti;
3. **Provjeri (CHECK):** Analiza rezultata prikupljenih i izmjerenih pod korakom "uradi" i usporedba sa očekivanim rezultatima koji su postavljeni u koraku "planiraj". Za naredni korak "djeluj" potrebno je analizirati postojeće razlike između njih;
4. **Djeluj (ACT):** Definisanje korektivnih mjera za prevazilaženje razlika između stvarnog i planiranog rezultata i analiza uzroka razlika sa ciljem uspostavljanja efikasne i kontinuirane realizacije procesa u sistemu upravljanja kvalitetom.

Također, u kontekstu procesa osiguranja kvaliteta i u stručnom obrazovanju i obuci iznimno važnu ulogu imaju instrumenti samoevaluacija i eksterna evaluacija, te adekvatna analiza njihovih rezultata. Naime, samo adekvatnom analizom i uz korištenje dobijenih rezultata svih nivoa nadležnih vlasti, ali prije svega od samih škola, može se postići poboljšanje kvaliteta. Da bi se utvrdio kvalitet obrazovnog rada u ustanovi, potrebno je sagledati uslove u kojima ustanova radi, procese koji se u njoj odvijaju i rezultate, odnosno ishode koje ustanova ostvaruje. Prethodno navedeno je i osnov za definisanje ključnih oblasti kvaliteta i standarda kvaliteta. Standardi kvaliteta sa definisanim indikatorima i deskriptorima su također osnov za internu evaluaciju (samoevaluaciju) i eksternu evaluaciju rada ustanove. Internu evaluaciju realizuju zaposleni u ustanovi prema standardima i utvrđenim indikatorima u cilju

osiguranja kvaliteta. Istraživanja su pokazala da se najbolji rezultati u unapređenju kvaliteta rada ustanove i procesa nastave postižu kombinovanjem eksterne i interne evaluacije, što je i praksa u zemljama Evropske unije. Takav pristup proizilazi i iz EQAVET okvira. Priručnik za osiguranje kvaliteta u stručnom obrazovanju i obuci u BiH¹⁰ sadrži sedam standarda kvaliteta koje su dogovorile nadležne obrazovne vlasti i drugi partneri koji su radili na njegovom razvoju. Standardi kvaliteta su: Upravljanje i rukovođenje ustanovom; Učenje i podučavanje; Učenička postignuća; Podrška učenicima; Organizacija i sadržaj nastavnih planova i programa; Ljudski i fizički resursi; Sistemi i procesi osiguranja kvaliteta. Za svaki standard razvijeni su indikatori praćeni prikupljanjem dokaza za njihovo postizanje. Fokus standarda je na osiguranju kvaliteta vezanog za učenje i poučavanje u stručnom obrazovanju i obuci, uključujući okruženje za učenje i relevantne veze sa tržištem rada. Standardi za interno osiguranje kvaliteta podrazumijevaju strateško planiranje i izradu razvojnih planova škole za period od 3-5 godina.

Priručnik za osiguranje kvaliteta u stručnom obrazovanju i obuci u BiH¹¹ predstavlja dobru osnovu za osiguranje kvaliteta stručnog obrazovanja i obuke i vodič za sve nadležne obrazovne i druge vlasti koji će temeljne principe ugraditi u pravilnike koji, između ostalog, definišu i osiguranje kvaliteta, što će omogućiti realizaciju procesa interne i eksterne evaluacije, u skladu sa preporukama iz EQAVET.

Eksternu evaluaciju organizuju i sprovode pedagoški zavodi, odnosno ministarstva ukoliko zavodi ne postoje. Ona treba da se sprovodi najmanje jednom u četiri godine, u skladu sa godišnjim planom evaluacije. Po potrebi, u zavisnosti od ocjena ili na obrazloženi prijedlog zainteresovane strane, eksterna evaluacija se može realizovati i češće. Eksternu evaluaciju mogu obavljati samo evaluatori koji, pored propisanih uslova za nastavnika, imaju završen poseban program obuke za eksterne evaluatore.

U postupku eksterne evaluacije za analizu rezultata ustanove, evaluatori uzimaju na uvid podatke i izvještaje iz baza podataka postignuća učenika po klasifikacionim periodima i na eksternoj

provjeri znanja; brojnog stanja učenika, odnosno učenika sa posebnim potrebama i nastavnika odnosno stručnih saradnika; napuštanje procesa obrazovanja i drugih podataka značajnih za određenu ustanovu. Također, za eksternu analizu bitne su informacije dobijene iz školskog razvojnog plana (s posebnim osvrtom na aspekt razvoja kvaliteta), te rezultati samoevaluacije.

Ustanove treba da jačaju kapacitete za sprovođenje interne evaluacije, te kapacitete za razvoj kvaliteta unutar škole. Formiranje školskih timova za kvalitet je prvi korak u tom procesu.

Aktivnosti koje doprinose daljem razvoju osiguranja kvaliteta su:

► **Osigurati podsticajno okruženje za nastavu i učenje.** Potrebno je da nastavnici budu osposobljeni za primjenu različitih metoda nastave. Učenje temeljeno na radu, u svim oblicima, treba da je u fokusu pri planiranju realizacije nastave. Pristupi učenju treba da budu različiti (da povezuju praksu i teoriju, da uključuju ključne kompetencije, da podstiču samostalnost i kreativnost učenika, vršnjačko učenje, da promovišu učenje uz rad u svim oblicima). Odgovarajuća infrastruktura u školi koja prati nove tehnološke zahtjeve, savremeni nastavni materijali, ICT u nastavi i dostupni otvoreni digitalni obrazovni resursi su faktori koji utiču na unapređenje okruženja za nastavu i učenje.

► **Omogućiti postizanje ishoda učenja svim učenicima,** uključujući učenike koji su u riziku od napuštanja obrazovanja i učenike sa posebnim potrebama. Posebno je važno pratiti redovno pohađanje nastave kako bi se spriječilo napuštanje obrazovanja i osipanje učenika. Da bi ustanova zadovoljila širok spektar obrazovnih i drugih potreba učenika, potrebna joj je podrška, kako sa nivoa obrazovnih vlasti, tako i okruženja u kome se ustanova nalazi, lokalne zajednice i partnera u njoj. Efikasna partnerstva i saradnja na nivou sistema i lokalne zajednice su ključne za ostvarivanje kvaliteta rada ustanove. Partneri iz lokalne zajednice su druge obrazovne ustanove, fakulteti, poslovni subjekti, udruženja nastavnika, omladinske i druge organizacije.

¹⁰ Ibid

¹¹ Ibid

► Kako bi se osiguralo dostizanje postavljenih ishoda učenja, potrebno je u kontinuitetu **pratiti napredovanje učenika** u znanjima, vještinama, stavovima i kompetencijama i identifikovati činioce koji utiču na nedovoljan nivo postignuća učenika. Objektivna procjena rada nastavnika, bazirana na dokazima, kontinuirano samovrednovanje i saradnja sa drugima, uz eksternu evaluaciju, daje nastavniku jasnu sliku o onom što stvarno jeste i šta treba da unaprijedi u svom radu.

2.2.3. Informacije o rezultatima obrazovanja – Osiguranje kvaliteta na završetku obrazovanja

Ustanove posjeduju značajan obim kvantitativnih podataka. Pored podataka o postignućima učenika, ustanove posjeduju i podatke o socioekonomskom položaju učenika, izostajanju učenika sa nastave, odgojnim mjerama, uspjehu u prethodnom obrazovanju, što će omogućiti ustanovama/osoblju da prepoznaju izazove i mjere intervencije ukoliko je potrebno. Smanjenju osipanja učenika i skrivenom osipanju (tamo gdje učenik ima veliki broj izostanaka) treba posvetiti posebnu pažnju.

Ustanova treba da kontinuirano prikuplja, prati i analizira podatke o postignućima učenika po predmetima, odjeljenjima i razredima tokom nastavne godine (klasifikacioni periodi, polugodište, kraj nastavne odnosno školske godine) kao i eksterne provjere znanja, analizira ih i planira i provodi mjere s ciljem boljih postignuća učenika. Pored ostalih mjera, ustanova daje podršku učeniku kroz organizaciju dopunske i dodatne nastave za učenike koji ostvaruju nedovoljan napredak u nastavi kao i za one koji postižu izuzetne rezultate.

Rezultate sa ispita na završetku obrazovanja ustanova analizira i uspoređuje sa onim tokom školovanja. Ukoliko je moguće, u provjeru postignuća učenika neophodno je uključiti predstavnike poslovnih subjekata, prije svega u provjeru praktičnih vještina učenika.

Potrebno je definisati mehanizme radi sakupljanja i analize informacija i podataka o tranziciji i zapošljavanju učenika koji završe stručno obrazovanje. Ove informacije treba kombinovati sa informacijama o uspjehu učenika i koristiti ih za koncipiranje obrazovne ponude i utvrđivanje prioriteta u razvoju kvalifikacija, za reviziju standarda i sadržaja i obima programa, za jačanje službi karijernog

vođenja i savjetovanja, potreba za obukom nastavnika i dr.

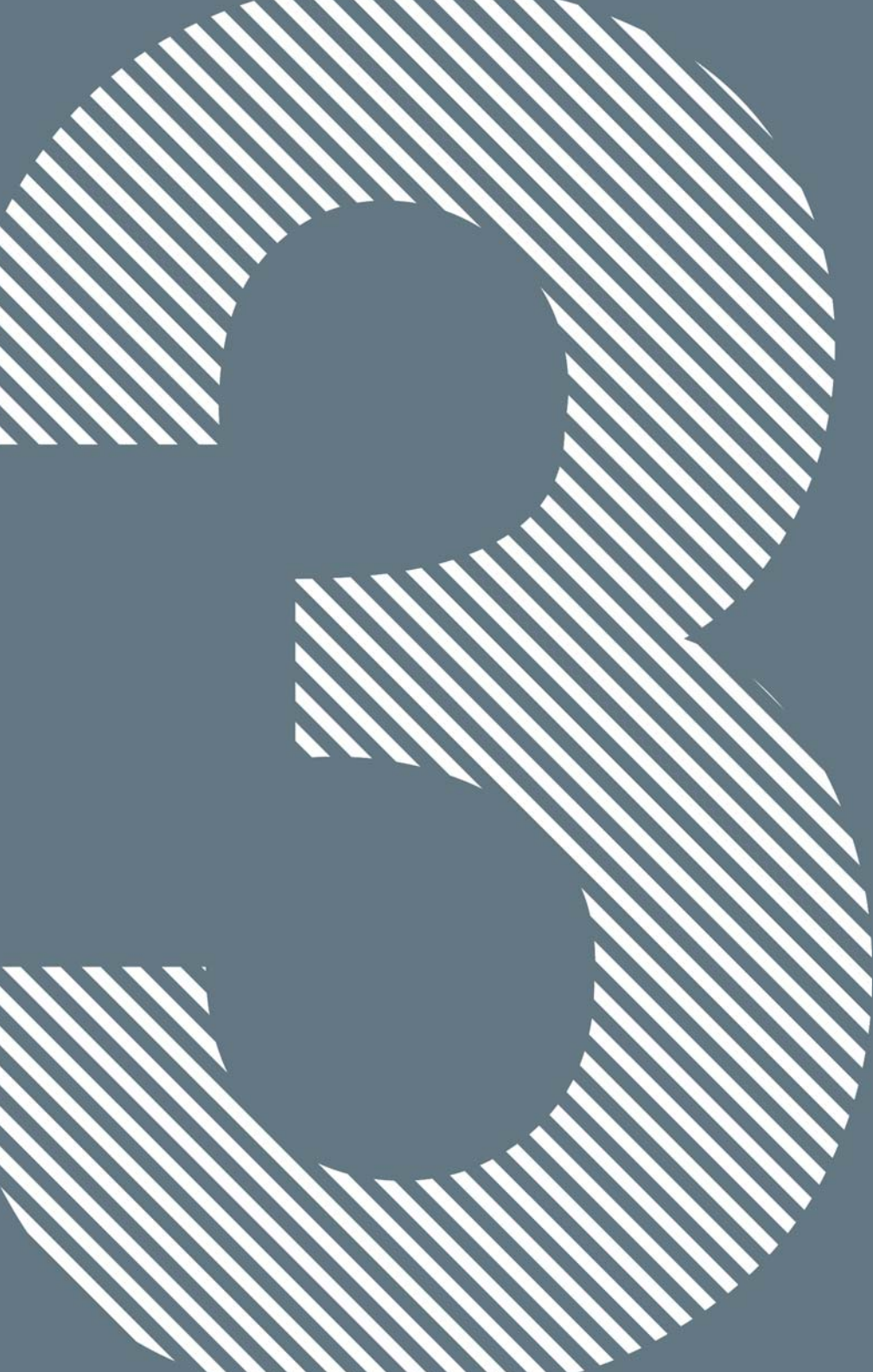
Ključna uloga stručnog obrazovanja i obuke je da omogući učenicima dostizanje znanja, vještina i kompetencija, potrebnih pojedincima, ekonomiji i društvu u cjelini. Da bi se to ostvarilo, oni koji kreiraju obrazovne politike treba da ciljeve temelje na indikatorima na osnovu kojih će se izgraditi operativan, funkcionalan sistem upravljanja podacima i informacijama. Indikatori omogućavaju mjerenje rezultata stručnog obrazovanja i obuke u odnosu na postavljene ciljeve. Podaci i informacije treba da su tačni, ažurirani, njihova analiza treba da bude osnov za postavljanje novih ciljeva i za poboljšanje (efikasnosti i efektivnosti) stručnog obrazovanja i obuke. Osiguranje kvaliteta podrazumijeva verifikaciju pouzdanosti sakupljenih podataka i informacija.

2.3. Prioriteti i aktivnosti (2021.-2030.)

Cilj 2 Riga zaključaka

Prioritet	Aktivnosti	Odgovorne institucije	Indikatori	Period
Institucionalno osiguranje kvaliteta	Sprovoditi akreditaciju svih ustanova (škola) koje pružaju usluge obrazovanja u području stručnog obrazovanja i obuke	nadležne obrazovne vlasti	Sve ustanove koje pružaju usluge stručnog obrazovanja i akreditovane obuke	2025. – 2030.
	Razvijati efikasne sisteme razvoja kvaliteta zajedničkim mjerilima kvaliteta, deskriptorima i indikatorima	nadležne obrazovne vlasti	Sistem osiguranja kvaliteta uspostavljen u skladu sa EQAVETOM	2025. – 2030.
	Jačanje kapaciteta za efikasno osiguranje kvaliteta u školama – na nivou škole i nadležnih vlasti	nadležne obrazovne vlasti; obrazovne institucije	Kapacitet obrazovnih ustanova i nadležnih obrazovnih vlasti ojačan	2021. – 2030.
	Provoditi eksternu evaluaciju kvaliteta rada ustanove	nadležne obrazovne vlasti; pedagoški zavodi	Eksterna evaluacija kvaliteta rada se provodi	2025. – 2030.
Osiguranje kvaliteta u procesu obrazovanja	Definisati pravilnicima provođenje eksterne evaluacije	nadležne obrazovne vlasti	Pravilnici izrađeni	2025. – 2030.
	Izraditi strateške planove obrazovne ustanove (škole) za period 3-5 godina i godišnje planove za razvoj kvaliteta	obrazovne institucije	Strateški planovi ustanova razvijeni	2021. – 2023.
	Provoditi internu evaluaciju ustanove prema utvrđenim standardima i odgovarajućim indikatorima	obrazovne institucije	Interna evaluacija se sprovodi prema sistemu osiguranja kvaliteta	2021. – 2023.
	Formirati školske timove za kvalitet i procese	obrazovne institucije	Uspostavljeni školski timovi za kvalitet	2021. – 2023.
	Utvrđiti procedure za razvoj standarda zanimanja i standarda kvalifikacija	PPZ; nadležne obrazovne vlasti	Utvrđene procedure	2021. – 2023.
	Razvijati standarde zanimanja u saradnji sa predstavnicima poslodavaca, komora, sektorskih vijeća i obrazovanja	PPZ; nadležne obrazovne vlasti; poslodavci	Uspostavljena saradnja sa partnerima za razvoj standarda zanimanja i kvalifikacija	kontinuirano
	Razvijati NPP u skladu sa standardima zanimanja i standardima kvalifikacija temeljenim na ishodima učenja i ključnim kompetencijama	PPZ; nadležne obrazovne vlasti; poslodavci	NPP razvijeni u skladu sa standardima zanimanja i kvalifikacija na temelju ishoda učenja i ključnih kompetencija	kontinuirano

Prioritet	Aktivnosti	Odgovorne institucije	Indikatori	Period
Osiguranje kvaliteta u procesu obrazovanja	Pratiti rad ustanova koje realizuju NPP kroz proces eksterne evaluacije	nadležne obrazovne vlasti	Provedene eksterne evaluacije	2025.–2030.
	Organizovati obuku za eksterne evaluatore	nadležne obrazovne vlasti; PPZ	Provedene obuke	2021.–2030.
	Organizovati redovno stručno usavršavanje za nastavnike, menadžment ustanove i mentore u preduzeću	nadležne obrazovne vlasti; PPZ	Provedeno usavršavanje svih sudionika u procesu stručnog obrazovanja	Kontinuirano
	Omogućiti postizanje ishoda učenja	nadležne obrazovne vlasti	Učenici pokazuju bolje rezultate	Kontinuirano
	Pratiti pohađanje nastave	nadležne obrazovne vlasti; obrazovne institucije	Smanjen broj napuštanja i osipanja učenika	Kontinuirano
	Pratiti napredovanje učenika u znanjima, vještinama i kompetencijama	nadležne obrazovne vlasti; obrazovne institucije	Znanje, vještine i kompetencije su unaprijeđene	Kontinuirano
Vrednovanje na kraju obrazovanja	Analizirati rezultate ispita na završetku obrazovanja	obrazovne institucije; PPZ; nadležne obrazovne vlasti	Analiza rezultata se koristi za unapređenje rada	Kontinuirano
	Uspostaviti mjere intervencije ukoliko je potrebno (dopunska nastava, odgojne mjere i slično)	obrazovne institucije; PPZ	Uspostavljene mjere intervencije	Kontinuirano
	Uključiti predstavnike poslovnih subjekata u provjeru postignuća učenika	obrazovne institucije; PPZ; poslovni subjekti	Predstavnici poslovnih subjekata učestvuju u provjeri postignuća učenika	2025.–2030.
	Uspostaviti povjerenstva za provjeru postignuća učenika	obrazovne institucije; PPZ; poslovni subjekti	Povjerenstva za provjeru postignuća uspostavljena	2025.–2030.
	Definisati uslove za povjerenstva za provjeru postignuća	obrazovne institucije; PPZ; poslovni subjekti	Uslovi definisani za povjerenstva za provjeru postignuća učenika	2025.–2030.
	Definisati mehanizme za sakupljanje podataka o tranziciji i zapošljavanju učenika koji završe obrazovanje	nadležne obrazovne vlasti u saradnji sa relevantnim institucijama	Podaci o tranziciji i zapošljavanju se sakupljaju	2029.–2030.
	Analizirati podatke o tranziciji i zapošljavanju	nadležne obrazovne vlasti u saradnji sa relevantnim institucijama	Analize se koriste za prilagođenost programa shodno potrebama tržišta rada	2029.–2030.

CILJ 3

POVEĆANJE
DOSTUPNOSTI
STRUČNOG
OBRAZOVANJA I
OBUKE I
KVALIFIKACIJA
ZA SVE

3.1. Stanje i izazovi u oblasti povećanja dostupnosti stručnog obrazovanja i obuke i kvalifikacija za sve

Reforma nastavnih planova i programa za stručno obrazovanje i obuku u Bosni i Hercegovini se provodi od 1998. godine uz podršku projekata od kojih je većinu finansirala Evropska unija. Programi su sve više modularni, uvode se ishodi učenja. U dokumentu Popis i analiza postojećih stručnih kvalifikacija u Bosni i Hercegovini¹² navedeno je: „Ukupno 1.155 strukovnih kvalifikacija, od kojih se 836 formalno, stiče u srednjim stručnim školama, dok se 310 stiče kroz programe cjeloživotnog učenja. Strukovne kvalifikacije na nivoima 3 i 4 su klasificirane u 13 porodica zanimanja¹³. 42,9% prikupljenih kvalifikacija na nivoima 3 i 4 su temeljene na ishodima učenja. Ishodi učenja su obavezan element i zahtjev za svaku od kvalifikacija kako bi ona mogla biti uvrštena u kvalifikacijski okvir. Ishodi učenja u nastavnim planovima i programima za 419 pomenutih kvalifikacija postoje samo na nivou modula, ali ne i kao izlazni profil cijele kvalifikacije“¹⁴.

Značajan iskorak u reformi stručnog obrazovanja i obuke i obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini učinjen je 2011. godine kada je Vijeće ministara Bosne i Hercegovine donijelo Odluku o usvajanju Osnova kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini¹⁵. Osnovama kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini se stvara predušlov za izradu Kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini, koji treba da poveže prethodne, sadašnje i buduće rezultate učenja, da ih postavi u međusobne odnose unutar Bosne i Hercegovine, ali i Evropskog kvalifikacijskog okvira i evropskog obrazovnog prostora¹⁶. Usvojen je i Akcioni plan za izradu i provođenje kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini za period 2014. – 2020.¹⁷

3.2. Oblasti djelovanja (prioritetne oblasti)

Kako bi se izgradio fleksibilan sistem stručnog obrazovanja i obuke, usklađen sa potrebama tržišta rada i pojedinca baziran na ishodima učenja, potrebno je unaprijediti mehanizme za istraživanje potreba tržišta rada. U istraživanju potreba tržišta rada mogu se koristiti metode kao što su strukturirani intervjui, upitnici, fokus grupe i drugo, kao i analize i preporuke tripartitnih savjetodavnih vijeća i podaci o demografskim trendovima, nezaposlenosti, uključujući i informacije o zapošljavanju onih koji su završili programe stručnog obrazovanja. Za istraživanje i predviđanje potreba tržišta rada mogu se koristiti analize o trendovima i predviđanju potreba tržišta rada koje pripremaju relevantne međunarodne organizacije i tijela (Međunarodna organizacija rada, Evropska komisija, CEDEFOP, ETF i drugi).

Rezultati istraživanja su osnov za reviziju postojećih i pripremu novih kvalifikacija različitih nivoa i tipova kako bi obrazovna ponuda zadovoljila zahtjeve tržišta rada i različitih ciljnih grupa. Ove postupke sprovode nadležne obrazovne vlasti u saradnji sa udruženjima poslodavaca, komorama, sektorskim udruženjima, službama za zapošljavanje, agencijama za obrazovanje i drugim zainteresovanim partnerima. Procedure i smjernice date su u dokumentu Priručnik za unapređenje kvalifikacija u stručnom obrazovanju i obuci¹⁸. Potrebno je organizovati obuku članova radnih grupa koji učestvuju u pripremi standarda zanimanja, standarda kvalifikacija i nastavnih planova i programa.

U pripremi nastavnih planova i programa stručnog obrazovanja treba imati u vidu da ih treba pripremati tako da učenicima sa posebnim potrebama bude omogućeno postupno sticanje kvalifikacije, i po potrebi, prilagoditi ih individualnim potrebama učenika, u skladu sa unaprijed definisanim procedurama.

Potrebno je sprovesti informativne i promotivne kampanje kako bi

¹² Popis i analiza postojećih stručnih kvalifikacija u Bosni i Hercegovini (BiH), ETF, 2017.

¹³ Ibid: Klasifikacija porodica zanimanja se odnosi na klasifikaciju kvalifikacija na 13 kvalifikacijskih oblasti. Dokument uključuje ukupno 100 stručnih kvalifikacija na nivoima 3 i 4, razvijene 2004. godine i nije ažuriran.

¹⁴ Ibid

¹⁵ Odluka o usvajanju osnova kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini, "Službeni glasnik BiH", br. 31/11 i 39/12.

¹⁶ Ibid

¹⁷ Akcioni plan za izradu i provođenje kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini za period 2014. – 2020., "Službeni glasnik BiH", broj 28/15.

¹⁸ IPA program Evropske Unije za Bosnu i Hercegovinu: Razvoj kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje, EuropeAid/134310/DH, Priručnik za unapređenje kvalifikacija u stručnom obrazovanju i obuci

svi zainteresovani imali priliku da se upoznaju sa mogućnostima koje nudi obrazovni sistem: o obrazovnoj ponudi, uslovima za sticanje kvalifikacija, programima koji su podrška ličnom razvoju pojedinca i cjeloživotnom učenju, o ustanovama koje realizuju nastavne planove i programe stručnog obrazovanja, programe obuke neformalnog učenja, mogućnostima zapošljavanja nakon završetka pojedinih programa i drugom. Također je potrebno jačati usluge efikasnog karijernog vođenja i savjetovanja sa posebnim naglaskom na prelaz između osnovnog obrazovanja i stručnog obrazovanja i obuke, te stručnog obrazovanja i obuke i tržišta rada.

Ishodi učenja i njihovo grupisanje u jedinice ishoda učenja i kvalifikacije omogućavaju postupnost u sticanju kvalifikacija kao i priznavanje neformalnog obrazovanja, informalnog i samousmjerenog učenja. Za proces priznavanja prethodnog učenja, nezavisno od konteksta sticanja, neophodno je definisati nadležnosti partnera u tom procesu, postupke priznavanja, uslove za ispitivača, uslove za ustanovu koja sprovodi proces priznavanja. Dokument (ispitni katalog) na osnovu kojeg se vrši provjera, u kome se definišu ishodi učenja za određenu kvalifikaciju ili njen dio i kriteriji provjere, treba da je odobren od nadležne obrazovne vlasti.

Svi koji žele da vrednuju svoja informalno stečena znanja ne moraju pohađati program obuke za odrasle.

Ukoliko im je potrebna obuka, mogu pohađati program koji je također urađen na osnovu standarda zanimanja i kvalifikacije. Trajanje programa obuke treba da se prilagodi prethodnom iskustvu polaznika, što se utvrđuje na početku realizacije programa, a ukoliko su u postupku priznavanja neformalnog obrazovanja i informalnog učenja uvaženi principi osiguranja kvaliteta, isprava koju je pojedinac stekao treba se uvažiti u nastavku obrazovanja i sticanju potpune kvalifikacije.

3.3. Prioriteti i aktivnosti (2021. – 2030.)

Cilj 3 Riga zaključaka

Prioritet	Aktivnosti	Odgovorne institucije	Indikatori	Period
Dostupnost stručnog obrazovanja	Redovno analizirati potrebe tržišta rada	privredne komore, unije (udruženja) poslodavaca; ministarstva rada; službe za zapošljavanje	Analize o potrebama dostupne	Kontinuirano
	Organizovati kampanje za učenike, roditelje i druge ciljne grupe o primjeni novih tehnologija, digitalizacije, ključnih kompetencija u stručnom obrazovanju	obrazovne institucije; PPZ; nadležne obrazovne vlasti; lokalne zajednice	Kampanje organizovane	Kontinuirano
	Osigurati usluge karijernog vođenja i savjetovanja u osnovnim i srednjim školama	obrazovne institucije; službe za zapošljavanje; PPZ	Karijerno savjetovanje se provodi	2025. – 2030.
Kvalifikacije za sve	Vršiti reviziju postojećih kvalifikacija i razvijati nove kvalifikacije prema Evropskom kvalifikacijskom okviru	nadležne obrazovne vlasti u saradnji sa socijalnim partnerima	Broj novih kvalifikacija usklađenih sa potrebama tržišta rada	2030.
	Osigurati ravnotežu između vještina potrebnih za određeni posao i ključnih kompetencija	PPZ; obrazovne institucije	Osigurane relevantne kvalifikacije	Kontinuirano
	Razvijati modularne i fleksibilne NPP	obrazovne institucije; PPZ; nadležne obrazovne vlasti; socijalni partneri	Razvijeni modularni i fleksibilni NPP	Kontinuirano
	Prilagoditi NPP za učenike sa poteškoćama u razvoju	obrazovne institucije; PPZ; nadležne obrazovne vlasti; socijalni partneri	Prilagođeni NPP za učenike sa poteškoćama u razvoju	Kontinuirano
	Provoditi postupke priznavanja neformalnog obrazovanja, informalnog i samousmjerenog učenja	nadležne obrazovne vlasti	Provode se postupci priznavanja neformalnog obrazovanja i informalnog i samousmjerenog učenja	2030.
	Definisati nadležnosti u postupku priznavanja za ispitivače i ustanove	nadležne obrazovne vlasti	Definisane nadležnosti u postupku priznavanja	2030.

CILJ 4
KLJUČNE
KOMPETENCIJE
U INICIJALNOM I
KONTINUIRANOM
STRUČNOM
OBRAZOVANJU
I OBUČI

4.1. Stanje i izazovi u oblasti ključnih kompetencija u stručnom obrazovanju i obuci

Ključne kompetencije su postale dio EU okvira obrazovnih politika 2006. godine donošenjem Evropskog referentnog okvira ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje, kojeg su u formi Preporuke usvojili Parlament EU i Vijeće EU. EU referentni okvir je identifikovao osam ključnih kompetencija¹⁹, koje su kombinacija znanja, vještina i stavova, neophodnih za obrazovanje svih pojedinaca u cilju profesionalnog i ličnog razvoja, aktivnog učešća u ekonomiji i društvu, socijalne inkluzije, zapošljivosti i zapošljavanja. Nakon evaluacije dvanaestogodišnjeg provođenja politika ključnih kompetencija u evropskom obrazovnom prostoru, EU je 2018. godine donijela Revidirani okvir ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje²⁰.

Osam ključnih kompetencija, identifikovanih Evropskim referentnim okvirom su:

1. komunikacija na maternjem jeziku (2006.) - kompetencija pismenosti (2018.);
2. komunikacija na stranom jeziku (2006.) - kompetencija višejezičnosti (2018.);
3. matematička pismenost i osnovne kompetencije iz nauke i tehnologije (2006.) - matematička kompetencija i kompetencija u prirodnim naukama, tehnologiji i inženjerstvu – STEM (2018.);
4. digitalna kompetencija;
5. učenje kako se uči (2006.) - lična i socijalna kompetencija i kompetencija učenja kako učiti (2018.);
6. socijalna i građanska kompetencija;
7. preduzetništvo i smisao za inicijativu (2006.) - preduzetnička

kompetencija (2018.);

8. kulturno izražavanje (2006.) - kompetencija kulturne svijesti i izražavanja (2018.).

Ključne kompetencije i osnovne vještine potrebne su za uključivo obrazovanje i cjeloživotno učenje, za lično ispunjenje i razvoj, zapošljivost, socijalnu uključenost i aktivno građanstvo.

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH (u daljem tekstu APOS0) je u saradnji sa nadležnim obrazovnim vlastima definisala 10 ključnih kompetencija i životnih vještina u skladu sa EU referentnim okvirom ključnih kompetencija (dodate su još dvije u odnosu na EU okvir: tjelesno-zdravstvena i kreativno-produktivna kompetencija).

Bosna i Hercegovina je ostvarila značajan napredak u integraciji ključnih kompetencija, osobito preduzetničke i građanske ključne kompetencije, međutim postoje potrebe za daljnjim ubrzanjem i unapređenjem koje zahtijeva brzi tehnološki razvoj i razvoj društva u cjelini. Značaj ključnih kompetencija prepoznat je i u Programu ekonomskih reformi²¹, u kome je navedeno da je u daljnjem poboljšanju kvaliteta svih vrsta i nivoa obrazovanja „važan element daljnja izgradnja i provođenje kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje, što podrazumijeva kvalifikacije bazirane na ishodima učenja i ključnim kompetencijama koje su relevantne na tržištu rada.

S tim u vezi, jedan od prioriteta je razvijanje i uključivanje ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje na svim nivoima obrazovanja sa fokusom na preduzetničku i digitalnu kompetenciju”.

Osnov za unapređenje ključnih kompetencija u stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini postoji. U Okvirnom zakonu o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini²², u članu 3. navedeno je, pored ostalog, podsticanje cjeloživotnog učenja. Usvojene su Osnove kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini i Akcioni plan

¹⁹ Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning (2006/962/EC)

²⁰ COM(2018)24 EUe – Recommendation Key Competences for Lifelong Learning, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN).

²¹ Program ekonomskih reformi za 2018.-2020. godinu (ERP BiH 2018-2020), <http://www.dep.gov.ba/naslovna?id=1881>

²² Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, Službeni glasnik BiH, 63/08

za izradu i provođenje kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini za period 2014. - 2020. Također, APOSO je u saradnji sa nadležnim obrazovnim vlastima uradila dokument „Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za kroskurikularno i međupredmetno područje definisano na ishodima učenja“²³. Usvojena su zajednička jezgra za osnovno i srednje obrazovanje u Bosni i Hercegovini, temeljena na ishodima učenja. U nastavnim planovima i programima, u okviru modula, navedeni su rezultati učenja. Radne grupe koje je formiralo Odjeljenje za stručno obrazovanje i obuku APOSO, u saradnji sa nadležnim obrazovnim vlastima i pedagoškim zavodima, razvijaju nove standarde zanimanja i kvalifikacija.

4.2. Oblasti djelovanja (prioritetne oblasti)

Radi pravilnog razumijevanja ključnih kompetencija, u skladu sa Preporukama o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje²⁴, važno je imati u vidu sljedeće:

- ▶ Sve ključne kompetencije se smatraju jednako važnim, svaka od njih doprinosi uspješnom životu u društvu i kretanju na tržištu rada.
- ▶ Ključne kompetencije se mogu primjenjivati u različitim kontekstima i u različitim kombinacijama.
- ▶ Ključne kompetencije se preklapaju i prepliću; aspekti ključni za jedno područje ojačavaju kompetenciju u drugom području.
- ▶ Vještine, kao što su kritičko razmišljanje, rješavanje problema, timski rad, komunikacijske i pregovaračke vještine, analitičke vještine, kreativnost i međukulturne vještine dio su ključnih kompetencija.

Dio podrške stručnom obrazovanju i obuci je razvijanje i sticanje ključnih kompetencija kod učenika koje se može realizovati u vidu: prepoznavanja uloge i značaja ključnih kompetencija u propisima i strateškim dokumentima; promocije značaja i razvoja ključnih kompetencija u stručnom obrazovanju i obuci; prepoznavanja ključnih

kompetencija u standardima kvalifikacija; integrisanja ključnih kompetencija u nastavne programe, planiranja i realizacije nastave; podrške nastavnicima i vrednovanja i evaluacija ključnih kompetencija.

4.2.1. Prepoznavanje uloge i značaja ključnih kompetencija u propisima i strateškim dokumentima

Potrebno je uvrstiti ključne kompetencije u relevantne zakonske i podzakonske akte kao i obrazovne strategije na svim relevantnim nivoima na kojim se ti dokumenti donose, što će ubrzati integraciju ključnih kompetencija u obrazovni proces u ustanovama.

4.2.2. Promocija uloge i značaja ključnih kompetencija u stručnom obrazovanju i obuci

Aktivnosti promocije i značaja ključnih kompetencija za učenika treba da budu podržane od obrazovnih vlasti, planirane i realizovane na nivou ustanova. Promocija se može sprovesti kroz različite oblike aktivnosti: takmičenje učenika, saradnja sa poslodavcima, stručna podrška nastavnicima, izbor i promocija nastavnika čiji učenici postižu značajne rezultate, razmjena pozitivnih iskustava i praksi nastavnika i ustanova, on-lajn (on-line) platforme za razmjenu pozitivnih praksi, različiti sajmovi, razmjene i mobilnost učenika, obilježavanje Evropskog dana preduzetništva, Evropske nedjelje vještina i drugo.

4.2.3. Ključne kompetencije u standardima kvalifikacija i integrisanje ključnih kompetencija u nove nastavne programe, u planiranje rada nastavnika i realizaciju nastave

Jedna ili više ključnih kompetencija mogu biti integralni dio programa predmeta, modula. Suština je da učenik svaku od njih dostiže kroz nastavni plan i program kao cjelinu. Opise ključnih kompetencija treba u programima predmeta ili modula povezati sa

²³ Službeni glasnik BiH, 87/15

²⁴ COM(2018)24 EUe – Recommendation Key Competences for Lifelong Learning, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN).

ishodima učenja, kontekstualizovati, uzimajući u obzir specifičan sadržaj poslova određene profesije, date u standardima zanimanja i kvalifikacija. Fleksibilnost programa treba da omogući uvažavanje promjena u okruženju i tehnoloških zahtjeva radi povezivanja sa onim što se uči.

Nastavnici pri planiranju nastave i izboru metoda rada planiraju i kako pomoći učenicima da razviju ključne kompetencije. Planiranje nastave treba da je usmjereno na proces, na aktivnosti učenika, u skladu sa njegovim razvojnim potencijalima. Učenik ima centralnu ulogu, te kroz aktivnosti koje realizuje i zadatke koje rješava, stiče trajna i primjenjiva znanja, razvija vještine i kompetencije. Nastavnik treba da planira višesmjernu komunikaciju /nastavnik-učenik, učenik-nastavnik, učenik-učenik).

Nastavnike treba pripremiti na nove uloge imajući u vidu potrebu inovativnog pristupa u procesu nastave, bazirane na kompetencijama, od kojih je digitalna kompetencija u vremenu sve veće digitalizacije nastave najdominantnija. U realizaciji nastave, pristup temeljen na kompetencijama naglašava procese: razumijevanje i povezivanja sadržaja, konstruisanje sistema teorijskih znanja, njihovu upotrebu kroz razvijanje vještina i formiranje stavova. Pristup nastavi i učenju treba biti interdisciplinaran, uz povezivanje i korelaciju različitih predmeta i oblasti.

Podrška razvoju kompetencija su: promocija saradničkog učenja i podsticanje učenika na aktivno učešće u izgradnji sistema znanja, na samostalnost, otvorenost prema novom, te radoznalost i kritičko mišljenje.

Nastavni planovi i programi, koji nisu temeljeni na ishodima učenja i ne sadrže eksplicitno naznačene ključne kompetencije, zahtijevaju osposobljavanje nastavnika da razumiju i uvedu koncept ključnih kompetencija, da ih prepoznaju u programima predmeta ili modula i da primijene metode i oblike rada koji će pomoći učenicima da ih steknu u toku obrazovanja.

Učenje koje se odvija u različitim okruženjima, uključujući radno okruženje, uz učešće u istraživanjima i eksperimentima, projektima, uz upotrebu digitalnih tehnologija, podstiče razvoj kompetencija kod

učenika. Partnerstvo sa preduzećima i primjeri dobre prakse su neophodni za razvoj preduzetničke kompetencije uz koju se razvija kreativnost, inicijativnost, timski rad i drugo. Vannastavne aktivnosti, uključujući one iz oblasti sporta, kulture i umjetnosti, pozitivno utiču na jačanje socijalne uključenosti i aktivnog učešća učenika u građanskom i društvenom životu.

Poseban značaj za razvoj ključnih i stručnih kompetencija ima učenje temeljeno na radu. Kada učenici praktično obrazovanje realizuju kod poslodavca, u realnom radnom okruženju, oni se osposobljavaju za samostalan rad u profesiji za koju se obrazuju. Pored toga, kroz praktično obrazovanje učenici ne razvijaju samo manuelne ili praktične vještine već stiču sposobnost timskog rada, snalaženja u novim i nepoznatim situacijama, inicijativnost, sposobnost rješavanja problema. U toku praktičnog obrazovanja učenici stiču i preduzetničku kompetenciju i transferzalne vještine koje im omogućavaju brže uključivanje u posao i lakšu zapošljivost.

Ključne kompetencije treba integrisati i u programe obrazovanja odraslih. Saradnja između ustanova na svim nivoima obrazovanja, uključujući i organizatore obrazovanja odraslih, omogućit će cjelovit pristup obrazovanju i stvoriti dobru osnovu za cjeloživotno učenje pojedinca.

4.2.4. Podrška nastavnicima

Potrebno je uvesti izučavanje ključnih kompetencija u programe inicijalnog obrazovanja nastavnika na visokoškolskim ustanovama.

Odgovarajuće inicijalno obrazovanje i stručno usavršavanje nastavnika je ključno za sticanje i napredak učenika u sticanju ključnih kompetencija. Neophodno je da nastavnici razumiju, prihvate i budu u stanju primijeniti koncept integracije ključnih kompetencija, da ključne kompetencije ne doživljavaju kao nešto odvojeno (pitanje posebnog predmeta), te ih stoga ne uključuju na zadovoljavajući način u svoj rad i ne vrednuju.

Zbog prethodno navedenog, potrebno je pripremiti program/e obuke i priručnike za postojeće nastavnike sa primjerima kako u nastavu mogu integrisati ključne kompetencije. Poznavanje i realizacija

koncepta ključnih kompetencija utiče na primjenu različitih pristupa učenju i integraciji ključnih kompetencija u realizaciji nastavnog plana i programa.

Neophodna podrška nastavnicima u realizaciji inovativnih pristupa u nastavi i učenju su odgovarajuća materijalno-tehnička opremljenost škola, dostupnost udžbenika i drugih materijala nastavnicima te osposobljenost za primjenu digitalnih tehnologija i upravljanja informacijama.

Nakon pripreme programa obuke, potrebno je uraditi plan obuke nastavnika, obučiti trenere, obezbijediti resurse i realizovati obuke nastavnika, uključujući i mentore kod poslodavca.

Podršku nastavnicima pružit će savjetnici pedagoških zavoda, iskusni predavači sa nastavničkih fakulteta, kao i uprava škole. Također, uzajamno, saradničko učenje, razmjena nastavnika između različitih ustanova, učešće u istraživanjima, umrežavanje nastavnika, primjeri dobrih praksi unapređuju kompetencije i autonomiju nastavnika u planiranju nastave kroz koju će učenici steći ključne kompetencije.

4.2.5. Vrednovanje ključnih kompetencija

Nivo dostizanja ključnih kompetencija je u slučaju nekih moguće mjeriti, uzimajući u obzir njihovu specifičnost, te način sticanja (kroz sve predmete, module, projektnim pristupom, kroz vannastavne aktivnosti, kroz iskustva učenja uz rad i drugo). Revidirani Evropski referentni okvir iz 2018. godine podstiče njihovo „dopunjavanje odgovarajućim alatima za dijagnostičku formativnu i sumativnu procjenu i vrednovanje na odgovarajućim nivoima“.

Osnovni koraci u vrednovanju kompetencija su: analiza kako bi se utvrdilo koje su ključne kompetencije obuhvaćene nacionalnim testovima i drugim oblicima sumativnog vrednovanja; analiza i preporuke kako uključiti ključne kompetencije u detaljnije ishode učenja koji se mogu tačnije i smislenije vrednovati; analiza i preporuke kako se proširenjem obima vrednovanja može utvrditi nivo razvoja više kompetencija; analiza i preporuke kako se načini vrednovanja mogu implementirati i šta je potrebno za podršku implementaciji.

U vrednovanju ključnih kompetencija mogu se koristiti standardizovani testovi u kojima se pitanja ili teme odnose na aspekte ključnih kompetencija, povezani sa predmetima ili modulima, standardizovani testovi sa osvrtom na socio-emocionalne i građanske kompetencije, E-vrednovanje i drugi.

Vrednovanje nivoa dostizanja ključnih kompetencija kod učenika zahtijeva odgovarajuće kompetencije nastavnika.

4.3.Prioriteti i aktivnosti (2021. – 2030.)

Cilj 4 Riga zaključaka

Prioritet	Aktivnosti	Odgovorne institucije	Indikatori	Period
Promocija uloge i značaja ključnih kompetencija u stručnom obrazovanju	Uvrstiti ključne kompetencije u odgovarajuće zakonske i/ili podzakonske akte nadležnih obrazovnih vlasti	nadležne obrazovne vlasti	Prepoznata uloga ključnih kompetencija u zakonskim i podzakonskim aktima	2023. – 2027.
	Organizovati razmjenu praksi kroz on-lajn platforme za nastavnike	nadležne obrazovne vlasti u saradnji sa obrazovnim institucijama	On-lajn platforme u funkciji	Kontinuirano
	Organizovati takmičenja za učenike i nastavnike	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; obrazovne institucije	Sajmovi, takmičenja se održavaju redovno	Kontinuirano
	Sudjelovati u EU programima za razmjenu učenika u oblasti određenih kompetencija	obrazovne institucije; nadležna ministarstva	Učenici i nastavnici sudjeluju u EU programima razmjene	Kontinuirano
Ključne kompetencije uključene u standarde zanimanja, kvalifikacija i NPP-a kod planiranja i realizacije nastave	Osigurati da jedna ili više ključnih kompetencija postanu dio modula ili programa	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; obrazovne institucije	Ključne kompetencije su uključene	Kontinuirano
	Povezati opise ključnih kompetencija u programima i modulima sa ishodima učenja	nadležne obrazovne vlasti; PPZ	Ključne kompetencije su povezane sa ishodima učenja	Kontinuirano
	Organizovati obuke za nastavnike o razumijevanju i uključivanju ključnih kompetencija u programe i module	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; obrazovne institucije	Organizovane obuke/broj obuka	Kontinuirano
	Pripremiti priručnike za nastavnike	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; obrazovne institucije	Priručnici izrađeni	2030.
	Unaprijediti proces nastave novim tehnološkim dostignućima/digitalizacijom	nadležne obrazovne vlasti; PPZ, obrazovne institucije	Oprema je dostupna školama	Kontinuirano
	Uvrstiti ključne kompetencije u programe obrazovanja odraslih	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; relevantne ustanove za obrazovanje odraslih	Ključne kompetencije uključene u programe odraslih	Kontinuirano
	Uvrstiti izučavanje ključnih kompetencija u studijske programe inicijalnog obrazovanja nastavnika	visokoškolske ustanove, uz saglasnost nadležnih ministarstava	Ključne kompetencije su dio studijskih programa inicijalnog obrazovanja nastavnika	Kontinuirano

Prioritet	Aktivnosti	Odgovorne institucije	Indikatori	Period
Vrednovanje ključnih kompetencija	Uvrstiti mjerenje nivoa dostizanja ključnih kompetencija u sumativnoj i formativnoj procjeni	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; obrazovne institucije	U procjeni znanja se vrednuju ključne kompetencije	2025. – 2030.
	Uvrstiti standardizovane testove za vrednovanje koji se odnose na aspekte ključnih kompetencija	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; obrazovne institucije	Standardizovani testovi za vrednovanje se koriste	2025. –2030.
	Organizovati obuke za nastavnike za vrednovanje ključnih kompetencija	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; visokoškolske ustanove	Obuke organizovane	2023. –2030.

CILJ 5

PROFESIONALNI
RAZVOJ
NASTAVNIKA,
TRENERA I
MENTORA U
STRUČNOM
OBRAZOVANJU
I OBUCI

5.1. Inicijalno obrazovanje nastavnika

5.1.1. Stanje i izazovi u oblasti inicijalnog obrazovanja nastavnika

Inicijalno obrazovanje nastavnika se obavlja na osam javnih i više privatnih visokoškolskih ustanova u Bosni i Hercegovini. Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju²⁵ utvrđeni su organizacija, odgovornost nadležnih vlasti, uspostavljanje tijela za provođenje zakona i međunarodnih obaveza Bosne i Hercegovine i način osiguravanja kvaliteta u oblasti visokog obrazovanja. Kvalifikacije nastavnika, odnosno odgovarajući profil i stručna sprema potrebna za rad u srednjim školama, definisani su zakonima o srednjem obrazovanju i odgovarajućim pravilnicima na nivou kantona u Federaciji BiH, entiteta Republika Srpska i Brčko distrikta BiH.

U proteklom periodu u okviru Tempus i Erasmus projekata visokoškolske ustanove mijenjale su kurikulume studijskih programa, međutim, još uvijek su programi inicijalnog obrazovanja nastavnika usmjereni na akademska znanja iz predmetnih područja²⁶.

Poboljšanje inicijalnog obrazovanja i stručnog usavršavanja nastavnika identifikovani su kao strateški ciljevi u strateškim dokumentima u oblasti visokog obrazovanja. Urađen je Okvir za visokoškolske kvalifikacije u Bosni i Hercegovini²⁷ čiji je glavni cilj bio podrška unapređenju kvaliteta i priznavanja kvalifikacija i promocija reformskih procesa u visokom obrazovanju, odnosno primjeni Bolonjskog procesa u Bosni i Hercegovini.

5.1.2. Oblasti djelovanja (prioritetne oblasti)

Potrebno je nastaviti sa modernizacijom studijskih programa za obrazovanje nastavnika, temeljenim na ishodima učenja i ključnim

kompetencijama, koji treba da budu strukturirani tako da omogućavaju pravovremeno prilagođavanje potrebama obrazovnog sistema, sa posebnim naglaskom na didaktičko-metodičku osposobljenost, razvoj digitalnih vještina i korištenje ICT-a u nastavi, kao i poznavanje stranih jezika kako bi svršeni studenti koji započinju radni angažman u školi bili, ako ne potpuno, onda što bolje pripremljeni za rad sa učenicima u realnim radnim uslovima.

Sastavni dio studijskih programa za obrazovanje nastavnika treba da budu predmeti ili moduli, odnosno pristupi koji će omogućiti sticanje znanja, vezanih za primjenu inkluzivne prakse, kako bi budući nastavnici stekli vještine za rad sa učenicima koji imaju tjelesne, mentalne ili senzorne smetnje i na taj način kreirali inkluzivnu okolinu za učenje.

Potrebno je osnažiti partnerstvo između visokoškolskih ustanova koje realizuju inicijalno obrazovanje nastavnika, škola, pedagoških zavoda i agencija kako bi se, na osnovu rezultata istraživanja kvaliteta i obrazovanja i rada nastavnika, donosile i provodile odgovarajuće politike u oblasti planiranja, realizacije i evaluacije obrazovanja nastavnika, realizacija kvalitetnog pripravničkog staža, i praćenja nastavne prakse, a škole postale mjesta za praktični rad studenata, budućih nastavnika.

5.2. Kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika

5.2.1. Stanje i izazovi u kontinuiranom profesionalnom razvoju nastavnika

Stručno usavršavanje nastavnika stručnih škola u Bosni i Hercegovini je uređeno zakonima kojima se reguliše srednje i stručno obrazovanje i obuka i nizom podzakonskih akata. Prema ovim zakonima, nastavnici imaju pravo i obavezu da se stručno usavršavaju. Zakoni uglavnom

²⁵ Okvirni zakon o visokom obrazovanju u BiH („Službeni glasnik BiH”, broj 59/07 i 59/09)

²⁶ Nacrt izvještaja o stanju u oblasti inicijalnog obrazovanja i stručnog usavršavanja nastavnika sa preporukama za unapređenje, Bosna i Hercegovina, Projekat IPA „Razvoj kvalifikacijskog okvira za opšte/opće obrazovanje”

²⁷ http://hea.gov.ba/Dokumenti/bolonja_bih/?id=441, Projekat EU „Jačanje visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini”

definišu opći okvir vezan za procedure odlučivanja, ulogu nadležnih obrazovnih vlasti, visokoškolskih ustanova, pedagoških zavoda i škola u izradi obaveznih programa stručnog usavršavanja, vrednovanju rada nastavnika i napredovanju u karijeri. Procedure i realizacija stručnog usavršavanja nastavnika su regulisane podzakonskim aktima nadležnih obrazovnih vlasti, kao i odgovornosti nastavnika te način vrednovanja njihovog rada. Evidenciju o stručnom usavršavanju nastavnika vode škole, a u skoro svim postojećim pravilnicima je predviđen i određeni broj bodova koji se dodjeljuje za stručno usavršavanje kod ocjenjivanja nastavnika. Podzakonski akti se značajno razlikuju po nazivu, strukturi i sadržaju. Obaveze nastavnika u oblasti kontinuiranog stručnog usavršavanja su u pojedinim slučajevima ugrađene u pravilnike o ocjenjivanju rada nastavnika i sticanju višeg zvanja. Pravilnicima nisu jasno precizirane obaveze nastavnika u pogledu broja sati obavezne obuke u određenom vremenskom periodu, niti postoji diversifikacija u pogledu broja bodova koje određene obuke nose kada je riječ o napredovanju nastavnika. Nosioci stručnog usavršavanja su, u gotovo svim pravilnicima, visokoškolske ustanove i pedagoški zavodi²⁸.

Potrebno je osigurati procedure za akreditaciju programa obuke usavršavanja nastavnika, te izradu kataloga stručnog usavršavanja budući da ovi elementi još uvijek nisu u potpunosti dio prakse. Međutim, postojanje pozitivnih primjera i praksi na nivou Bosne i Hercegovine i činjenica da je stručno usavršavanje nastavnika uređeno podzakonskim aktima, otvara prostor za unapređenje procedura kroz njihovu izmjenu i dopunu. Urađeni standardi zanimanja za nastavnike osnovnih i srednjih škola²⁹, u čijoj pripremi su učestvovali predstavnici resornih ministarstava, pedagoških zavoda, visokoškolskih ustanova i nastavnika iz svih kantona Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko distrikta, predstavlja dobar osnov za dalji razvoj nastavničke profesije.

5.2.2. Uvođenje u profesiju nastavnika nakon završetka inicijalnog obrazovanja

Oblasti djelovanja

Pripravnički staž u Bosni i Hercegovini je obavezan i obuhvata sve nastavnike koji nisu položili stručni ispit. Praksa u različitim područjima Bosne i Hercegovine se razlikuje u pogledu trajanja pripravničkog staža, statusa pripravnika i njegovih obaveza tokom navedenog perioda. Pripravnici sa diplomom nenastavničkog fakulteta za vrijeme pripravništva moraju položiti ispite iz pedagoške grupe predmeta. Pripravnici se primaju u stalni ili radni odnos na određeno vrijeme, i to na temelju niza zakonskih i podzakonskih akata³⁰.

Potrebno je razmotriti mogućnost usaglašavanja trajanja pripravničkog staža za nastavnika - početnika u entitetu Republika Srpska, kantonima u Federaciji BiH i Brčko distriktu BiH, kao i zadatke i obaveze nastavnika-pripravnika po pitanju učešća u nastavi i u drugim aktivnostima koje daju mogućnost sticanja odgovarajućeg profesionalnog iskustva. Također, potrebno je razmotriti mogućnost ujednačavanja sticanja profesionalnog iskustva volontera i pripravnika koji imaju regulisan status. Urađeni standardi zanimanja za nastavnike su osnov za usaglašavanje trajanja i zahtjevnosti pripravničkog staža i polaganja stručnog ispita i definisanje indikatora za ocjenu stečenih kompetencija kandidata.

Pripravnik treba da dobije sistemsku podršku koja treba da se realizuje kroz proces mentorstva. Nastavnik-mentor treba da posjeduje odgovarajuće vještine i znanja kako bi na pravi način uveo nastavnika-početnika u posao i pripremio ga za rad u učionici. Za nastavnike-mentore je potrebno organizovati kontinuirane obuke, u

²⁸ Izvještaj o stanju u oblasti inicijalnog obrazovanja i stručnog usavršavanja nastavnika sa preporukama za unapređenje, Bosna i Hercegovina, Projekat IPA „Razvoj kvalifikacijskog okvira za opšte/opće obrazovanje“

²⁹ Standardi zanimanja za nastavnike (osnovnih i srednjih škola, Projekat Razvoj kvalifikacijskog okvira za opšte /opće obrazovanje, Komponenta 3: Obrazovanje i profesionalni razvoj nastavnika, projekat realizovan uz podršku sredstava EU,

³⁰ Nacrti izvještaja o stanju u oblasti inicijalnog obrazovanja i stručnog usavršavanja nastavnika sa preporukama za unapređenje, Bosna i Hercegovina, Projekat IPA „Razvoj kvalifikacijskog okvira za opšte/opće obrazovanje“

skladu sa utvrđenim programom i pripremiti odgovarajući priručnik. Ulogu mentora je potrebno na odgovarajući način vrednovati, omogućiti napredovanje, finansijsku podršku i regulisati relevantnim propisima.

Nastavnik-pripravnik treba da u toku pripravničkog staža vodi svoj portfolio koji će njemu samom pomoći da prati svoj napredak u odnosu na utvrđene zadatke i obaveze, ali i omogućiti objektivnu procjenu kvaliteta rada pripravnika u toku samog njegovog staža.

5.2.3. Programi obuke nastavnika

Programne stručnog usavršavanja donose pedagoški zavodi, odnosno ministarstva, i/ili same škole u sklopu godišnjeg programa rada. Pravilnici i drugi relevantni podzakonski akti propisuju modele i oblike stručnog usavršavanja, koji su svrstani u dvije kategorije: individualne i grupne (kolektivne) oblike. Samo u jednom kantonu se pominju drugi organizacijski modeli (model zasnovan na školi, centri za obuku, partnerstva i dr.), podjela po načinu realizacije (seminari, kursevi, radionice, simpoziji...) i stepenu obaveznosti (obavezne, izborne i slobodne)³¹.

Za uspostavljanje efikasnog, kontinuiranog sistema profesionalnog razvoja nastavnika neophodno je da postoje akreditovani programi obuke nastavnika u kojima su definisani modeli obuke, dužina trajanja programa obuke, korištene metode i dr., tako da i u tom pogledu dokument Smjernice za izradu standarda za akreditaciju programa za kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika u stručnim školama³² može biti dobar temelj. Kontinuirano stručno usavršavanje nastavnika dio je strategije cjeloživotnog učenja nastavnika.

Oblasti djelovanja (prioritetne oblasti)

Uloga pedagoških zavoda značajna je u promociji profesionalnog razvoja nastavnika kao osnove za poboljšanje postignuća učenika, u osiguranju kvaliteta realizacije obuke i razmjeni primjera dobre prakse u Bosni i Hercegovini. Pedagoški zavodi treba da promovišu i snažnije osvijetle promijenjenu ulogu nastavnika u školi i afirmišu fokus na učenje, na autonomije škole i nastavnika.

U profesionalnom razvoju nastavnika značajno je osigurati mogućnost da nastavnici biraju programe obuke, što predstavlja polaznu tačku za kvalitet samog usavršavanja.

Provođenje istraživanja, praćenje primjene naučenog u nastavničkoj praksi i istraživanje efekata obuke nastavnika kroz praćenje postignuća učenika treba da budu osnov za koncipiranje ponude programa stručnog usavršavanja nastavnika i pripremu kataloga stručnog usavršavanja nastavnika.

Akreditovani programi treba da budu dio kataloga stručnog usavršavanja nastavnika i dostupni on-lajn.

Utvrđeni uslovi i standardi za akreditaciju organizatora (ponuđača) usluga obuke nastavnika su neophodni.

Za voditelje seminara i obuka treba birati kolege-nastavnike-praktičare koji mogu ukazati na rješenja problema i odgovoriti na praktična pitanja. Metode učenja na seminarima/obukama treba da osiguraju aktivno učešće nastavnika, naglasak treba biti na primjeni teorije u praksi, kritičko razmišljanje u rješavanju praktičnih problema kroz saradnju, diskusiju i inovativne pristupe i rješenja. Nastavnicima u stručnom obrazovanju treba ponuditi više mogućnosti stručnog usavršavanja, uključujući on-lajn platforme, mentorstvo, vebinare, časopise i literaturu o profesionalnom razvoju, izradu plana i portfolia svog profesionalnog razvoja, učešće i vođenje razvojnih projekata, kao i nove pristupe u savremenoj nastavi. Škole treba da

³¹ Ibid

³² Smjernice za izradu standarda za akreditaciju programa izobrazbe nastavnika u srednjem strukovnom obrazovanju, Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje uz podršku ETF, 2017.

postanu mjesta učenja i poučavanja. Uloga pedagoških zavoda je podsticanje profesionalnog razvoja nastavnika u saradnji sa visokoškolskim ustanovama i drugim stručnim školama.

Pravilnicima je potrebno definisati standarde i procedure za praćenje, bodovanje i evaluiranje kvaliteta programa stručnog usavršavanja nastavnika i njihovih efekata u praksi.

Obezbeđivanje sistemske finansijske podrške kontinuiranom profesionalnom razvoju nastavnika je neophodno. U budžetima nadležnih organa, institucija i ustanova treba planirati sredstva za kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika na osnovu utvrđenih potreba za obukama.

5.2.4. Praćenje nastavnika i napredovanje nastavnika u viša zvanja

Praćenje kvaliteta rada nastavnika u Bosni i Hercegovini vrše direktori škola i savjetnici pedagoških zavoda. Praćenjem savjetnici mogu utvrditi određene trendove vezane za potrebe nastavnika za daljim stručnim usavršavanjem ili stanje u praksi kako bi se preduzele određene mjere na sistemskom nivou.

Oblasti djelovanja (prioritetne oblasti)

U pravilnicima i drugim podzakonskim aktima radi praćenja, ocjenjivanja i napredovanja nastavnika potrebno je definisati kriterije za ocjenjivanje i utvrditi mjerljive indikatore uspješnosti za svaki od elemenata za praćenje i ocjenjivanje. Dogovoreni standard zanimanja za nastavnika stvara uslove za definisanje transparentnog okvira za praćenje ili vrednovanje rada nastavnika.

U školama je potrebno raditi na razvoju mehanizama internog utvrđivanja kvaliteta i osposobiti za vršenje samoprocjene, odnosno samovrednovanja svog rada, baziranog na indikatorima kvalitetne nastavne prakse.

Jedan od najvažnijih elemenata u profesionalnom razvoju nastavnika jeste praćenje i podrška nastavnika u primjeni naučenog nakon završenog programa usavršavanja. U tom kontekstu, škole i njihove

uprave treba da preuzmu dio odgovornosti za uvođenje promjene u praksu, jer podrška u uvođenju novina podstaci će i motivisati nastavnika da unapređuje svoju nastavnu praksu.

Priprema programa obuke za direktore škola i stvaranje praktičnih mogućnosti njihovog profesionalnog razvoja potrebni su da bi oni na odgovarajući način odgovorili zadacima pedagoškog rukovodioca koji je odgovoran za kvalitet nastave i učenja u školi, i koji, pored ostalog, podržava profesionalni razvoj nastavnika.

5.2.5. Licenciranje nastavnika

Licenciranje nastavnika je značajan element profesionalnog razvoja nastavnika i promjene nastavne prakse. U toku eventualnog postupka licenciranja nastavnika potrebno je napraviti ravnotežu između uslova za licenciranje (sakupljanje bodova) i motivisanja nastavnika za mijenjanje nastavne prakse te lični profesionalni razvoj. Praćenje kvaliteta rada nastavnika, praćenja i evaluacije rezultata rada nastavnika nakon završenih programa osposobljavanja i efekata obuke u nastavnoj praksi uz praćenje i evaluaciju rada, treba da budu jedan od uslova za dobijanje, odnosno obnavljanje licence. Prije pokretanja procesa licenciranja i obnavljanja licence nastavnika neophodno je osigurati dugoročne sistemske i održive mehanizme finansiranja.

5.2.6. Obuka nastavnika kod poslovnog subjekta

Sastavni dio profesionalnog razvoja nastavnika i njegovog napredovanja treba da je i obuka nastavnika stručnih škola u preduzeću, odnosno kod privrednog subjekta. Obuka nastavnika u realnom radnom okruženju predstavlja mogućnost unapređenja profesionalnih kompetencija i kvaliteta rada.

Obuka nastavnika u poslovnim subjektima treba da bude akreditovana od nadležnog organa (škole, ministarstva) i uvažena u profesionalnom napredovanju nastavnika.

Za efikasan sistem obuke u poslovnom subjektu važna je i neophodna dobra koordinacija rada svih partnera (škole, poslovnog subjekta, nastavnika). Uloge i odgovornosti nastavnika i poslovnog

subjekta moraju se jasno definisati tako da obuka može ponuditi odgovarajući obim praktičnog iskustva i mogućnosti učenja nastavniciima.

5.3. Obuka mentora u poslovnim subjektima

Uloga mentora u poslovnim subjektima je većinom definisana u postojećim propisima. Imajući u vidu neophodnost i značaj realizacije praktične nastave i obuke učenika u realnom radnom okruženju i učenja uz rad, obrazovanju mentora koji su zaduženi za praktičnu obuku učenika u preduzeću treba posvetiti posebnu pažnju.

Potrebno je bliže definisati ulazne uslove za mentora u poslovnom subjektu. Mentoru treba omogućiti stručnu podršku. Programi obuke za mentore treba da budu akreditovani ili odobreni od nadležne institucije. Mentor treba da posjeduje određeni vid licence za rad sa učenicima, poznaje zakonodavni okvir realizacije praktične nastave i obuke, mogućnosti da planiraju realizaciju obuke, te prate i vrednuju postignuća učenika.

Za obuku mentora treba obezbijediti odgovarajuća finansijska sredstva. Potrebno je podstaći poslovne subjekte i njihova udruženja da podrže obuku mentora i valorizuju njihov dodatni rad na obrazovanju učenika.

5.4. Prioriteti i aktivnosti (2021. – 2030.)

Cilj 5 Riga zaključaka

Prioritet	Aktivnosti	Odgovorne institucije	Indikatori	Period
Inicijalno obrazovanje nastavnika	Razvijati studijske programe temeljene na ishodima učenja i ključnim kompetencijama	visokoškolske ustanove	Izrađeni novi programi sa ishodima učenja i ključnim kompetencijama	Kontinuirano
	Uvrstiti u studijske programe nove metodičko-didaktičke pristupe, digitalne vještine, IKT i strane jezike	visokoškolske ustanove	Uvršteni novi metodičko - didaktički pristupi, digitalne i IKT vještine i strani jezici u studijske programe	Kontinuirano
	Izraditi module unutar studijskih programa za primjenu inkluzivne prakse	visokoškolske ustanove	Izrađeni moduli za primjenu u inkluzivnim praksama	Kontinuirano
	Povećati istraživanja u oblasti nastavničke prakse	visokoškolske ustanove; PPZ; obrazovne institucije	Istraživanja se provode	Kontinuirano
Kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika i mentora	Izvršiti analizu potreba i osigurati finansiranje obuke	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; obrazovne institucije	Analize se provode i osigurana sredstva za obuke	Kontinuirano
	Definisati procedure za akreditaciju programa usavršavanja nastavnika	nadležne obrazovne vlasti; PPZ	Programi obuke akreditovani	2025. – 2028.
	Izraditi i redovno ažurirati kataloge stručnog obrazovanja nastavnika	nadležne obrazovne vlasti; PPZ	Izrađeni kataozi stručnog usavršavanja	2025. – 2028.
	Definisati oblasti obavezne obuke nastavnika	nadležne obrazovne vlasti; PPZ	Programi obavezne obuke urađeni	Kontinuirano
	Odrediti broj obaveznih sati i broj bodova koje nose određene obuke	nadležne obrazovne vlasti; PPZ	Sve obuke nose određene sate i bodove	Kontinuirano
	Pratiti profesionalni razvoj nastavnika	nadležne obrazovne vlasti; PPZ	Evaluacija rada nastavnika se provodi	Kontinuirano
	Definisati procedure i kriterije za licenciranje nastavnika	nadležne obrazovne vlasti; PPZ	Licenciranje uspostavljeno	2030.
	Osigurati finansijska sredstva i ljudske resurse za provođenje licenciranja nastavnika	nadležne obrazovne vlasti; nadležne vlade	Osigurana sredstva za postupak licenciranja	2030.
	Provoditi obuke nastavnika u poslovnim subjektima	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; komore; obrazovne institucije; poslovni subjekti	Obuke se provode	Kontinuirano

Prioritet	Aktivnosti	Odgovorne institucije	Indikatori	Period
Kontinuirani profesionalni razvoj nastavnika i mentora	Provoditi obuke mentora učenika	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; privredne komore; obrazovne institucije; poslovni subjekti	Obuke mentora se provode	Kontinuirano
	Organizovati obuke za predavače u procesu profesionalnog usavršavanja nastavnika i mentora u poslovnim subjektima	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; privredne komore; obrazovne institucije; poslovni subjekti	Obuke za predavače organizovane	Kontinuirano
	Akreditovati programe za nastavnike u poslovnim subjektima	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; poslovni subjekti	Svi programi akreditovani	2025. – 2030.
Uvođenje nastavnika u profesiju nakon završenog inicijalnog obrazovanja	Definisati indikatore za ocjenu stečenih kompetencija nastavnika-pripravnika na temelju standarda zanimanja	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; visokoškolske ustanove	Definisani indikatori na temelju standarda zanimanja za nastavnike	2023. – 2025.
	Definisati kriterije za nastavnika-mentora	nadležne obrazovne vlasti; PPZ	Kriteriji definisani u pravilnicima	Kontinuirano
	Osigurati sistem praćenja rada nastavnika- pripravnika	nadležne obrazovne vlasti; PPZ	Sistem praćenja rada pripravnika uspostavljen	kontinuirano
	Osigurati obuku nastavnika-mentora na visokoškolskim ustanovama ili sa iskusnim predavačima	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; visokoškolske ustanove	Obuka se provodi	Kontinuirano
	Osigurati nastavniku-pripravniku obuku u poslovnim subjektima	nadležne obrazovne vlasti; PPZ; poslovni subjekti; nadležna ministarstva	Obuke se provode	Kontinuirano

6

IZVORI

- ▶ Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, “Službeni glasnik BiH”, 18/03
- ▶ Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini, Službeni glasnik BiH”, broj 63/08.
- ▶ Odluka o usvajanju osnova kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini, “Službeni glasnik BiH”, br. 31/11 i 39/12.
<http://sllist.ba/glasnik/2011/broj031.pdf>
- ▶ Popis i analiza postojećih strukovnih kvalifikacija u Bosni i Hercegovini (BiH), ETF, 2017.
- ▶ Akcioni plan za izradu i provođenje kvalifikacijskog okvira u Bosni i Hercegovini za period 2014. – 2020, „Službeni glasnik BiH”, broj 28/15.
- ▶ IPA program Evropske Unije za Bosnu i Hercegovinu “Razvoj kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje” - Priručnik za unapređenje kvalifikacija u stručnom obrazovanju i obuci
- ▶ Baza podataka o planovima i programima, www.vetis.vetbih.org
- ▶ Modularni nastavni planovi i programi u srednjem stručnom obrazovanju u Bosni i Hercegovini u periodu 2010.-2016. godine, Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, 2017.
- ▶ Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning (2006/962/EC)
- ▶ COM (2018) 24 EUe – Recommendation Key Competences for Lifelong Learning, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN).
- ▶ Deklaracija ministara EU i država kandidata nadležnih za stručno obrazovanje i obuku o srednjoročnim ciljevima obrazovanja i obuke u EU za razdoblje 2015. – 2020. godina, Riga, Latvija, 2015,
https://www.izm.gov.lv/images/RigaConclusions_2015.pdf
- ▶ Europe Aid/123679/C/SER/baEU VET-3, Smjernice za razvijanje VET modularnih nastavnih planova i programa u BiH, 2009.
- ▶ Evropski referentni okvir za osiguranje kvaliteta stručnog obrazovanja i obuke (EQAVET)
- ▶ <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:155:0001:0010:EN:PDF>
- ▶ Zajedničke jezgre nastavnih planova i programa definirane na ishodima učenja, <https://aposo.gov.ba/hr/publikacije/zajednicka-jezgra-npp/>;
- ▶ Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementiranja, 2008.–2015, Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, 2008.
- ▶ Izvještaj o stanju u oblasti inicijalnog obrazovanja i stručnog usavršavanja nastavnika sa preporukama za unapređenje, Bosna i Hercegovina,

Projekat IPA „Razvoj kvalifikacijskog okvira za opšte/opće obrazovanje“

- ▶ Inicijalno obrazovanje predmetnih nastavnika u BiH, Centar za politike i upravljanje jul 2015, <http://www.cpu.org.ba/media/30657/Inicijalne-kompetencije-nastavnika.pdf>
- ▶ Standard zanimanja za nastavnika osnovne i srednje škole; Projekat IPA Razvoj kvalifikacijskog okvira za opšte /opće obrazovanje, Komponenta 3: Obrazovanje i profesionalni razvoj nastavnika
- ▶ Smjernice za izradu standarda za akreditaciju programa izobrazbe nastavnika u srednjem strukovnom obrazovanju, Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje uz podršku ETF, 2017.
- ▶ Nacrt izvještaja o kontinuiranom profesionalnom razvoju nastavnika (Draft report on continuing professional development) -CPD, in Bosnia and Hercegovina, ETF, 2017.

ANEKS

Članovi radne grupe za izradu dokumenta

Jahorina, 18.-19.12.2017. god. (prema abecednom redoslijedu)

Puhalić Aleksandra - Republički pedagoški zavod Republike Srpske
Bandelj Elido - KKA ekspert
Bašić Slavoljub - Odjel za obrazovanje Vlade Brčko distrikta
Dedić Zlatan - Udruga poslodavaca Federacije BiH
Dražić Jovanka - JU Poljoprivredno-prehrambena škola Prijedor
Duilović Daria - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Ibrišimović Zlatko - Pedagoški zavod TK
Krešić Boris - Zavod za školstvo HNK
Kuprešanin Slavica - Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
Leko Mladen - Srednja mješovita škola Grude
Malešević Dane - Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
Marković Ljubinka - Udruga poslodavaca Brčko distrikta
Mott Monika - KulturKontakt Austria
Pašić Emir - Privredna/Gospodarska komora FBiH
Puratić Vesna - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Saračević Muharem - Mješovita srednja škola Tešanj
Schmid Kurt - IBW Austria
Vinka Mihić - Područna privredna komora Republike Srpske – Istočno Sarajevo

Sarajevo, 19.-20.04.2018. god. (prema abecednom redoslijedu)

Krešić Boris - Zavod za školstvo HNK
Bandelj Elido - KKA ekspert
Bašić Slavoljub - Odjel za obrazovanje Vlade Brčko distrikta
Dedić Zlatan - Udruga poslodavaca Federacije BiH
Drakovac Emira - Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport BPD kantona
Dražić Jovanka - JU Poljoprivredno-prehrambena škola Prijedor
Duilović Daria - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Kuprešanin Slavica - Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
Leko Mladen - Srednja mješovita škola Grude
Marković Ljubinka - Udruga poslodavaca Brčko distrikta
Mikulić Mario - Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa Zapadnohercegovačke županije
Morris Ian - KKA ekspert

Mott Monika - KulturKontakt Austria
Mounir Baati - ETF ekspert
Pašić Emir - Privredna komora Federacije Bosne i Hercegovine
Pezo Edina - Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke
Puratić Vesna - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Radović Nataša - Područna privredna komora Republike Srpske – Istočno Sarajevo
Saračević Muharem - Mješovita srednja škola Tešanj
Sarajlić Dušan - Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje – VET
Sirbubalo Lejla - KulturKontakt Austria
Slinić Nusreta - Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo

Trebinje, 29.-30.11.2018. god. (prema abecednom redoslijedu)

Ačić Saša - Unija udruženja poslodavaca Republike Srpske
Bogićević Zora - KKA ekspertica
Bošković Ljiljana - Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje
Bošnjak Viktorija - Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa Zapadnohercegovačke županije
Duilović Daria - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Hadžagić Esma - KKA ekspertica
Ibrišimović Zlatko - Pedagoški zavod Tuzlanskog kantona
Krešić Boris - Zavod za školstvo Mostar
Leko Mladen - Srednja mješovita škola Grude
Pašić Emir - Privredna komora Federacije Bosne i Hercegovine
Pezo Edina - Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke
Puratić Vesna - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Saračević Muharem - Mješovita srednja škola Tešanj
Sarajlić Dušan - Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje
Savić Veselin - Područna privredna komora Republike Srpske – Trebinje
Sirbubalo Lejla - KulturKontakt Austria
Slinić Nusreta - Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo
Škrivan Vasiljko - Republički pedagoški zavod Republike Srpske
Vasić Mira - Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske

Mostar, 23.-24.05.2019. god. (prema abecednom redoslijedu)

Bašić Slavoljub - Odjel za obrazovanje Vlade Brčko distrikta
Bogićević Zora - KKA ekspertica
Bošković Ljiljana - Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje
Buha Senka - Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
Ćurković Boris - KKA ekspert
Damjanović Predrag - Republički pedagoški zavod Republike Srpske
Dedić Zlatan - Udruga poslodavaca Federacije BiH
Dražić Jovanka - JU Poljoprivredno-prehrambena škola Prijedor
Duilović Daria - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Džaferović Aida - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Ibrahimagić Asim - Agencija za rad i zapošljavanje BiH
Ibrišimović Zlatko - Pedagoški Zavod Tuzlanskog kantona
Leko Mladen - Srednja mješovita škola Grude
Marković Ljubinka - Unija poslodavaca Brčko distrikta
Mihajlović Bijelić Aleksandra - Privredna komora Republike Srpske
Mikulić Mario - Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa Zapadnohercegovačke županije
Njuhović Azemina - Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo
Pezo Edina - Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke
Piegazki David - Privredna komora Republike Srpske
Saračević Muharem - Mješovita srednja škola Tešanj
Sirbubalo Lejla - KulturKontakt Austria (KKA)
Spasojević Boris - Ugostiteljsko-trgovinsko-turistička škola Banja Luka

Trebinje, 24.-25.10. 2019. god. (prema abecednom redoslijedu)

Bašić Slavoljub - Odjel za obrazovanje Vlade Brčko distrikta
Čibo Almina - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Duhović Amir - Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport Bosansko-podrinjskog kantona
Duilović Daria - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Garača Zorica - Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
Ibrišimović Zlatko - Pedagoški Zavod Tuzlanskog kantona
Krešić Boris - Zavod za školstvo Mostar
Marković Ljubinka - Unija poslodavaca Brčko distrikta
Mičić Nemanja - Agencija za rad i zapošljavanje BiH

Mihajlović-Bijelić Aleksandra - Privredna komora Republike Srpske
Mladen Leko - Srednja mješovita škola Grude
Mott Monika - KulturKontakt Austria (KKA)
Pezo Edina - Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke
Sirbubalo Lejla - KulturKontakt Austria (KKA)
Vasić Mira - Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske
Zora Bogičević - KKA ekspertica

Trebinje, 27.-28.02.2020. god. (prema abecednom redoslijedu)

Bašić Slavoljub - Odjel za obrazovanje Vlade Brčko distrikta
Bogdanović Zoran - Pedagoški Zavod Republike Srpske
Bošković Ljiljana - Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje
Duhović Amir - Ministarstvo za obrazovanje, mlade, nauku, kulturu i sport
 Bosansko-podrinjskog kantona
Duilović Daria - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Džaferović Aida - Ministarstvo civilnih poslova BiH
Galijašević Bernadeta - Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport
 ZDK
Gološ Enisa - Pedagoški Zavod HNK
Husić Ahmed - Pedagoški Zavod HNK
Ibrišimović Zlatko - Pedagoški Zavod Tuzlanskog kantona
Kopić Adel - Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade KS
Krešić Boris - Zavod za školstvo Mostar
Leko Mladen - Srednja mješovita škola Grude
Marković Ljubinka - Unija poslodavaca Brčko distrikta
Mičić Nemanja - Agencija za rad i zapošljavanje BiH
Mikulić Mario - Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i športa
 Zapadnohercegovačke županije
Pezo Edina - Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke
Puratić Vesna - OeAD GmbH ekspertica
Sirbubalo Lejla - OeAD GmbH
Zorica Garača - Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske
Zvezdana Jelić - Agencija za rad i zapošljavanje BiH

